

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเกี่ยวกับทัศนคติของเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายสืบสวนต่อปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการสืบสวนจับกุมผู้กระทำผิดในคดีอาญา ศึกษาเฉพาะกรณี กองบัญชาการตำรวจนครบาล สำนักงานตำรวจแห่งชาติ จำเป็นจะต้องทราบถึงแนวคิด ทฤษฎี และการวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษา ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาจากเอกสารวิชาการต่าง ๆ ซึ่งได้มีผู้ที่ทำการศึกษาค้นคว้าไว้แล้ว ซึ่งผู้ศึกษาจะได้นำเสนอตามลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ประวัติการสืบสวน
2. แนวคิดเกี่ยวกับการสืบสวน
3. ปัจจัยที่ทำให้การสืบสวนไปสู่ความสำเร็จ
4. หน่วยงานที่ศึกษา
5. หลักเกณฑ์การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐสมัยใหม่
6. หลักเกณฑ์ทฤษฎีการคุ้มครองสิทธิของประชาชน
7. เครื่องมือและมาตรการในการนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ
8. หลักคิดและพัฒนาการในเรื่องความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่
9. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
10. กรอบแนวคิดในการศึกษา

ประวัติการสืบสวนอาชญากรรม

มีผู้พยายามคิดค้นเทคนิควิธีการสืบสวนเพื่อจับกุมผู้กระทำผิดอาญาในสังคมมานานแล้ว และตลอดระยะเวลายาวนานดังกล่าวมานี้ ได้มีการแก้ไขปรับปรุง เปลี่ยนแปลงเทคนิควิธีการในหมู่ผู้ทำงานสืบสวนอาชญากรรมมาโดยตลอด ทั้งนี้เพราะต้องการให้งานสืบสวนมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง เทคนิควิธีการบางอย่างใช้ได้ผลในระยะแรกเท่านั้น ต่อมาใช้ไม่ได้ผล บางอย่างใช้ได้ผลในสังคมหนึ่งแต่ใช้ไม่ได้ผลในอีกสังคมหนึ่งในสถานการณ์แวดล้อมสังคมที่ต่างกัน เทคนิคบางอย่างถูกใช้ผิดเพี้ยนเบี่ยงเบนไป สิ่งเหล่านี้มีผลหลังจากนำไปปฏิบัติทั้งสิ้น บางครั้งก่อให้เกิดความเสียหายต่อสังคม ต่อสถาบันตำรวจ และในหลายครั้งที่ก่อให้เกิดผลย้อนหลังมาที่ตัวผู้ปฏิบัติการสืบสวนคดีนั้น ๆ จนกระทั่งถูกจับกุมหรือถูกแขวนคอก็มี เช่น กรณีของ วิลเลียม พอพเพย์ (William Popay)

ในปี ค.ศ. 1839 (พ.ศ. 2382) และกรณีของโจนาธาน ไวลด์ (Jonathan Wild) ตำรวจขวัญใจชาวอังกฤษ ที่ถูกแขวนคอในปี ค.ศ. 1725 (พ.ศ. 2268)

บางครั้งการสืบสวนคดีเสร็จสิ้นผู้ต้องหาถูกศาลตัดสินลงโทษไปแล้ว แต่กลับมีการรื้อฟื้นคดีขึ้นมาใหม่ด้วยจุดประสงค์หลาย ๆ ประการ เช่น การรื้อฟื้นคดีลอบสังหารประธานาธิบดี จอห์น เอฟ. เคนเนดี (John F. Kennedy) ดังกล่าวมาแล้ว หรือการรื้อฟื้นคดีในช่วงหลังการปฏิวัติใหญ่ในฝรั่งเศส (The French Revolution) เมื่อโครงสร้างของอำนาจทางการเมืองเปลี่ยนแปลงที่เรียกกันว่า “Dossier.” ล้วนเป็นสิ่งที่น่าสนใจสำหรับผู้ทำหน้าที่สืบสวนเพราะอาจจะเกิดขึ้นในสังคมของเราเอง ไม่ว่าจะเป็นปัจจุบัน หรืออนาคต การศึกษาประวัติการสืบสวนอาชญากรรมยังช่วยให้มองภาพการทำงานได้กว้างขึ้น รู้จักคิดหาวิธีแก้ปัญหาอย่างถูกต้อง มีการคิดอย่างเป็นระบบ การศึกษาประวัติการสืบสวนอาชญากรรมจะช่วยให้ตนเองรู้จักพัฒนาเทคนิควิธีการได้ถูกทางเร็วขึ้น เช่น รู้จักหาคำตอบเมื่อมุ่งศึกษาวิชาการสืบสวนในกรณีที่ต้องการทราบว่าจะมุ่งไปทางใด ศิลปะหรือวิทยาศาสตร์ จุดแยกความแตกต่างอยู่ตรงไหนอย่างไร เป็นต้น

การสืบสวนอาชญากรรมในยุคแรก ๆ

ในศตวรรษที่ 18 ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปมักใช้เงินเป็นรางวัลล่อใจให้สืบสวนจับกุมคนร้าย มีการวางโทษหนัก ๆ เพื่อควบคุมอาชญากรรมมิให้เกิดกับคนและทรัพย์สิน มีการใช้กำลังทหารเข้าช่วยปราบปรามการก่อจลาจล ยุคแรกของตำรวจสายตรวจเป็นเพียงป้องกันอาชญากรรมและจับกุมความผิดที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้าแต่ไม่มีตำรวจคนใดพยายามสืบสวนจับกุมเอาผู้ประกอบอาชญากรรมออกไปจากสังคม พวกเขาไม่เคยฉลาดยังคงทำผิดอยู่เสมอ ๆ อย่างไม่เกรงกลัวทั้งที่มีตำรวจสายตรวจคอยตรวจตาดู โทษหนักก็ได้ทำให้อาชญากรรมลดลง อาชญากรรมกลับกระทำการรุนแรงยิ่งขึ้นเพื่อปกปิดความผิดของตนเองเพราะโทษหนักเท่า ๆ กัน คนในสังคมขุนเคืองใจในแง่ที่ว่า ทั้งที่มีตำรวจ แต่อาชญากรรมก็ยังไม่หมดไป จึงทำให้เกิดแรงผลักดันให้ใช้ตำรวจนอกเครื่องแบบเข้ามาจัดการกับปัญหาสังคมดังกล่าวเป็นการเฉพาะ โดยคิดกันตรงไปตรงมาว่าเพื่อพรางตัวไม่ให้คนร้ายรู้ว่าเป็นตำรวจ ทำให้สะดวกในการสืบสวนหาข้อมูลเกี่ยวกับคนร้าย

แนวความคิดแรก ๆ ของตำรวจฝ่ายสืบสวนแตกต่างกันเป็นหลายแบบพอจัดแบ่งเป็นกลุ่ม ๆ ได้แก่

กลุ่มแรกเชื่อว่าการสืบสวนจะได้ผลเพราะความรู้สึกสังหรณ์ใจ เกิดความคิดขึ้นมาแวบหนึ่ง หรือเกิดมโนภาพขึ้น เหมือนในนิยายเรื่องนักสืบเชอร์ล็อกโฮมส์บางตอน

กลุ่มที่สองเชื่อว่างานสืบสวนของตำรวจเป็นงานที่ทำประจำใช้ประสบการณ์อย่างเดียว
หาหลักฐานแล้วคิดจินตนาการประกอบเล็กน้อย ไม่ใช่เกิดจากการรู้สึกสังหรณ์ใจ

กลุ่มที่สามเชื่อว่างานสืบสวนของตำรวจที่ถูกต้องที่สุด ได้แก่ การใช้กล้องจุลทรรศน์
ตรวจดูและวิเคราะห์ในห้องทดลอง หรือเชื่อว่างานสืบสวนของตำรวจเป็นงานทางวิทยาศาสตร์

ข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ได้มีการวิเคราะห์วิจัยพบว่าแนวความคิดที่ดีที่สุดในงานสืบสวน
ของตำรวจ ต้องเอาทั้ง 3 ทักษะมารวมกัน ให้ผสมกันมีเหตุมีผล เป็นการรวมคุณลักษณะทั้งสาม
เข้าด้วยกัน ได้แก่ ความคิดที่ยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนได้ ความขยันหมั่นเพียรสนใจในงานและการ
ทำงานสัมพันธ์กันระหว่างการปฏิบัติภาคสนาม กับการวิจัยในห้องทดลอง เป็นการทำงานร่วมกัน
เป็นที่ระหว่างตำรวจที่เป็นนักวิทยาศาสตร์ และตำรวจผู้สืบสวนในสนามเมื่อค้นพบ หรือมีทฤษฎี
ที่บอกสิ่งหนึ่งสิ่งใด ต้องขยายผลออกไป ทำงานอย่างรอบคอบ อดทน โดยนำสิ่งที่ค้นพบมาได้จาก
การสืบสวนมาประกอบเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอาชญากรรมที่เกิดขึ้น ในแนวความคิดที่รวมเอา
วิทยาศาสตร์กับเทคนิคการสืบสวนอาชญากรรมเข้าด้วยกัน ทำให้เกิดแนวทางใหม่ที่มีประสิทธิภาพ
มากขึ้น เหมาะกับยุคสมัยปัจจุบันมากกว่าจะพึ่งพาอาศัยผู้ให้ข่าวเพียงด้านเดียว วิธีการนี้ต้องใช้
ความชำนาญ ตรวจวิเคราะห์ หาหลักฐานทางวัตถุในสถานที่เกิดเหตุอาชญากรรม และค้นหา
พยานให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ด้วยตัวของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติเอง หลักฐานเจียบในที่เกิดเหตุจะเล่า
เรื่องราวของเหตุการณ์ นับตั้งแต่ในขณะสืบสวนจนกระทั่งถึงในชั้นศาล ไม่ว่าจะแสดงให้เห็นเอง
หรือทางการเบิกตัวพยานผู้ประสพเหตุการณ์มาให้การ รวมทั้งการพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์ หลักฐาน
เช่นนี้มักใช้แทนหรือสนับสนุนหลักฐานของพยานที่เป็นพยานบุคคลซึ่งตำรวจพบและได้ถามมา
เมื่อการสืบสวนได้ผลคืบหน้าจะเร้าใจเจ้าหน้าที่สืบสวนชวนให้น่าติดตามยิ่งขึ้น กลายเป็น
แรงกระตุ้นเจ้าหน้าที่ตำรวจที่ทำการสืบสวนโดยอัตโนมัติ และในที่สุดก็สามารถนำไปสู่การจับกุม
คนร้ายมาลงโทษ ชันตรงจุดที่จะให้เกิดความเร้าใจผู้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน ต้องใช้ความ
ระมัดระวัง ช่วยกระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติเกิดความเต็มใจ มั่นใจ อย่าให้เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความ
ท้อใจ เปื่อหน่าย นี่เป็นจิตวิทยาร่วมของเจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวนจะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด

แนวทางการปฏิบัติที่สำคัญของเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายสืบสวน

อูจีน ฟรังซัวส์ วิดีอก (Eugene Francois Vidoca) ระหว่างปี ค.ศ. 1175-1875 (พ.ศ.
2318-2418) เป็นชาวฝรั่งเศส สนับสนุนแนวความคิด “เลี้ยงใจไว้จับใจ” เป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจที่มี
อำนาจคนหนึ่งของกรุงปารีส เขาได้ตั้งชาวฝรั่งเศสที่พันโทให้ทำงานเป็นตำรวจเพราะเชื่อว่าเข้าใจ
ใจอาชญากรได้ดี ในปี ค.ศ. 1832 (พ.ศ. 2375) วิดีอกได้เข้าอำนวยการอดีตนักโทษหมู่หนึ่งจำนวน

12 คน มีการคัดเลือกเป็นอย่างดีมีอบหมายให้สืบสวนคดีอาชญากรรมและจับผู้ร้ายให้ตำรวจประจำอำเภอ ตามความเชื่อมั่นว่าเล็งใจไว้จับใจเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ผลการปฏิบัติได้ผลดี เพราะลูกหมู่ของวิดอกจับผู้กระทำผิดอาญาอย่างร้ายแรงได้มากกว่า 800 คน ในปีเดียวกัน วิดอกได้ศึกษาข่าวข้อมูลเพิ่มเติมอยู่เสมอ และได้รวบรวมข้อมูล ตำหนิ รูปพรรณของอาชญากรซึ่งกลายมาเป็นแนวความคิดที่สำคัญต่อระบบสืบสวนอาชญากรรมในปัจจุบัน ได้แก่ การเก็บข้อมูลตั้งเพิ่มอาชญากรรม วิดอกลาออกในปี ค.ศ. 1833 (พ.ศ. 2376) ตำรวจในกรุงปารีสที่ไม่ได้ทำงานเกี่ยวข้องกับการสืบสวนอาชญากรรมไม่ยอมรับแนวความคิดนี้ เพราะมีความไม่ไว้วางใจต่ออดีตนักโทษเป็นพื้นฐาน ความเชื่อแนวนี้ทำให้มีการคิดค้นต่อมาพบว่าคุณสมบัติของนักสืบที่น่าสนใจอันหนึ่งคือประสบการณ์และถิ่นที่นักสืบเติบโตเป็นแหล่งที่ปลูกฝังหล่อหลอมปฏิภาณไหวพริบให้เป็นนักสืบที่ดีได้ (ขบวนการกล่อมเกลாதองศาทางสังคม เช่น คนที่เติบโตจากแหล่งชุมชนแออัดสามารถปรับตัวได้ดี)

นักสืบสก๊อตแลนด์ยาร์ด (Scotland Yard's Detective Force)

เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน ค.ศ. 1842 (พ.ศ. 2385) หลังจากได้รับการผ่อนคลายการควบคุมจากกรมการตำรวจ ผู้บริหารงานตำรวจได้อนุมัติให้มีตำรวจนักสืบสก๊อตแลนด์ยาร์ด โดยกำหนดโครงสร้างแผนกสืบสวนแยกออกไปทำเป็นโครงการทดลองเมื่อวันที่ 20 มิถุนายนในปีเดียวกัน โดยกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้ออกกฎหมายรองรับและอนุมัติด้านการเงินสนับสนุนหน้าที่กองสืบสวนนี้คือจะหาข้อมูลข่าวเรื่องคนร้ายและอาชญากรรมเป็นการสืบหาและติดตามผู้กระทำผิด การทำงานสืบสวนเมื่อเกิดอาชญากรรมของหน่วยใหม่ในตอนนี้เป็นเพียงครั้งคราว เจ้าหน้าที่ได้รับการคัดเลือกมาจากตำรวจสายตรวจ ในช่วงนี้งานของสก๊อตแลนด์ยาร์ดยังถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของงานสายตรวจอยู่ ตำรวจนักสืบจะได้รับเงินเพิ่มอีกเล็กน้อย ตำแหน่งในหน่วยงานนี้มีสารวัตร 2 คน นักสืบยศสิบเอก 6 คน เมื่อปฏิบัติงานต้องทำรายงานส่งคณะกรรมการตำรวจ นักสืบถูกควบคุมการปฏิบัติงานอยู่ตลอดเวลา ต่อมาเมื่อวันที่ 15 สิงหาคมของปีเดียวกันนั้นได้มีการแต่งตั้งหัวหน้าสารวัตรชื่อ นิโคลาส เพียร์ซ (Nicholas Pearce) เป็นผู้บังคับบัญชาคนแรกของหน่วยสืบสก๊อตแลนด์ยาร์ด ครั้นถึงต้นปี ค.ศ. 1845 (พ.ศ. 2388) เพียร์ซได้เลื่อนขั้นเป็นผู้อำนวยการสายตรวจ และในเดือนพฤษภาคมก่อนจะดำรงตำแหน่ง ค.ศ. 1842 (พ.ศ. 2385) เขายังไม่ได้เป็นผู้บังคับบัญชาของหน่วยเพียร์ซได้รับคำสั่งให้พัฒนาหน่วยงานสืบสวนขึ้นโดยส่วนหนึ่งคัดเลือกไปจากแผนกสายตรวจมอบหมายงานโดยมีบันทึกสั่งการเมื่อ 11 พฤศจิกายน ค.ศ. 1845 (พ.ศ. 2388) สั่งการ

ให้ตำรวจสืบสวนสังเกตดูขโมยและคนร้ายทั้งหมดในห้องที่ กับป้องกันคนเหล่านี้ก่อเหตุร้าย เพียร์ซ จึงกลายเป็นทั้งผู้บังคับบัญชางานและประสานความร่วมมือ วางรากฐานระยะแรกขององค์กรสืบสวนนี้

ชาร์ล ดิกเก้น (Charles Dickens) นักเขียนนวนิยายที่มีชื่อเสียงสมัยนั้น ได้เขียนนวนิยายลึกลับ โดยมีตัวเอกเป็นสารวัตรชื่อ บักเก็ต (Bucket) แห่งสก๊อตแลนด์ยาร์ด บักเก็ตจะแนะนำตัวเองกับผู้อื่นเสมอว่าเขาเป็นนักสืบโดยใช้คำว่า “Detective” ซึ่งต่อมากลายเป็นคำเรียกผู้ทำหน้าที่นักสืบ (ปัจจุบันคำนี้ไม่นิยมใช้ในหมู่เจ้าหน้าที่สืบสวนอาชญากรรมแล้ว)

ในปี ค.ศ. 1869 (พ.ศ. 2412) อาชญากรรมในลอนดอนเกิดมากขึ้นอย่างผิดปกติ จึงมีการเพิ่มกำลังตำรวจทั้งสายตรวจและฝ่ายสืบสวน โดยฝ่ายสืบสวนเพิ่มขึ้นเป็น 260 คน มีระดับผู้ควบคุมอยู่ 27 คน ตำแหน่งผู้บังคับบัญชาตามสายงาน ได้แก่ สารวัตรใหญ่ สารวัตร จำสืบเอก และสืบเอก ตำรวจในแผนกสืบสวนอาชญากรรมกลุ่มนี้ มีความสามัคคีสูง มีความรู้ความชำนาญ มีความซื่อสัตย์ ทำให้ชื่อเสียงสก๊อตแลนด์ยาร์ดเป็นที่เกรงขามของบรรดาคนเลวในกรุงลอนดอน แต่ประชาชนส่วนหนึ่งก็ยังคอยจับผิดตำรวจนอกเครื่องแบบอยู่ งบประมาณด้านการสืบสวนยังคงอยู่ในขั้นขาดสน ตามข้อเท็จจริงแล้วตำรวจสืบสก๊อตแลนด์ยาร์ดในยุคนั้นถือว่ามีรายได้และมาตรฐานการครองชีพต่ำเมื่อเทียบกับหน่วยงานอื่น ในที่สุดปลายปี 1877 (พ.ศ. 2420) มีเรื่องทุจริตเกิดกับเจ้าหน้าที่ระดับสูงของสก๊อตแลนด์ยาร์ด 3 คน จึงมีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อสอบสวน เป็นผลให้อีกหนึ่งปีต่อมาตำรวจสก๊อตแลนด์ยาร์ดต้องมีการปรับปรุงกองสืบสวนขนานใหญ่ในเดือน มีนาคม ค.ศ. 1878 (พ.ศ. 2421) มีการแต่งตั้งนายเฮาเวิร์ด วินเซนต์ (Howard Vincent) ซึ่งไม่ได้เป็นตำรวจมาก่อนเข้ามาเป็นผู้อำนวยการเพื่อควบคุมการทำงานของตำรวจ มีการแต่งตั้งสารวัตรสืบสวนเข้าไปประจำในแผนกสายตรวจ แบ่งห้องที่สืบสวนให้บางส่วนรับผิดชอบในคดีเล็ก ๆ มีการตั้งกองสืบสวนรับผิดชอบคดีใหญ่ ๆ ซ้อนขึ้นมาเพื่อคานอำนาจกัน

ในปี ค.ศ. 1889 (พ.ศ. 2432) กองสืบสวนของนักสืบสก๊อตแลนด์ยาร์ด ถูกกล่าวหาว่าปล่อยตัวฆาตกรในคดี แจ็กเดอะริปปเปอร์ (Jack The Ripper) เป็นฆาตกรที่ฆ่าผู้หญิงอย่างทารุณ 6 คนในระยะสี่เดือน ผู้เคราะห์ร้ายทุกคนเป็นโสเภณี หลังจากคดีฆาตกรรมสองสามคนแรกเกิดขึ้นตำรวจใหญ่ของสก๊อตแลนด์ยาร์ดออกมาให้คำมั่นสัญญาด้วยความมั่นใจว่าจะจับฆาตกรให้ได้ คดีนี้สร้างความหวาดกลัวให้กับประชาชนทั่วลอนดอน ฆาตกรปฏิบัติการณ์ในเวลากลางคืน ทั้ง ๆ ที่เวลาเดียวกันนั้นก็มียายตรวจออกตรวจตราเช่นกันแต่ก็ยังจับกุมตัวคนร้ายไม่ได้ และเนื่องจากได้สร้างความหวังให้กับประชาชนดังกล่าว เมื่อไม่ได้ดังหวังประชาชนจึงโวยวายมุ่งมาที่ความล้มเหลวในการปฏิบัติหน้าที่สืบสวนของตำรวจ ทั้งที่มีคนให้ข่าวสารเข้ามาที่หน่วยสืบสวนมากมาย แต่เป็นข่าวที่ไม่จริงผู้ต้องสงสัยถูกเชิญตัวมาสอบสวนหลายรายประชาชนเริ่มโกรธตำรวจมากขึ้น จนกระทั่งพระราชินีวิกตอเรีย (Queen Victoria) ออกมาแถลงเกี่ยวกับตำรวจ วิจารณ์ว่า

ไร้สมรรถภาพ จึงมีการปรับปรุงการศึกษาหาความรู้ในงานสืบสวนขนาดใหญ่ โดยมุ่งไปที่ “วิชาการสืบสวนเป็นเทคนิคเฉพาะของตำรวจเชิงวิทยาศาสตร์” เน้นรูปแบบการทำงานที่ใช้วิธีกระจายข้อมูลอย่างเป็นระบบ ยึดหลักที่ทีมงาน และตั้งศูนย์รวมการแถลงข่าว ซึ่งทั้งหมดนี้ยังใช้กันอยู่แม้ในปัจจุบัน

วิทยาศาสตร์กับการสืบสวนของตำรวจไทย

ปัจจุบันได้ยอมรับกันอย่างไม่เห็นใจว่า ต้องนำเทคโนโลยีสมัยใหม่ตลอดจนการวิจัยพัฒนาวิทยาการแบบต่าง ๆ เข้ามาช่วยการสืบสวนและได้กำหนดเรื่องนี้ไว้ในแผนกรมตำรวจแม่บทฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2535-2539) โดยใช้แนวทางตามแผนกรมตำรวจแม่บทฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2530-2534) เป็นหลักและให้สอดคล้องกันกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) เพื่อให้เข้าใจว่าวิทยาการด้านวิทยาศาสตร์กับงานสืบสวนของไทยมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวกันอย่างไร จึงจำเป็นต้องศึกษาความเป็นมาของหน่วยงานที่ทำงานด้านวิทยาศาสตร์ในวงการสืบสวนของไทยพร้อมกันไปด้วย

กรมตำรวจเริ่มเห็นความสำคัญด้านวิทยาศาสตร์ในการสืบสวนอาชญากรรมโดยตั้งขึ้นเป็นหน่วยงานในสังกัดตำรวจสันติบาลเมื่อปี พ.ศ. 2475 ช่วงแรกได้รวมงานพิสูจน์หลักฐานกับงานทะเบียนประวัติอาชญากรรมอยู่ด้วยกัน ในปีต่อมา (พ.ศ. 2476) ได้มีพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการกรมต่าง ๆ ในกระทรวงมหาดไทย กองกำกับการ 3 กองตำรวจสันติบาล มีหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการเก็บพิมพ์ลายนิ้วมือ บันทึกแผนประทุษกรรม พิสูจน์หลักฐานบัญชีโจรผู้ร้าย และเนรเทศ จนกระทั่งได้มีการปรับปรุงหน่วยงานกรมตำรวจใหม่ ตั้งกองตำรวจสอบสวนกลางโอนเอางานด้านวิทยาการกองกำกับการ 3 กองตำรวจสันติบาลมาขึ้นกับกองกำกับการสอบสวนกลาง โดยมีกองวิชาการเป็นผู้รับผิดชอบ เมื่อ พ.ศ. 2483 ต่อมาได้ยกฐานะกองตำรวจสอบสวนกลางเป็นกองบัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง มีกองพิเศษดูแลงานด้านพิสูจน์หลักฐานและทะเบียนประวัติอาชญากรรมเมื่อปี พ.ศ. 2493 ครั้นถึงปี พ.ศ. 2497 กองพิเศษถูกยุบไปรวมกับกองวิชาการ ซึ่งมีฐานะเป็นกองบังคับการ ทำงานด้านตรวจพิสูจน์วัตถุพยาน

การตรวจพิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์เริ่มใช้มาตั้งแต่ พ.ศ. 2475 จนกระทั่ง พ.ศ. 2497 กรมตำรวจและบุคลากรก็ยังไม่เห็นความสำคัญด้านวิทยาศาสตร์มากนัก แต่มิได้หมายถึงว่าจะไม่มีผู้ใดสนใจนำวิทยาการด้านวิทยาศาสตร์มาใช้ในการสืบสวนอาชญากรรมเลย เพราะบุคลากรในหน่วยงานด้านวิทยาศาสตร์ก็ยังคงมีและทำงานสนับสนุนหน่วยงานสืบสวนของกรมตำรวจมาโดยตลอด

แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจในแนวความคิดในแง่มุมต่าง ๆ ของบุคคล

มนุษย์เป็นสัตว์เมืองและมีความจำเป็นที่จะอยู่ร่วมกันโดยธรรมชาติ โดยการอยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้นประกอบไปด้วยกลุ่มชนที่มีเชื้อชาติ ศาสนา แตกต่างกันซึ่งการอยู่ร่วมกันของมนุษย์นั้นต่างฝ่ายต่างต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อหาผลประโยชน์กัน บางครั้งถึงกับมีการประหัตประหารเอาชีวิตร่างกายหรือทรัพย์สินกัน ฉะนั้นเพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อย รัฐจึงจำเป็นต้องมีกฎหมาย ระเบียบและข้อบังคับเพื่อควบคุมสังคม โดยมีหน่วยงานของรัฐ คือ ตำรวจ เป็นผู้ดูแลการปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎหมายของบ้านเมือง เพื่อป้องกันไม่ให้อาชญากรรมเกิดขึ้นในประมวลกฎหมายระเบียบตำรวจเกี่ยวกับคดี ภาคที่ 1 ลักษณะที่ 1 บทที่ 1 ได้กำหนดหน้าที่ของตำรวจ โดยทั่วไป คือ

1. รักษาความสงบเรียบร้อยทั้งภายในและภายนอก เพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน
2. รักษากฎหมายที่เกี่ยวกับการกระทำผิดในทางอาญา
3. บำบัดทุกข์และบำรุงสุขให้แก่ประชาชน
4. ดูแลรักษาผลประโยชน์ของสาธารณะ

ดังนั้นงานในด้านการป้องกันอาชญากรรมนั้น ถือว่าเป็นงานหลักของตำรวจ ในการที่จะต้องพิทักษ์สันติราษฎร์เพื่อป้องกันมิให้อาชญากรรมเกิดขึ้น หากการป้องกันอาชญากรรมของตำรวจสำเร็จนั้นก็หมายความว่า หน้าที่ของตำรวจที่กำหนดไว้ 4 ข้อ ในประมวลกฎหมายระเบียบตำรวจเกี่ยวกับคดีประสบความสำเร็จด้วยและเจ้าหน้าที่ตำรวจที่จะมาทำหน้าที่ในการป้องกันอาชญากรรมนั้นจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมสูง มีความรู้และความสามารถดี จึงจะทำให้งานในด้านการป้องกันอาชญากรรม และหน้าที่ของตำรวจในระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดีสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

งานด้านการสืบสวนนั้นถือว่าเป็นหน่วยงานหนึ่งของตำรวจที่มีส่วนในการป้องกันมิให้เกิดอาชญากรรมขึ้น คือ การสืบสวนก่อนที่จะมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น หมายความว่าหากมีการสืบทราบว่าจะมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นจะได้หาทางระงับหรือป้องกันมิให้เหตุร้ายเกิดขึ้น นัทธี จิตสว่าง (2539, น. 51) ซัทเธอร์แลนด์ และ เครสเซย์ (Sutherland and Cressey) ได้ให้ความหมายการป้องกันอาชญากรรมว่า “เป็นความพยายามที่จะสกัดกั้นล่วงหน้ามิให้อาชญากรรมเกิดขึ้น” ในการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจ เพื่อป้องกันปราบปรามอาชญากรรมนั้น ได้มีแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการปฏิบัติงานอยู่หลายประการเพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ โดยผู้ศึกษาได้รวบรวมแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

ประชัย เปี่ยมสมบูรณ์ (2525, น. 13-19) แนวคิดทฤษฎีบังคับใช้กฎหมาย (Law Enforcement Approach) เป็นแนวคิดทฤษฎีที่ให้ทางตำรวจได้ตระหนักถึงงานด้านป้องกันอาชญากรรมมากกว่าการจับกุม โดยแนวคิดทฤษฎีนี้ได้ให้ความสำคัญต่อการตรวจท้องที่ของตำรวจ โดยถือว่าการตรวจท้องที่เป็นกระดูกสันหลังของงานตำรวจ เพราะไม่เพียงแต่จะเป็นรูปแบบในการจัดเจ้าหน้าที่ตำรวจสายตรวจ ออกตรวจเพื่อตรวจรักษาความสงบเรียบร้อยเท่านั้น แต่ยังเป็นยุทธวิธีที่นำมาใช้ในการป้องกันและควบคุมอาชญากรรมอีกด้วย โดยเชื่อว่าการปรากฏตัวของตำรวจบ่อย ๆ ย่อมมีผลใน การยับยั้งผู้ที่มีแนวโน้มจะประกอบอาชญากรรม มิให้กระทำความผิด เพราะอาชญากรเกรงกลัวต่อการจับกุม เพราะฉะนั้น เจ้าหน้าที่ตำรวจสายตรวจจึงต้องแต่งเครื่องแบบและรถวิทยุสายตรวจให้มีลักษณะเด่นชัดเพื่อเป็นการข่มขู่ตัวอาชญากรมิให้กระทำความผิดด้วยเหตุนี้ตามแนวทฤษฎีการบังคับใช้กฎหมาย การปรากฏตัวของเจ้าหน้าที่ตำรวจและการกระจายกำลังตำรวจให้ครอบคลุมทั่วทั้งชุมชนจะช่วยป้องกันอาชญากรรม เพื่อลดช่องโอกาสสำหรับผู้ที่ตั้งใจละเมิดกฎหมาย

นัทธี จิตสว่าง (2539, น. 69-73) แนวคิดทฤษฎีการลดช่องโอกาสในการกระทำความผิด การป้องกันอาชญากรรมตามแนวคิดนี้ สามารถกระทำได้ด้วยการขจัดหรือลดช่องโอกาสในการกระทำผิดของคนร้าย โดยแนวคิดทฤษฎีนี้ได้วางแนวไว้ว่า การขจัดหรือลดช่องโอกาสในการกระทำผิดของคนร้าย เป็นแนวทางการป้องกันที่เน้นการหลีกเลี่ยงการเป็นเหยื่ออาชญากร โดยการปรับสภาพแวดล้อมเช่น จัดให้มีการวางผังเมืองที่ดี ติดตั้งระบบสัญญาณเตือนภัย จัดระบบการใช้พื้นที่ ถนนหนทาง สวนสาธารณะ และที่อยู่อาศัย โดยจัดให้สถานที่เหล่านี้มีความเป็นชุมชนที่ไม่โดดเดี่ยวไม่แยกตัวจากชุมชน อีกนัยหนึ่งคือการทำให้ถนนและบ้านเรือนถูกเฝ้ามองตลอดเวลา ซึ่งได้แก่การเฝ้ามองของผู้คนในชุมชนไม่ทำให้ตกเป็นเป้าหมายของอาชญากรในการประกอบอาชญากรรม

แนวความคิดนี้ได้ตั้งสมมติฐานไว้ว่า อาชญากรรมเป็นผลมาจากองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ คือ มูลเหตุจูงใจในการกระทำความผิดและมีช่องโอกาสในการกระทำความผิด ดังนั้น การป้องกันตามแนวคิดนี้ คือ จะต้องตัดช่องโอกาสในการกระทำผิดของคนร้าย

แนวคิดเกี่ยวกับการสืบสวน

ในความหมายของการสืบสวนนั้น ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของการสืบสวนว่า “เป็นการเสาะหาบทพจนไปมา” ส่วนประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (10) ได้ให้ความหมายของการสืบสวนไว้ว่า “การสืบสวน” หมายความว่า การรวบรวมพยานหลักฐานซึ่งพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจได้ปฏิบัติไปตามอำนาจและหน้าที่เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนและเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิดจาก ความหมายของการสืบสวนข้างต้นนั้น พอที่จะสรุปความหมายของการสืบสวนได้ว่า การสืบสวนเป็นการดำเนินการขั้นต้นของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่งได้ปฏิบัติไปตามอำนาจและหน้าที่โดยเป็นการแสวงหาข้อเท็จจริงหรือพยานหลักฐานทั้งก่อนและหลังที่ความผิดอาญาเกิดขึ้น เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในด้านการรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน และเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิด ถึงสาระสำคัญ 3 ประการ อันเป็นหลักสากล คือ

1. จะต้องทำการสืบสวนให้พบว่าได้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นจริงหรือไม่ (Has a crime been committed?)
2. ถ้ามีการกระทำความผิดเกิดขึ้นจริงแล้วเป็นคดีอะไร (If so, What crime?)
3. ใครเป็นผู้กระทำความผิดในคดีนั้น ๆ (Who committed such crime?)

ส่วนทางด้านนักอาชญาวิทยาและนักวิทยาการ ได้มีการเห็นพ้องกันว่า การสืบสวนนั้นมีลักษณะเป็น “ศิลปะแห่งการสืบสวน” และยังมีลักษณะเป็น “ศาสตร์แห่งการสืบสวน” ส่วนสาเหตุของการสืบสวน มีลักษณะเป็นศิลปะเนื่องจากบุคคลที่จะมาทำหน้าที่ในงานสืบสวนให้ประสบความสำเร็จได้นั้นจะต้องเป็นบุคคลที่มีความรู้ มีความสามารถ ขยันหมั่นเพียร และจะต้องเป็นบุคคลที่มีความซื่อสัตย์ กล้าหาญ มีปฏิภาณไหวพริบ มีความคิดริเริ่ม อยากรู้อยากเห็น มีศักดิ์ศรีเป็นของตัวเอง รวมทั้งจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถที่จะเรียกร้องขอความช่วยเหลือสนับสนุนจากประชาชนได้ หากมีภารกิจอันสำคัญยิ่ง ส่วนสาเหตุที่มองการสืบสวนว่ามีลักษณะเป็น “ศาสตร์” เนื่องจากเป็นการพิจารณาในแง่การจัดระบบการบริหารงานสืบสวน โดยคำนึงถึงหลักการจัดของหน่วยงานสืบสวนให้เหมาะสมกับการจัดอัตรากำลังอย่างประหยัด มีการอำนวยความสะดวกอย่างรวดเร็ว พร้อมกับการนำเอาวิทยาการตำรวจมาใช้ในการแสวงหาข้อเท็จจริงอย่างจริงจัง จึงทำให้งานสืบสวนมีประสิทธิภาพ

ประเสริฐ เมฆมณี (2525, น. 201) เอฟ.อี. อินบาว (F.E. Inbau) เอ.เอ. โมเนนส์เลนส์ (A.A. Monenssens) และ แอล.อาร์. วิทัลโล (L.R. Vittullo) ผู้เชี่ยวชาญด้านกิจการสืบสวนและเป็นผู้ร่วมเขียนศาสตร์แห่งการสืบสวนของตำรวจ (Scientific Police Investigation) ได้กล่าว

สนับสนุนยืนยันว่าการไปปรากฏตัวในที่เกิดเหตุของเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อสืบสวนแสวงหาข้อเท็จจริงแห่งคดี จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ความรู้ทางวิทยาการตำรวจ และอุปกรณ์เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ ตรวจสอบประจักษ์พยานหลักฐานร่องรอยแห่งการกระทำความผิด เช่น ภาพถ่าย ลายพิมพ์นิ้วมือ อาวุธหรืออุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในการกระทำความผิด ทิศทางเข้าออกของคนร้าย คราบโลหิต สารเคมีเอกสารหรือวัตถุพยานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ

ผู้มีอำนาจในการสืบสวนและเขตอำนาจสืบสวน

ในการสืบสวนคดีอาญานั้น ผู้มีอำนาจสืบสวนได้นั้น คือ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ โดยไม่จำกัดว่าจะจะเป็นพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ชั้นใด ระดับใด กล่าวคือ พลตำรวจหรือผู้ใหญ่บ้าน ก็มีอำนาจในการสืบสวนได้ทั้งสิ้น แต่จะต้องเป็นเจ้าของพนักงานซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน และผู้ที่มีอำนาจในการสืบสวนอีกกรณีหนึ่ง ก็คือ พศดี เจ้าพนักงานกรมสรรพสามิต กรมศุลกากร กรมเจ้าท่า พนักงานตรวจคนเข้าเมือง และเจ้าพนักงานอื่น ๆ ในเมื่อทำการอันเกี่ยวกับการจับกุมปราบปรามผู้กระทำความผิดกฎหมาย ซึ่งตนมีหน้าที่ต้องจับกุม หรือปราบปราม

ในส่วนของผู้ที่มีอำนาจในการสืบสวนคดีอาญานั้น ได้มีระเบียบและข้อกำหนดกำหนดไว้ดังนี้

- ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 17 กำหนดไว้ว่า พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ มีอำนาจทำการสืบสวนคดีอาญาได้

- ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2 (16) กำหนดไว้ว่า “พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ” หมายความว่า เจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน ให้รวมทั้งพศดี เจ้าพนักงานกรม สรรพสามิต กรมศุลกากร กรมเจ้าท่า พนักงานตรวจคนเข้าเมือง และพนักงานอื่น ๆ ในเมื่อทำการอันเกี่ยวกับการจับกุมปราบปรามผู้กระทำความผิดกฎหมาย ซึ่งตนมีหน้าที่ต้องจับกุมหรือปราบปราม

- ระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ลักษณะ 2 บทที่ 1 ข้อ 6 กล่าวไว้ว่า “เมื่อกฎหมายให้อำนาจพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ มีหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน เช่นนี้ ตำรวจจึงมีอำนาจและหน้าที่สืบสวนคดีอาญาและเหตุการณ์ทั้งหลายที่เกี่ยวข้องแก่ความสงบเรียบร้อยได้ทั่วราชอาณาจักร”

อุดม เจริญ (2542, น. 2) สำหรับในส่วนของเขตอำนาจการสืบสวนคดีอาญานั้น ไม่ได้มีกฎหมายกำหนดไว้เป็นที่ชัดเจน อย่างเช่นเขตอำนาจการสอบสวน แต่อย่างไรก็ดีได้มีคำพิพากษา

ฎีกาที่ 140/2490 วางแนวบรรทัดฐานไว้ว่าตำรวจมีอำนาจสืบสวนคดีอาญาได้ที่ราชอาณาจักร
 ในส่วนของพนักงานฝ่ายปกครองนั้น ก็มีอำนาจในการสืบสวนจำกัดเฉพาะในเขตท้องที่ที่ตน
 ประจำอยู่เท่านั้น นั่นก็หมายความว่า ถ้าเป็นนายอำเภอ ก็มีอำนาจสืบสวนเฉพาะในเขตอำเภอที่
 ตนรับผิดชอบ กำนันก็มีอำนาจสืบสวนเฉพาะในเขตตำบลที่ตนรับผิดชอบ ผู้ใหญ่บ้านก็มีอำนาจ
 สืบสวนเฉพาะในเขตหมู่บ้านที่ตนรับผิดชอบ และนอกจากนี้ในการสืบสวนคดีอาญาของตำรวจนั้น
 ได้มีคำพิพากษาศฎีกาที่ 670/2529 ได้วางแนวบรรทัดฐานไว้ว่า ตำรวจดับเพลิงแม้จะมีหน้าที่ดับเพลิงก็
 ย่อมมีหน้าที่สืบสวนคดีอาญาได้

หลักเกณฑ์การดำเนินการสืบสวน

การสืบสวนนั้น นับว่าเป็นการดำเนินการขั้นต้นของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจซึ่ง
 ได้ปฏิบัติไปตามอำนาจและหน้าที่ เพื่อที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ในการรักษาความสงบเรียบร้อยของ
 ประชาชน และเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งการกระทำความผิด แต่สำหรับหลักเกณฑ์การ
 ดำเนินการสืบสวนคดีอาญานั้น มิได้มีกำหนดไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เช่น
 การสอบสวนและการพิจารณาคดีในศาล ก็เนื่องจากว่าการสืบสวนเป็นการปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่ง
 ข้อเท็จจริงขั้นต้นของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ โดยมีเทคนิคขั้นตอนในการสืบสวนหลาย
 รูปแบบ เช่น การเฝ้าสะกดรอย การสืบสวนในลักษณะสายลับ เป็นต้น จึงย่อมไม่อาจที่จะกำหนด
 หลักเกณฑ์ วิธีการปฏิบัติ โดยบัญญัติเป็นข้อผูกมัดตายตัวในทางกฎหมายได้

แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษาความหมายและวัตถุประสงค์ของการสืบสวนดังกล่าว
 ข้างต้น โดยได้ทำการศึกษาทั้งในส่วนของข้อกฎหมาย และในส่วนของระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับ
 คดีแล้ว สามารถแบ่งการสืบสวน ได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. การสืบสวนก่อนเกิดเหตุ (Preventive Investigation) การสืบสวนก่อนเกิดเหตุ เป็น
 การแสวงหาข้อเท็จจริงเบื้องต้นแห่งเหตุการณ์ทั่วไป เพื่อให้ได้มาซึ่งสาระข้อมูลอันเป็นประโยชน์ใน
 การรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนและเพื่อเป็นการป้องกันเหตุร้ายโดยทั่วไป ลักษณะการ
 สืบสวนก่อนเกิดเหตุ เป็นการสืบสวนเพื่อหาข่าวติดตามความเคลื่อนไหวเบาะแสและพฤติกรรมต่าง ๆ
 ของคนร้ายก่อนที่จะมีการลงมือการกระทำความผิดเกิดขึ้น

2. การสืบสวนหลังเกิดเหตุ เป็นกระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐาน เพื่อที่จะ
 ทราบรายละเอียดแห่งความผิด ลักษณะการสืบสวนหลังเกิดเหตุนี้ จะเป็นการสืบสวนเมื่อมีการ
 กระทำความผิดเกิดขึ้นแล้ว โดยมีวัตถุประสงค์ในการสืบสวน 3 ประการ คือ

2.1 ในกรณีที่จับกุมตัวผู้กระทำความผิดได้ การสืบสวนในลักษณะนี้ เจ้าหน้าที่ตำรวจจะต้องสืบสวนหาพยานหลักฐาน ข้อเท็จจริง พยานบุคคล พยานเอกสาร และวัตถุพยาน เพื่อนำมาพิสูจน์ความผิดของผู้ต้องหาในชั้นสอบสวน ตลอดจนในชั้นพิจารณาคดีของศาล เพื่อที่จะสามารถลงโทษผู้กระทำความผิดต่อไป

2.2 ในกรณีที่รู้ตัวผู้กระทำความผิดแต่ยังจับตัวไม่ได้ การสืบสวนในลักษณะนี้ นอกจากจะเป็นการสืบสวนเพื่อเสาะแสวงหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับรายละเอียดแล้ว ยังจะต้องทำการสืบสวนหาตัวผู้กระทำความผิดต่อไปอีกด้วย

2.3 ในกรณีไม่รู้ตัวผู้กระทำความผิดและยังไม่ทราบรายละเอียดแห่งความผิด การสืบสวนในลักษณะนี้จะต้องการสืบสวนหาข้อเท็จจริงและหลักฐาน เพื่อให้ได้รายละเอียดว่าใครเป็นผู้กระทำความผิด กระทำความผิดเมื่อไร ที่ไหน อย่างไร และสาเหตุที่กระทำความผิดนั้นเกิดจากสาเหตุใด

วิธีการสืบสวน

การสืบสวน เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐาน เพื่อที่จะรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน และเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิด ดังนั้นเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและหลักฐานดังกล่าว จึงสามารถแบ่งวิธีการในสืบสวนออกเป็น 3 วิธีด้วย คือ

1. การสืบสวนในลักษณะเป็นสายลับ (Undercover)

การสืบสวนในลักษณะสายลับ คือ กรรมวิธีการสืบสวนวิธีหนึ่ง โดยการใช้วิธีปลอมแปลง และอ้างชื่อแก้ตัวต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลที่ต้องสงสัยว่าเป็นอาชญากรรมเกิดความไว้วางใจ ทั้งนี้เพื่อวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1.1 เพื่อทราบว่าอาชญากรหรือคนร้ายมีการวางแผนเพื่อประกอบอาชญากรรมหรือมีการประกอบอาชญากรรมนั้นแล้วหรือไม่

1.2 เพื่อหาพยานหลักฐานพิสูจน์ความผิดของอาชญากรต่อศาล

1.3 เพื่อให้ทราบถึงผู้ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มอาชญากรทั้งหมด

1.4 เพื่อกำหนดเวลาที่เหมาะสม สำหรับการเข้าจู่โจมถึงสถานที่ที่ตัวการชอบมามั่วสุมหรือเพื่อเข้าทำการจับกุมตัวการที่สำคัญ

สายลับ หมายถึง บุคคลที่นำข่าวหรือเหตุการณ์ ข้อเท็จจริงในคดี มาบอกเล่าแก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวน บุคคลที่จะเป็นสายลับอาจแบ่งออกได้ 3 ประเภท คือ 1) สายลับที่หวัง

ประโยชน์สิ้นจางราว 2) สายลับที่มีความโกรธเคืองกับผู้อื่นมาก่อน 3) สายลับที่มีความดีต่อทางราชการ

อย่างไรก็ตามวิธีการสืบสวนในลักษณะสายลับนั้น เจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายสืบสวนจะต้องใช้ดุลยพินิจในการที่จะเชื่อถือข่าวสารจากสายลับให้เป็นกรณีพิเศษ เนื่องจากบุคคลที่จะเข้ามาเป็นสายลับนั้น จะต้องมีความตั้งใจให้เขาเข้ามาเป็นสายลับ ดังนั้นข่าวสารและข้อความที่ได้มาจากสายลับอาจจะเป็นได้ทั้งจริงและเท็จ จึงสมควรที่เจ้าหน้าที่จะต้องกรองข่าวเสียก่อน

2. การสืบสวนในลักษณะข่าวกรองตำรวจ (Police Intelligence)

การสืบสวนในลักษณะข่าวกรองของตำรวจนั้น เป็นวิธีการสืบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจอีกวิธีหนึ่ง ที่ดำเนินการไปเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานจากการผลิตข่าวด้านอาชญากรรม โดยมีกรรมวิธี 5 ประการ คือ

2.1 การรวบรวม (Collection) หมายถึง การรวบรวมข่าวจากแหล่งข่าวต่าง ๆ เช่น จากสถานีตำรวจ ศาล เรือนจำ กรมสรรพากร กรมศุลกากร โรงพยาบาล วิทยุ โทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ เป็นต้น

2.2 การประเมินค่า (Evaluation) หมายถึง การนำข่าวสารที่ได้จากแหล่งข่าวต่าง ๆ มาทำการประเมินค่าว่า ข่าวสารที่นำมาประเมินค่าแล้วนั้น สามารถเชื่อถือได้หรือไม่เพียงใด และความเชื่อถือที่ได้ของข่าวสาร สามารถแบ่งได้ 6 ลักษณะ ดังนี้ คือ เชื่อถือได้เต็มที่ (Completely Reliable) มักเชื่อถือได้ (Usually Reliable) พอเชื่อถือได้ (Fairly Reliable) มักเชื่อถือไม่ได้ (Not Usually Reliable) เชื่อถือไม่ได้เลย (Unreliable) ไม่สามารถกำหนดเชื่อถือได้ (Reliability Can Not Be Judged) และนอกจากนั้นยังมีการประเมินค่าของข่าวสารในลักษณะเกี่ยวกับความแน่นอนของข่าวสารด้วย โดยแบ่งออกเป็น 6 ลักษณะ คือ ได้รับการยืนยันจากแหล่งข่าวอื่น (Confirmed By Other Sources) น่าจะเป็นความจริง (Probably True) อาจจะเป็นความจริง (Possible True) สงสัยว่าจะจริงหรือไม่ (Doubtfully True) ไม่น่าจะเป็นไปได้ (Improbable) ไม่สามารถจะตัดสินความจริงได้ (Truth Cannot Be Judged)

2.3 การวิเคราะห์ (Analysis) หมายถึง การนำข่าวสารที่ได้ประเมินค่าแล้ว มาพิจารณาในรายละเอียดของข่าวที่เกี่ยวข้อง เพื่อจะหาข้อเท็จจริงและความสัมพันธ์ระหว่างกัน รวมทั้งจะต้องมีการวิจัยและตรวจสอบ เพื่อยืนยันเพิ่มเติมหรือแย้งกันในเนื้อหาข่าว

2.4 การสนธิกรรม (Integration) หมายถึง การนำข่าวสารต่าง ๆ ที่ได้ผ่านกรรมวิธีตามลำดับข้างต้น มาประกอบเพื่อกำหนดภาพของข่าวกรองที่น่าจะเป็นไป การสนธิกรรมจะทำได้สมบูรณ์ขึ้นอยู่กับปริมาณ คุณภาพของข่าวสาร และความสามารถของเจ้าหน้าที่ผลิตข่าวด้วย

2.5 การตีความ (Inter-Preation) หมายถึง การดำเนินการ 3 ชั้น คือ การวิเคราะห์ การสนธิกรรม และการอนุมาน (การพิจารณาเหตุและผล) เพื่อหาความหมายที่แฝงอยู่รวมทั้งข้อยุติด้วย ข่าวกรองตำรวจถือเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับผู้บังคับบัญชาชั้นสูงของหน่วยงานที่จะใช้ข่าวกรองนำมาในการวินิจฉัยสั่งงานได้ถูกต้องมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังสามารถลดความผิดพลาดในการสั่งงาน พร้อมกับใช้เป็นข้อมูลในการวางแผนปฏิบัติงาน เพื่อแก้ไขปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ อีกด้วย

ข่าวกรองตำรวจสามารถแบ่งออกได้ 3 ประเภท คือ 1) ข่าวกรองยุทธวิธี (Strategic Intelligence) เป็นข่าวกรองที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลต่าง ๆ อันเป็นลักษณะพื้นฐานเบื้องต้นที่แสดงถึงลักษณะของคน สถานที่ และสิ่งของต่าง ๆ ที่ประกอบอาชญากรรม และหมายความรวมถึงคุณลักษณะของบุคคล ซึ่งเป็นผู้ร่วมประกอบอาชญากรรม 2) การต่อต้านข่าวกรอง (Counter Intelligence) เป็นการแสวงหาข้อเท็จจริงหรือข่าวที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันสถานที่ รวมทั้งการดำเนินการเพื่อต่อต้าน ล้มล้าง การประกอบอาชญากรรมต่าง ๆ เช่น การโจรกรรม การบ่อนทำลาย การก่อวินาศกรรม เป็นต้น 3) ข่าวกรองหลัก (Line Intelligence) เป็นข่าวกรองที่นำมาใช้เพื่อประโยชน์ในการวางแผนและปฏิบัติตามแผน

การหาข่าวกรองตำรวจนั้น อาจจะไปหาข่าวด้วยตนเองหรือใช้บุคคลอื่นไปหากก็ได้ โดยมีรูปแบบ ในการหาข่าวด้วยหลายวิธี เช่น วิธีสนิทต่อ, วิธีการเข้าเกลี้ยว เป็นต้น

การหาข่าวโดยวิธีสนิทต่อ คือ การหาข่าวโดยใช้บุคคลเข้าไปเป็นสายลับ เพื่อล่อลวงให้คนร้ายหรือผู้ต้องทำการสืบสวนเกิดความหลงเชื่อ และต่อจากนั้นต้องแสดงตัวหรือเผยวิธีการที่ผู้สืบสวนพึงประสงค์ออก เพื่อทำการจับกุมหรือปรากฏหลักฐานในการกระทำผิดอย่างนั้น

การหาข่าวโดยวิธีการเข้าเกลี้ยว คือ การหาข่าวโดยวิธีการปลอมตัวในระหว่างเข้าไปติดต่อกับคนร้ายโดยตรงหรือบุคคลที่สงสัยว่าจะเป็นคนร้าย

การหาข่าวกรองตำรวจนั้น ไม่ว่าจะเป็นการหาข่าวโดยการใช่วิธีสนิทต่อหรือวิธีเข้าเกลี้ยวก็ตามผู้หาข่าวจำเป็นจะต้องอาศัยการอำพรางตัว (Undercover) เป็นเทคนิคในการสืบสวนหาข่าว เพื่อเป็นการปกปิดตัวในระหว่างที่ค้นหาความจริง การอำพรางตัวของผู้หาข่าวในแต่ละครั้งผู้อำพรางตัวจะต้องคำนึงถึงเหตุการณ์ล่วงหน้าด้วย โดยจะต้องมีการกำหนดรูปแบบขึ้นเพื่อที่จะนำไปเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ ในขณะที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ เพื่อจะแก้ปัญหาได้ถูกต้อง และในการอำพรางตัวแต่ละครั้งเพื่อจะหาข่าวนั้นผู้อำพรางตัวจะต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้ด้วยคือ

- (1) จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของตัวผู้ปฏิบัติ เช่น รูปร่าง การแต่งกาย
- (2) จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมระหว่างตัวผู้ร่วมปฏิบัติในที่มงานด้วยว่าจะสอดคล้องกันหรือไม่

(3) จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับสถานที่ เวลา และสิ่งแวดล้อมในขณะอำพรางตัวด้วย

3. การสืบสวนในลักษณะการเฝ้าตรวจ (Surveillance)

การเฝ้าตรวจ หมายถึง การเฝ้าสังเกตบุคคล สถานที่ และสิ่งของ ด้วยวิธีปกปิดการสืบสวนในลักษณะนี้ มีวัตถุประสงค์ประสงค์ในการสืบสวนดังต่อไปนี้

- เพื่อหาพยานหลักฐานในการใช้ยืนยันผู้ต้องสงสัย
- เพื่อให้ได้มาซึ่งตำแหน่งอันเป็นแหล่งที่อยู่ของผู้ที่หลบหนีไป
- เพื่อให้รู้ตัวผู้ที่มีส่วนสมคบกับผู้ต้องสงสัย
- เพื่อป้องกันการกระทำผิดทางอาญา
- เพื่อทราบความเคลื่อนไหวของผู้ต้องสงสัย
- เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่จำเป็นเพื่อการออกหมายค้น
- เพื่อให้หาอาชญากรซึ่งรู้ตัวแล้ว เคลื่อนไหวอยู่เรื่อย ๆ

การเฝ้าตรวจ (Surveillance) มีอยู่ 3 ลักษณะคือ

ก) การเฝ้าตรวจชนิดเคลื่อนที่ (Moving Surveillance) ได้แก่ การเดินสะกดรอย (Foot Surveillance) และการใช้ยานพาหนะ (Vehicle Surveillance)

ข) การเฝ้าตรวจชนิดประจำที่ (Stationary Surveillance) ได้แก่ การเฝ้าตรวจเคสสถาน อาคารพาณิชย์ สถานที่ต่าง ๆ โดยใช้รูปแบบของการสังเกตการณ์

ค) การเฝ้าตรวจชนิดใช้เครื่องอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Surveillance) เป็นวิธีการสืบสวนที่วิวัฒนาการสมัยใหม่ เช่น เครื่องดักฟัง (Conceal Microphone) ซึ่งเป็นเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่

การบันทึกการสืบสวน

บันทึกการสืบสวน คือ หนังสือที่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ จัดไว้เป็นหลักฐานในการสืบสวน เป็นการจดข้อความ เรื่องราว เหตุการณ์ อันเป็นพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่จะยืนยันหรือค้นคว้าหาข้อมูล ข้อเท็จจริงในคดีอาญาต่อไป เช่น บันทึกการตรวจสถานที่เกิดเหตุ บันทึกการติดตามคนร้าย บันทึกการตรวจยึด บันทึกการได้รับมอบของกลาง เป็นต้น บันทึกการสอบสวน ในบางกรณีหากพนักงานสอบสวนเห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อรูปคดีก็จะนำไปประกอบสำนวนการสอบสวนได้ ศาลจะรับฟังบันทึกการสอบสวนไว้เพื่อประกอบคดีได้

บันทึกการสอบสวน มีความจำเป็นต่อเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายสืบสวนเป็นอย่างมาก ในรายละเอียดของบันทึกการสืบสวนนี้ อย่างน้อยเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายสืบสวนผู้รับผิดชอบ จะต้องบันทึกให้ปรากฏข้อความ ดังต่อไปนี้

- ก) การสืบสวนได้ดำเนินมาเป็นระยะ ๆ ตั้งแต่เริ่มต้นจนจบการสืบสวน
- ข) วัน เวลา และตำบลที่เกิดเหตุ
- ค) ข้อหา มูลเหตุ หรือพฤติการณ์แห่งการกระทำผิด ไม่ว่าจะคดีที่เกิดขึ้นนั้น จะมีผู้ร้องทุกข์หรือไม่ก็ตาม หรือคดีใดที่ยังไม่มีผู้ร้องทุกข์ ก็จะต้องทำการสืบสวนให้ทราบถึงตัวผู้ได้รับความเสียหาย หรือเหตุการณ์ใดที่น่าจะก่อความสงบของประชาชน

ง) พยานหลักฐานซึ่งได้แก่ พยานบุคคล วัตถุพยาน และพยานเอกสาร ถ้าหากเป็นพยานบุคคลก็ควรให้ปรากฏชื่อ นามสกุล ตำบลที่อยู่ให้ชัดเจน เพื่อประโยชน์ในการติดตามตัว ถ้าเป็นวัตถุพยาน ไม่ว่าจะเป็เอกสารหรือสิ่งของ ซึ่งสามารถอ้างเป็นพยานได้แล้ว ในบันทึกการสืบสวนจะต้องให้ปรากฏว่า พบวัตถุพยานที่ใด อยู่ในลักษณะที่มีการซ่อนเร้นปิดบัง โดยวิธีการเช่นใด

- จ) ให้ปรากฏถึงมูลเหตุชักจูง ที่ผู้สืบสวนสามารถได้พยานหลักฐานนั้นมา
- ฉ) เหตุผลแวดล้อมกรณีที่เกี่ยวข้องในเหตุการณ์นั้น ๆ โดยละเอียด
- ช) ถ้าผู้สืบสวนทำการจับตัวผู้ต้องหาได้ ให้ลงวันที่ เวลา ตำบลที่จับ ตลอดจนท่าทีที่ส่อพิรุณของผู้ถูกจับด้วย

ฎ) ถ้าการสืบสวนยังไม่ได้ตัวผู้กระทำความผิด แต่ผู้สืบสวนได้ทำการสืบสวนมาจนทำให้เชื่อว่าคนหนึ่งหรือหลายคน เป็นผู้กระทำความผิดแล้ว ให้สืบสวนที่อยู่อาศัยในเวลานั้นและในอดีต ดำเนินรูปพรรณ บุตรและภรรยา เครือญาติ พรรคพวกที่เกี่ยวข้อง หรือเพื่อนฝูงของบุคคลนั้น ๆ ให้ชัดเจนเพื่อประโยชน์แก่การสืบจับให้ได้ตัวของคนร้าย หรือการปลอมตัวเข้าไปในหมู่บ้านของคนร้าย จำเป็นจะต้องใช้ความกล้าหาญและพยายามหลีกเลี่ยงการต่อสู้ หากเห็นว่าเสียเปรียบก็ไม่ควรแสดงความกล้าหาญ เข้าทำการจับกุมจนกระทั่งได้รับอันตราย ส่วนในด้านเกี่ยวกับจิตใจของประชาชน ความกล้าหาญ ความอดทน ของผู้เริ่มทำการสืบสวนย่อมเป็นสิ่งที่จะต้องก่อให้เกิดความอบอุ่นแก่ประชาชนด้วย

1. ผู้ทำการสืบสวนจะต้องเป็นผู้ที่ปฏิภาณไหวพริบ รู้เท่าทันคนและเหตุการณ์สามารถแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าได้ทัน่วงที และปฏิภาณไหวพริบของผู้ทำการสืบสวนจะต้องเหนือกว่าคนร้ายหรืออย่างน้อยจะต้องเท่าเทียมกัน จึงจะทำให้สามารถติดตามจับกุมคนร้ายมาลงโทษได้ ปฏิภาณไหวพริบนี้เป็นสิ่งที่ต้องอาศัยการฝึกหัดฝึกฝนและความชำนาญประกอบด้วย

2. ผู้ทำการสืบสวนจะต้องเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์ สุจริต และวางตัวเป็นกลาง เนื่องจากผู้ทำการสืบสวนเป็นบุคคลแรกที่เข้าไปดำเนินการเกี่ยวข้องกับคดีอาญาทั้งปวง โดยจะต้องทำการสืบสวนให้ได้ข้อเท็จจริงว่า ใครผิด ใครถูก ใครจะเป็นผู้ต้องหา มีใครเป็นพยานรู้เห็นบ้าง โดยผู้ทำการสืบสวนต้องไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยไม่ฟังความข้างเดียว

3. ผู้ทำการสืบสวนจะต้องเป็นผู้ที่มีความช่างสังเกตเพราะการที่เป็นคนช่างสังเกตนั้นย่อมจะทำการค้นหาความพิรุธจากผู้สงสัย หรืออาจพบของกลางได้ง่าย และการเป็นคนช่างสังเกตจดจำที่ดีนั้นควรจะต้องมีสมุดช่วยบันทึกความจำต่าง ๆ ไว้เพื่อประโยชน์ในการสืบสวน

4. ผู้ทำการสืบสวนจะต้องเป็นคนที่มีรู้จักคนมาก เพราะการที่ผู้ทำการสืบสวนเป็นคนกว้างขวาง มีเพื่อนฝูงมาก จะทำให้ตนเป็นคนที่ไม่วางใจรักใคร่นับถือ พร้อมกับได้รับความร่วมมือจากบุคคลต่าง ๆ อีกทั้งผู้สืบสวนจะต้องเป็นผู้ที่มีน้ำใจเมตตากรุณาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญมาก

5. ผู้ทำการสืบสวนจะต้องพยายามศึกษาลักษณะภูมิประเทศในท้องที่ของตนให้เกิดความชำนาญคุ้นเคย เพราะเมื่อมีคดีเกิดขึ้นผู้ทำการสืบสวนก็จะสามารถนึกถึงสภาพของสถานที่ออกว่าคนร้ายเข้ามาจากทิศไหนและจะไปทางทิศไหน

6. ผู้ที่ทำการสืบสวนจะต้องเป็นคนช่างสงสัย ต้องไม่มองข้ามสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งในบางครั้งมีประโยชน์สำคัญต่อคดีมาก

7. ผู้ทำการสืบสวนต้องเป็นผู้ที่มีความละเอียดรอบคอบ ไม่ว่าจะเป็นการรับฟังพยานหลักฐานก็ดี การค้นหาหลักฐานก็ดี ต้องกระทำด้วยความรอบคอบ

8. ผู้ทำการสืบสวนจะต้องเป็นผู้รู้จักใช้หลักจิตวิทยามาประกอบในการทำงาน คือจะต้องเข้าใจถึงชนิดของบุคคลว่าคนที่มีลักษณะท่าทางอย่างนี้ จะมีนิสัยอย่างไร ชอบอ่อนโยนเรียบร้อยหรือโผงผางตรงไปตรงมา ซึ่งสามารถที่จะทำให้ผู้ทำการสืบสวนล้วงความจริงจากบุคคลนั้นได้ง่าย

9. ผู้ทำการสืบสวนจะต้องเป็นผู้ที่รู้จักรักษาความลับ คือ จะต้องรู้ว่าข้อความใดควรจะต้องปิดบัง ข้อความใดควรเปิดเผย ต้องระมัดระวังเพราะคนร้ายมักจะระแวงและมีพรรคพวกสอดแนมคอยเป็นสายลับให้

10. ผู้ทำการสืบสวนจะต้องเป็นผู้ที่เก็บความรู้สึกให้ได้ดี ไม่ไหวหวั่นต่อเหตุการณ์เฉพาะหน้า บางสถานการณ์อาจเกิดความตื่นเต้น เกิดความรู้สึกโกรธเคือง ตื่นกลัว ผู้ทำการสืบสวนจะต้องเก็บความรู้สึกดังกล่าวไว้ในใจ ไม่แสดงออกด้วยทางใบหน้า หรือกริยาท่าทาง อันจะเป็นเหตุให้เสียแผนของการสืบสวน

11. ผู้ทำการสืบสวนจะต้องรู้จักปิดบังตนเอง ในกรณีที่ไม่ต้องการให้ผู้ใดทราบว่าเป็นตำรวจ เพราะอาจจะไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนได้ ทั้งนี้เพราะประชาชนไม่ยอมเสียเวลาในการเป็นพยาน และอาจกลัวว่าจะเกิดอันตรายกับตนเอง หรือในบางครั้งการแสดงตนเป็นตำรวจ อาจทำให้คนร้ายรู้ตัวหลบหนีไปได้

12. ผู้ทำการสืบสวนจะต้องมีศิลปะในการพูดจาซักถาม เพื่อเป็นการโน้มน้าวจิตใจของคู่สนทนา ให้ขยายความจริงออกมาให้ได้

13. ผู้ทำการสืบสวนจะต้องเป็นผู้ที่ตื่นตัวต่อเหตุการณ์อยู่เสมอ โดยจะต้องเป็นผู้สดับรับฟังเหตุการณ์ทั่วไป โดยเฉพาะข่าวที่เกี่ยวกับอาชญากรรมประจำวัน ทั้งทางโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ เพื่อติดตามการเคลื่อนไหวและวิธีการกระทำความผิดของคนร้าย เพื่อจะได้ปรับตัวให้ทันกับคนร้ายได้

14. ผู้ทำการสืบสวนจะต้องเป็นผู้ที่มีความทรงจำดี และจะต้องฝึกให้มีความจดจำอย่างแม่นยำจดจำเหตุการณ์ บุคคล สถานที่ เช่น คดีที่เกิดขึ้นแล้วต้องจำให้ได้ว่า เป็นคดีอะไร ใครเป็นคนร้าย วิธีการของคนร้ายเป็นอย่างไร ชอบกระทำความผิดในสถานที่เช่นไร เวลาไหน

15. ผู้ทำการสืบสวนจะต้องเป็นคนที่ไม่หุนเบา การที่จะเชื่อคำบอกเล่าของผู้ใด ผู้ทำการสืบสวนจะต้องพิจารณาเหตุผลให้รอบคอบว่าสมควรเชื่อได้เพียงใด ควรจะได้มีการกลั่นกรองจากแหล่งข่าวอื่นมาประกอบด้วย

16. ผู้ทำการสืบสวนจะต้องปฏิบัติตามระเบียบคำสั่งและจะต้องรู้เข้าใจถึงขอบเขตระเบียบต่าง ๆ ก่อนที่จะออกไปปฏิบัติงาน เพื่อมิให้เกิดการผิดพลาด

17. ผู้ทำการสืบสวนจะต้องเป็นผู้ที่มีการเตรียมการที่ดี และจะต้องมีการเตรียมพร้อมในด้านปัจจัยต่าง ๆ อยู่เสมอ เช่น การพกเงิน ควรมีเงินติดกระเป๋าอยู่เสมอ และมีอยู่หลายชนิดทั้งเหรียญและธนบัตร เพื่อที่จะสามารถใช้ได้ทันเวลาที่ต่อเหตุการณ์และความจำเป็นเฉพาะหน้า

18. ผู้ทำการสืบสวนจะต้องเป็นผู้ที่รู้จักการใช้คน ควรมีผู้ที่เบินหูเป็นตาและจะต้องเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีจะทำให้ได้รับการร่วมมือที่ดี

นอกจากผู้ทำการสืบสวนจะมีคุณสมบัติดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้ทำการสืบสวนจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถส่วนตัว และมีพรสวรรค์ด้วย จะทำให้การสืบสวนคดีต่าง ๆ ลุล่วงไปด้วยดี

ปัจจัยที่จะทำให้การสืบสวนไปสู่ความสำเร็จ

การสืบสวนประวัติความเป็นมาของเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหาย

การสืบสวนประวัติและความเป็นมาของเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหาย นับว่าเป็นประโยชน์ที่จะนำไปสู่ข้อเท็จจริงแห่งคดีโดยตรง เนื่องจากตามหลักทฤษฎีวิทยาการว่าด้วยผู้ถูกกระทำร้าย (Victimology) ได้กล่าวเน้นย้ำไว้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอาชญากร (Criminal) กับผู้เสียหายหรือเหยื่ออาชญากรรม (Victim) นับว่าเป็นอีกสาเหตุที่ยั่วยู่ให้มีการกระทำความผิดเกิดขึ้นโดยตรง ดังจะเห็นได้จากการประกอบอาชญากรรมประเภทฆาตกรรม อาชญากรกับผู้เสียหาย อาจมีความสัมพันธ์กันมาก่อน เช่น อาจจะเป็นนายจ้างหรือลูกจ้างกันมาก่อน อาจเป็นเรื่องชู้สาวกัน อาจเป็นเรื่องขัดผลประโยชน์กันในการการเมือง อาจเป็นเรื่องหุ้นส่วนทำธุรกิจกัน หรือญาติพี่น้องขัดผลประโยชน์ในเรื่องมรดกกัน เพราะฉะนั้นในการสืบสวนเพื่อให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้เสียหาย ตลอดจนความเกี่ยวพันอื่น ๆ ของผู้เสียหาย ย่อมนำมาซึ่งประโยชน์ต่อการสืบสวนให้ได้มาซึ่งตัวบุคคลผู้กระทำความผิดที่แท้จริงและง่ายยิ่งขึ้น

การสืบสวนแหล่งข่าวหรือข่าวสารจากผู้ให้ข่าวสาร

ข่าวสารหรือข้อมูลต่าง ๆ นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ที่จะทำให้งานด้านการสืบสวนประสบความสำเร็จ ข่าวสารต่าง ๆ ไม่ว่าจะได้มาจากพลเมืองดีที่ช่วยเหลือเจ้าพนักงานจากบุคคลต้องสงสัย พยานบุคคลหรือจากบุคคลที่เจ้าพนักงานตำรวจได้มอบหมายให้สืบเสาะข่าวโดยวิธีลับ (Confidential Informant) แต่ข้อสำคัญพึงระวังว่าข่าวสารหรือข้อเท็จจริงที่ได้มาจากบุคคลเช่นว่านี้ อาจจะเป็นเท็จก็ได้ เพราะกลลวงของคนร้ายหรือเพราะความอยากเด่นของผู้ให้ข่าว ซึ่งเป็นสาเหตุที่จะทำให้แนวทางการสืบสวนผิดพลาดเสียเวลาได้ ยิ่งเสียเวลามากเท่าใดย่อมเป็นผลทำให้ผู้กระทำความผิดมีโอกาสดลหนี่ได้มาก และกลบเกลื่อนร่องรอยหลักฐานได้มากขึ้น เพราะฉะนั้นข่าวสารและข้อมูลต่าง ๆ ที่เจ้าพนักงานสืบสวนได้ทำการสืบเสาะหรือได้รับข่าวสารจากผู้ให้ข่าวก็ดี เจ้าพนักงานสืบสวนจะต้องทำการประเมินวิเคราะห์ข่าวที่ได้มานั้นให้ละเอียดถี่ถ้วนเสียก่อนว่าข่าวสารดังกล่าวเชื่อถือได้หรือไม่เพียงใด รวมทั้งจะต้องรักษาความลับแหล่งข่าว มิให้รั่วไหลกระจายออกไป ทั้งนี้เพราะบางครั้งข่าวที่ได้รับมานั้นอาจเป็นข่าวลวง มีเจตนาเพื่อหลอกลวงเจ้าหน้าที่จนทำให้เจ้าหน้าที่ตกหลุมพรางของผู้กระทำความผิดได้

อย่างไรก็ตามข่าวสารและข้อมูลต่าง ๆ ที่เจ้าพนักงานสืบสวนได้ทำการสืบเสาะแสวงหาข่าวมานั้น ยังเป็นสิ่งจำเป็นต่อการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจ และยังเป็นสิ่งที่ช่วยให้งานสืบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นไปอย่างประหยัด ทั้งในด้านเวลาการปฏิบัติงานและในด้านการจับกุมตัวผู้กระทำความผิดอีกด้วย อีกทั้งยังเป็นปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติงานในด้านการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมได้เป็นอย่างดียิ่ง จากการปฏิบัติงานได้พบว่าถ้าหากเจ้าหน้าที่ตำรวจมีการหาข้อมูลหรือข่าวสารได้ก่อนที่ผู้กระทำความผิดจะกระทำความผิดเกิดขึ้นได้ เช่น คดีลักรถจักรยานยนต์ จากการสืบสวนของผู้เขียน ได้รับข้อมูลจากผู้ให้ข่าวสารจังหวัดสมุทรสาครว่าจะมีผู้กระทำความผิดจากจังหวัดสมุทรสาครเข้ามากระทำความผิดลักรถจักรยานยนต์บริเวณหน้าบ้านปราณี ผู้เขียนจึงได้วางแผนทำการจับกุมก่อนที่จะมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น จนทำให้สามารถจับกุมตัวผู้กระทำความผิดดังกล่าวได้ และยังสามารถขยายผลได้อีก 4-5 คดี ที่ผู้กระทำความผิดดังกล่าวได้เคยกระทำมาแล้ว

ปัญหาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันเกี่ยวกับการสืบสวนหาข่าวสาร คือ ปัญหาเกี่ยวกับการขาดแหล่งข่าวหรือข้อมูล ปัญหาการขาดการประสานงานในการแลกเปลี่ยนข่าวสารหรือข้อมูลระหว่างหน่วยงานภายในของตำรวจซึ่งเป็นปัญหาที่มีผลต่อการที่จะได้ข้อมูลในการดำเนินการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม นอกจากนี้ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ก็คือ ปัญหาการขาดงบประมาณในการที่จะจ่ายเงินให้แก่ผู้ให้ข่าวสาร ซึ่งเท่าที่ผู้ศึกษาได้ทำงานในด้านการสืบสวนมานั้น ปรากฏว่าผู้รับข่าวสารนั่นเองจะต้องจ่ายเงินส่วนตัวของตนให้แก่ผู้ให้ข่าวสาร ในกรณีปัญหาดังกล่าวนี้ควรที่จะต้องมีการแก้ไขต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูลหรือจำลองลำดับเหตุการณ์อาชญากรรมขึ้นใหม่

ในการสืบสวนหาข้อเท็จจริงและรายละเอียดแห่งการกระทำความผิด เพื่อที่จะให้ได้ตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้นั้น บางครั้งในการทำงานก็ประสบกับปัญหาความยุ่งยากมากในการที่จะแสวงหาข้อมูลหรือรายละเอียดในการกระทำความผิด บางครั้งในการที่จะได้ตัวผู้กระทำความผิดมานั้น เจ้าหน้าที่สืบสวน จำเป็นจะต้องจำลองแบบอย่างลำดับเหตุการณ์อาชญากรรมขึ้นใหม่โดยอาศัยรูปแบบการจำลองมาจากประจักษ์พยานบุคคลและพยานวัตถุ ประกอบกับการลำดับภาพเหตุการณ์แบบใช้ความคิดจำลอง โดยอาศัยหลักเหตุผลและความนึกคิดยึดเหนี่ยวปักใจเชื่อแน่นอนถึงภาพการณ์อันควรจะเป็นไปของเหตุการณ์นั้น ๆ มาประกอบให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุดจนทำให้สามารถคลี่คลายความจริง จนกระทั่งนำไปสู่การจับกุมตัวผู้กระทำความผิดที่แท้จริงได้เนื่องจากว่าอาชญากรรมเป็นจำนวนมากที่ถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจจับกุมได้ เนื่องมา

จากอาชญากรบกพร่องหรือละเลยในประจักษ์พยานหลักฐานที่คาดไม่ถึงว่าจะเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่การจับกุมและยืนยันถึงความผิดที่ได้กระทำไปแล้ว

เทคนิคในการซักถามหรือสอบถามปากคำ

งานด้านการสืบสวน เป็นงานที่มีความยุ่งยากและสลับซับซ้อน ดังนั้นในการทำงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวนเพื่อให้ได้ตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษนั้น จำเป็นที่งานสืบสวนจะต้องมีรูปแบบและเทคนิคต่าง ๆ และวิธีการซักถามหรือการสอบถามปากคำก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่จะทำให้งานสืบสวนประสบความสำเร็จได้

การซักถามหรือการสอบถามปากคำ หมายความว่า การซักถามปากคำเจ้าทุกข์พยาน หรือผู้ต้องสงสัย ด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงว่าใครเป็นผู้กระทำความผิด และเพื่อเป็นหลักฐานพิสูจน์การกระทำความผิดของผู้ต้องหา ในต่างประเทศได้มีการแบ่งวิธีการถามปากคำเป็น 2 อย่าง คือ

ก) การสนทนาโต้ถาม (Interview) ได้แก่ การโต้ถาม พยานบุคคล (Interviewing Witness) โดยพนักงานสืบสวนอย่างเป็นทางการ ซึ่งการโต้ถามระหว่างเจ้าหน้าที่กับพยานเช่นว่านั้นมักจะเป็นการโต้ถามท่ามกลางบรรยากาศที่เป็นกันเอง

ข) การซักถามปากคำ (Interrogation) ได้แก่ การมุ่งซักถามบุคคลผู้ต้องสงสัยในคดีอาญา (Interrogation of Criminal Suspects) เพื่อให้ได้มาซึ่งคำรับสารภาพว่าบุคคลผู้นั้นได้กระทำความผิดทางอาญาจริง การสอบถามมักจะเป็นไปในลักษณะบรรยากาศอันตึงเครียดระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้สอบถามกับบุคคลผู้ต้องสงสัยที่ถูกสอบถาม เนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่าบุคคลผู้ต้องสงสัยเหล่านี้ ส่วนมากมักจะมี ความลังเลใจต่อการเปิดเผยความผิดแห่งตน หรือมักจะทำให้ปากคำอันเป็นเท็จต่อเจ้าหน้าที่

อย่างไรก็ตาม การซักถามหรือการสอบถามปากคำจะประสบความสำเร็จและได้ผลเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับตัวผู้ซักถามนั่นเอง ดังนั้นเพื่อให้การซักถามหรือการสอบถามปากคำได้ผลเพียงใดหรือไม่ผู้ซักถามควรจะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

ก) ผู้ซักถามจะต้องรู้จักใช้หลักจิตวิทยา เนื่องจากการสอบถามปากคำ เพื่อให้ผู้ต้องสงสัยยอมรับสารภาพ เปรียบเสมือนหนึ่งการให้การอันประทุษร้ายต่อตนเอง จึงเป็นสิ่งปกติวิสัยที่ผู้ต้องสงสัย มักจะปฏิเสธในข้อกล่าวหาอย่างแข็งขัน เว้นเสียแต่ที่ผู้ต้องสงสัยจะได้ยอมจำนนต่อประจักษ์พยานหลักฐานแน่ชัด หรือเพราะเกิดความรู้สึกสำนึกโดยตนเอง (Guilt Feeling) จึงจำเป็นที่ผู้ซักถามจะต้องรู้จักใช้หลักจิตวิทยา ตามหลักการใช้วิธีการปฏิบัติของนักทฤษฎีจิตวิเคราะห์

(Psychoanalysis Theory) ชักจูงใจให้ผู้กระทำผิดได้ระบายอารมณ์ ขจัดความตึงเครียดและความกดดันทางจิต จนเป็นสื่อนำไปสู่การรับสารภาพผิดในที่สุด ดังที่ ฟิลิป จี. ซิมบาร์โด (ประเสริฐ เมฆมณี, 2519, น. 222) นักจิตวิทยาวิทยาการได้มีความเห็นว่า “ถ้าเจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ที่ทำหน้าที่สอบถามปากคำบุคคลผู้ต้องสงสัยมีความรู้ในหลักจิตวิทยาทั่วไปและหลักวิทยาจูงใจชักนำให้ผู้ต้องสงสัยให้คำสารภาพ ในทำนองเดียวกับการใช้จิตวิทยาจูงใจถูกค้าหรือตลาด ของพนักงานขายสินค้าบ้าง แล้วยอมเป็นหนทางหนึ่งที่จะได้มาซึ่งคำสารภาพ หรือความจริงแห่งการกระทำผิดที่ต้องการ”

ข) ผู้ซักถามจะต้องเป็นผู้ที่มีความรอบรู้ในด้านวิทยาการตำรวจ กฎหมาย สังคมวิทยา จิตวิทยา มานุษยวิทยา วัฒนธรรม และวิชาความรู้ทั่ว ๆ ไป โดยไม่จำกัดประเภทความรู้และจะต้องหมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ

ค) ผู้ซักถามจะต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์รอบรู้ มีปฏิภาณไหวพริบ มีความคิดริเริ่ม ความเพียรพยายาม อดทนบากบั่น และมีพื้นฐานความมั่นคงทางจิตใจ (Mental Deliberation) เพื่อที่จะเสาะหาประจักษ์พยานหลักฐานข้อเท็จจริงแห่งคดี โดยเฉพาะความเพียรพยายาม ผู้ซักถามปากคำจะต้องมีมานะบากบั่นในการที่จะซักถามให้ได้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้องอยู่เสมอ เพราะผู้ซักถามอาจให้การสืบสวนควนบางครั้งนึกเหตุการณ์ไม่ออก และบางครั้งอาจให้ถ้อยคำคลาดเคลื่อนต่อข้อเท็จจริงโดยไม่ได้ตั้งใจ

ง) ผู้ซักถามจะต้องศึกษาข้อเท็จจริงแห่งคดีประวัติของบุคคลที่ผู้ต้องสงสัยที่จะถูกสอบปากคำนั้น ๆ ในเบื้องต้นอย่างละเอียดเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อจะได้ใช้ประวัติข้อมูลดังกล่าวนี้เป็นประโยชน์ในการซักถามปากคำเสาะหาข้อเท็จจริงให้ตรงตามเป้าหมายประเด็นที่เกี่ยวข้องแห่งคดีอย่างแจ่มแจ้ง

จ) ผู้ซักถามจะต้องเป็นผู้ที่รู้จักทำความเชิงเอียง คือ จะต้องรู้จักแสดงความสนิทสนมเป็นกันเองกับผู้ซักถามปากคำ หากผู้ถูกซักถามไม่แสดงความเป็นกันเองกับตน ก็ยอมจะไม่เต็มใจให้ข้อเท็จจริงอันถูกต้องแก่ผู้ซักถาม

ฉ) ผู้ซักถามจะต้องเป็นผู้ที่มีวาจาสัตย์ ผู้ซักถามจะต้องไม่ให้สัญญากับผู้ถูกซักถามในสิ่งที่ตนปฏิบัติไม่ได้ หากผู้ซักถามจะรับปากหรือให้สัญญา ก็ต้องเป็นเฉพาะสิ่งที่ตนทำได้เท่านั้น หากยอมให้สัญญาในสิ่งที่ทำไม่ได้ ผู้ถูกซักถามอาจเกิดความสงสัยและขาดความไว้วางใจในตัวผู้ซักถาม

ช) ผู้ซักถามควรมีบุคลิกภาพดี กล่าวคือ ผู้ซักถามปากคำแต่ละคนควรมีบุคลิกภาพเป็นที่น่าเลื่อมใส และอย่าเกรงแก่ผู้ที่จะถูกซักถาม มีลักษณะเป็นผู้ที่เฉียบขาดแต่อ่อนโยน พร้อมกับความสามารถแสดงความเห็นอกเห็นใจในตัวผู้ถูกซักถามได้เป็นอย่างดีด้วย

ข) ผู้ซักถามจะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถในการสังเกต และอ่านกิริยาท่าทีที่ถูกซักถาม คือ รู้จักสังเกตปฏิกิริยาของผู้ถามต่อข้อซักถาม และจะต้องมีความสามารถที่จะเข้าใจถึงความหมายของอากัปกิริยานั้น ๆ

การจัดทำประวัติหรือข้อมูลการประกอบอาชญากรรม

ปัจจัยที่จะช่วยส่งเสริมให้การสืบสวนมีประสิทธิภาพอย่างหนึ่ง คือ การจัดทำประวัติหรือข้อมูลการประกอบอาชญากรรมของผู้ที่กระทำความผิดประเภทต่าง ๆ ภายในเขตพื้นที่ต่าง ๆ ไว้ให้ปรากฏเป็นหลักฐานในทางราชการ แยกจัดไว้เป็นประเภท เช่น ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ความผิดเกี่ยวกับเพศ ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ความผิดเกี่ยวกับชีวิต ร่างกาย เป็นต้น เพื่อใช้ข้อมูลเหล่านี้เป็นประโยชน์ในการสืบเสาะหาตัวบุคคลผู้กระทำความผิด เมื่อมีคดีอาญาเกิดขึ้น

ประเสริฐ เมฆมณี (2519, น. 218-219) เฉพาะรายละเอียดในการบันทึกข้อมูลการประกอบอาชญากรรม ได้บรรจุข้อมูลการตรวจสอบ (Check List Items) ที่สำคัญ 10 ประการดังต่อไปนี้ คือ

1. การสังเกตสถานที่เกิดเหตุ (Observation At The Scene) เป็นการบันทึกข้อมูลลักษณะสภาพของสถานที่เกิดเหตุ เช่น สถานที่โล่งแจ้ง ภายนอกหรือสวนสาธารณะ สถานที่ภายในอาคารที่อยู่อาศัยบ้านเรือนที่มีผู้อาศัยอยู่ หรือเป็นบ้านร้าง ถนนหนทาง ยวดยานพาหนะ สถานะเชิงพาณิชย์ โรงแรม สโมสร โรงเก็บสินค้าและธนาคาร เป็นต้น ทั้งนี้ให้รวมตลอดถึงการสังเกตวัตถุสารเคมี

2. ทางเข้าออกของคนร้าย (Entry) เป็นการวิเคราะห์ศึกษาทางเข้าออกของคนร้ายอย่างละเอียดเพื่อทราบถึงลักษณะทิศทางเข้าออกของคนร้ายที่แน่นอน เช่น การเข้าออกทางด้านหน้าหรือหลังอาคารบ้านเรือน การเข้าออกทางประตู หน้าต่าง กำแพง หรือรั้ว เป็นต้น

3. วิธีการเข้าออกของคนร้าย (How Entered) เป็นการเข้าออกโดยวิธีใด เช่น คนร้ายแอบซุกซ่อนเข้ามาในระหว่างที่เจ้าของบ้านไม่อยู่ หรือด้วยความร่วมมือช่วยเหลือรู้เห็นเป็นใจนัดแนะของคนในบ้านเข้าออกโดยการปีนกำแพง รั้ว งดแงะ หรือโดยการใช้เครื่องมือ อุปกรณ์อื่นใดช่วยเข้าไปภายในอาคารสถานที่ เป็นต้น

4. เวลาแห่งการกระทำความผิด (Time) เป็นการมุ่งศึกษาวิเคราะห์ถึงเวลาการประกอบอาชญากรรมของอาชญากรต่าง ๆ ซึ่งแต่ละรายเวลาประกอบอาชญากรรมจะไม่เหมือนกัน

5. ทรัพย์สินที่ได้มาจากการประกอบอาชญากรรม (Loot or Property) จะต้องระบุแยกให้ได้ทรัพย์สินที่ได้มาเป็นสิ่งใดบ้าง เช่น เงินสด เครื่องประดับ เสื้อ ฯลฯ

6. ผู้เกี่ยวข้องและเครื่องมือเครื่องใช้ในการกระทำความผิด (Associates) การทราบถึงจำนวนผู้กระทำผิด อาวุธหรือวัตถุพยานในการกระทำผิดย่อมจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเสาะหาข้อเท็จจริงแห่งคดี

7. ยวดยานพาหนะ (Vehicles) ทั้งในกรณีการใช้ยวดยานพาหนะประกอบอาชญากรรมหรือเป็นยวดยานพาหนะที่คนร้ายได้ลักขโมยไป เฉพาะในกรณีการลักขโมยรถยนต์จะต้องสืบให้ทราบถึงสถานที่ที่รถยนต์ได้ถูกโจรกรรมไป ส่วนยวดยานที่ใช้ประกอบอาชญากรรมจะต้องสืบเสาะให้ทราบถึงลักษณะรายละเอียดของยานพาหนะนั้น ๆ ด้วย

8. ข้อมูลปลุกย่อยและการกระทำที่มีลักษณะผิดปกติต่าง ๆ (Odd and Unusual Act) เจ้าพนักงานสืบสวนและสอบสวน พึงจะสืบเสาะข้อมูลปลุกย่อย และพฤติกรรมผิดปกติของผู้กระทำผิด เพื่อประโยชน์ต่อการเสาะหาข้อเท็จจริงแห่งคดีเพิ่มเติม เนื่องจากว่าการละเลยข้อปลุกย่อยหรือลักษณะพฤติกรรมผิดปกติของผู้กระทำผิด ไม่ว่าจะเป็นการกระทำผิดทางเพศ การกระทำผิดเกี่ยวกับชีวิตและร่างกาย การกระทำผิดเกี่ยวกับทรัพย์ ผู้กระทำผิดนั้น ๆ มักจะทิ้งร่องรอย หรือลักษณะอาการของพฤติกรรมที่ปฏิบัติเคยชินปรากฏอยู่ในสถานที่เกิดเหตุเสมอ เช่น การทิ้งบุหรี่ แก้วเหล้า สิ่งของใช้ส่วนตัว หรือเครื่องใช้เล็ก ๆ น้อย ๆ ไว้ ณ ที่เกิดเหตุ หรือลักษณะอาการกิริยาต่าง ๆ ที่มีต่อเหยื่ออาชญากรรม เช่น การทำร้ายร่างกายผู้เสียหายระหว่างปล้นทรัพย์หรือข่มขืนระหว่างปล้นทรัพย์ เป็นต้น ย่อมจะบ่งถึงตัวผู้กระทำผิดได้ง่ายยิ่งขึ้น

9. ชื่อปลอมหรือชื่อเล่นของผู้กระทำผิด (Alias or Nickname) นับเป็นกุญแจที่จะไขไปสู่ความสำเร็จ ในการเสาะหาข้อเท็จจริงแห่งคดี ได้อีกประการหนึ่ง

10. เหยื่ออาชญากรรม (Victim) การระบุชื่อรายละเอียดของเหยื่ออาชญากรรมเท่าที่จะรวบรวมได้ เป็นต้นว่า อายุ เพศ การประกอบอาชีพ หรือความสัมพันธ์ของเหยื่ออาชญากรรมกับผู้กระทำผิดย่อมจะเป็นประโยชน์ต่อการสืบเสาะหาข้อเท็จจริงของเจ้าพนักงานสืบสวนและสอบสวน

นอกจากนั้น เพื่อความสมบูรณ์แห่งข้อมูลที่ตรวจสอบ 10 ประการ ดังกล่าว เจ้าพนักงานสืบสวนและสอบสวนอาจจะเว้นช่องสำหรับการบันทึกเหตุ เพื่อไว้สำหรับการระบุข้อมูลเกี่ยวเนื่องกับอาชญากรรม หรือเทคนิคการประกอบอาชญากรรมเพิ่มเติมเพื่อเป็นแนวทางช่วยในการสืบเสาะหาตัวผู้กระทำผิดที่แท้จริงมาลงโทษได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว มีบางกรณีสมควรที่จะต้องมีการจัดทำประวัติหรือข้อมูลไว้ด้วย คือ จะต้องมีการจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับผลแห่งคำพิพากษาของศาลในการลงโทษต่อผู้กระทำผิด และวันพ้นโทษของผู้กระทำผิดไว้ แต่ในทางปฏิบัติไม่มีการเก็บข้อมูลดังกล่าวไว้ซึ่งจากผลแห่งความไม่สนใจในการเก็บข้อมูลหรือประวัติดังกล่าวนี้เอง จึงปรากฏอยู่เสมอว่าผู้ที่เพิ่งพ้นโทษออก

มาได้มากกระทำคามผิดซ้ำอีกและได้หลบหนีจนยากแก่การที่จะติดตามจับกุมหรือบางกรณีก็ไม่ทราบว่ามีผู้ใดเป็นผู้กระทำคามผิดดังกล่าวด้วย

จากการปฏิบัติงานพบว่า มีคดีข่มขืนและคดีฆ่าผู้อื่นถึงแก่ความตาย ประสบความสำเร็จเพราะมีการจัดประวัติและข้อมูลการประกอบอาชญากรรมไว้ กล่าวคือ มีคนร้ายสองคนกระทำการข่มขืนหญิงต่างดาวและฆ่าสามีของหญิงบริเวณสวนหย่อมสะพานปกเกล้าและจากการสืบสวนพยานในที่เกิดเหตุให้การว่าตามวันและเวลาเกิดเหตุได้ต่อบุหรือจากคนร้ายคนหนึ่ง โดยคนร้ายดังกล่าวทางเจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวนได้จัดทำประวัติคนร้ายคนนั้นไว้ในข้อหา “เสพกัญชา” จึงได้ติดตามไปตามที่อยู่ที่จัดทำประวัติไว้และได้ทำการจับกุมคนร้ายดังกล่าวทั้งสองคนได้ โดยผู้ต้องหาทั้งสองคนให้การรับสารภาพตลอดข้อกล่าวหา

การสืบสวนสะกดรอย ฝ้า สังเกต บุคคล สถานที่

การสืบสวนสะกดรอยฝ้าสังเกตบุคคลและสถานที่อันควรแก่การสงสัยในคดีที่สำคัญอย่างใกล้ชิดแบบลับ ๆ โดยไม่ให้ผู้ที่ถูกสะกดรอย มีให้ไหวตัวรู้ทัน (Secret Observation) และมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อประโยชน์ในการแสวงหาข่าวสาร เพื่อค้นพบในการกระทำคามผิด เพื่อป้องกันมิให้อาชญากรรมเกิดขึ้น และเพื่อหวังผลในการจับกุมผู้กระทำคามผิดหรือผู้ต้องสงสัยหรือเพื่อให้ได้มาซึ่งประจักษ์พยานหลักฐานสำคัญแห่งคดี จึงนับว่าเป็นการเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการป้องกันอาชญากรรมของงานด้านการสืบสวน โดยตรงส่วนหนึ่ง

วิธีการในการสืบเสาะสะกดรอย ฝ้าสังเกตบุคคล และสถานที่ อันควรสงสัยดังกล่าว มีลักษณะสำคัญ 2 ประการ คือ

1. การสืบเสาะสะกดรอยเคลื่อนไหวฝ้าติดตามมิให้คลาดเคลื่อนสายตา (Moving or Tailing Surveillance) เป็นการติดตามสังเกตความเคลื่อนไหวของบุคคลที่น่าสงสัยอย่างใกล้ชิดเพื่อให้ได้ข้อมูล ข่าวสารอันเป็นประโยชน์เกี่ยวกับการกระทำคามผิด ฉะนั้นเพื่อให้ได้ผลดีในการปฏิบัติหน้าที่ ไม่ว่าจะเป็นการสังเกตติดตามบุคคลบนยานพาหนะก็ดี หรือติดตามไป ณ สถานที่ต่าง ๆ ก็ดี เพื่อป้องกันมิให้บุคคลผู้ซึ่งกำลังถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจติดตาม เกิดความสงสัยหรือไหวตัวทัน จึงจำเป็นต้องจัดเจ้าหน้าที่ที่มีความเข้าใจ รอบรู้ ตระหนักถึงความสำคัญของภารกิจพิเศษดังกล่าว ร่วมปฏิบัติงานให้เข้ากับสถานการณ์ หรือบุคคลต่าง ๆ มิให้เป็นที่ยสงสัย เช่นการคัดเลือกผู้มีรสนิยม และลักษณะรูปร่างเหมือนบุคคลปกติธรรมดาทั่วไป มีกิริยาจาจ่ารวม สามารถแก้ไข ปัญหาเฉพาะหน้าดี

2. การเฝ้าสังเกตเหตุการณ์สถานที่ ณ จุดอันควรสงสัย (Fixed or Plant Surveillance) นับเป็นวิธีการสังเกตระแวงระวังเฝ้าสถานที่ ณ จุดที่สงสัยว่า จะมีเหตุการณ์ร้ายหรืออาชญากรรมเกิดขึ้น เช่นการเฝ้า ณ บ้านเรือนที่อยู่อาศัยของบุคคล สถานที่ประกอบธุรกิจ โรงเก็บสินค้า

หลักการสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่สืบเสาะเฝ้าสังเกตการณ์ ก็คือ จะต้องวางแผนประสานงานปฏิบัติล่วงหน้าไว้อย่างรอบคอบ และผู้ปฏิบัติจะต้องใช้ความอดทน ระแวงระวังภัย และมีความทรงจำอย่างดี พร้อมทั้งจะปฏิบัติการอยู่เสมอ

การสืบเสาะหาข้อเท็จจริงแบบปฏิบัติงานลับของตำรวจ เป็นอีกวิธีหนึ่งของการสืบเสาะหาข้อเท็จจริงแบบปฏิบัติงานลับ ๆ ของเจ้าหน้าที่ตำรวจ เป็นกระบวนการปฏิบัติงานสืบสวน สอบสวนแบบฉบับเก่า ที่ถือปฏิบัติมาช้านานนับเป็นการปฏิบัติหน้าที่ที่เสี่ยงอันตราย ซึ่งมักนิยมใช้ปฏิบัติในกรณีการสืบสวนสอบสวน เกี่ยวเนื่องกับการค้าของเถื่อน การลักลอบสินค้าหนีภาษี การจำหน่ายยาเสพติดให้โทษ การจำหน่ายยาเสพติดให้โทษ การจำหน่ายธนบัตรปลอมและอาชญากรรมร้ายแรงอื่น ๆ เป็นต้น ในการสืบเสาะหาข้อเท็จจริงแบบนี้ หลักสำคัญของการสืบเสาะแบบนี้ จำเป็นที่จะต้องคัดเลือกเจ้าหน้าที่ตำรวจที่มีความซื่อสัตย์สุจริต มีประสบการณ์ความชำนาญและความสามารถรอบรู้ในการสืบสวนสอบสวน เหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะในการสืบเสาะหาพยานหลักฐานดังกล่าว เจ้าหน้าที่ตำรวจผู้ที่จะเข้าไปสืบเสาะดังกล่าว จะต้องเข้าไปคลุกคลีมีวุ่นปะปนกับผู้กระทำความผิดดังกล่าว และในการหาข่าวหรือพยานหลักฐานก็ต้องกระทำ โดยมีให้ผู้กระทำความผิดเกิดความสงสัยอีกด้วย

ในการสืบเสาะดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาได้นำมาใช้ในคดีใหญ่ ๆ ที่สำคัญของสำนักงานตำรวจแห่งชาติหลายคดีด้วยกัน และก็ประสบความสำเร็จในการดำเนินการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมได้เป็นอย่างดีด้วย

ดังนั้นในฐานะของเจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวนไม่ว่าจะเป็นในระดับผู้บัญชา ซึ่งเป็นผู้วางแผนและระดับผู้ปฏิบัติการ สิ่งหนึ่งที่จะทำให้งานสืบเสาะดังกล่าวลุล่วงไปได้ด้วยดี ก็คือ เจ้าหน้าที่สืบสวนจะต้องเป็นผู้ที่มีความอดทนอดกลั้นในการสืบเสาะเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐานหรือเพื่อให้ได้มาถึงตัวผู้กระทำความผิด และเพื่อที่ศาลจะได้นำไปพิจารณาลงโทษผู้กระทำความผิดได้อีกต่อไป

การใช้วิทยาการตำรวจ

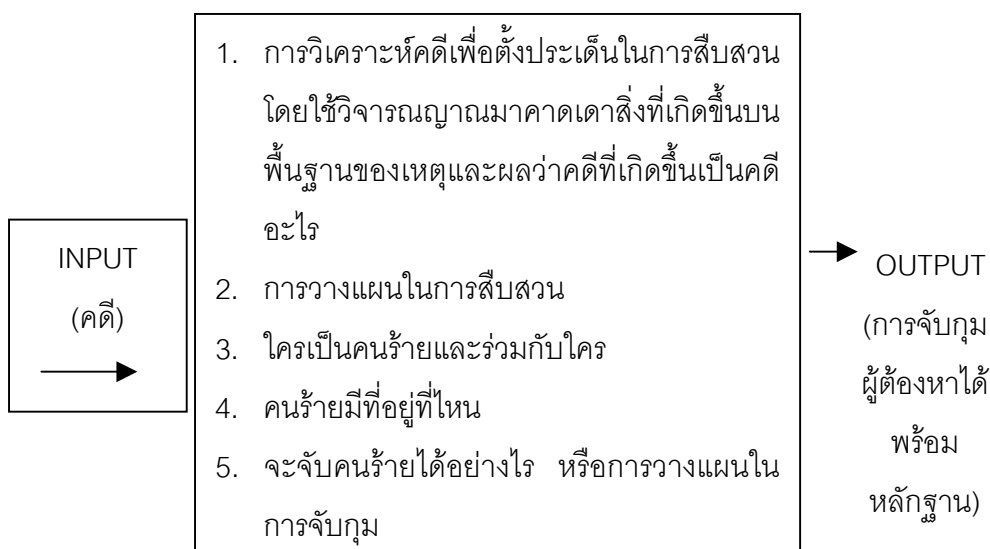
ในปัจจุบันมีแนวโน้มในการใช้เครื่องมือเครื่องใช้ทางวิทยาศาสตร์ ช่วยในการสืบสวนมากขึ้น หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นการใช้วิทยาการตำรวจเข้ามาช่วย การใช้วิทยาการตำรวจใน

ที่นี้ก็คือ การใช้เครื่องมือเครื่องใช้ทางวิทยาศาสตร์หรือทางเทคโนโลยีเข้ามาช่วย เช่น การใช้เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ ทำการตรวจสอบพิสูจน์อาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน ตรวจเปรียบเทียบลายมือในเอกสาร ลายพิมพ์นิ้วมือ เขม่าดินปืน การใช้เครื่องเอ็กซ์เรย์ เครื่องตรวจโลหะวัตถุระเบิด การใช้เครื่องดักฟังเสียง การใช้เครื่องคอมพิวเตอร์

อย่างไรก็ดีในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้เครื่องมือเครื่องใช้ทางวิทยาศาสตร์หรือการใช้วิทยาการตำรวจ เข้ามาช่วยในการสืบสวนนั้น เท่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบันของสำนักงานตำรวจแห่งชาติปรากฏว่ายังไม่ค่อยนิยมที่จะกระทำกันเหตุผลก็เนื่องมาจากการขาดแคลนเครื่องมือเครื่องใช้หรือขาดแคลนเจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจพิสูจน์ประการหนึ่ง หรืออาจเพราะเจ้าหน้าที่สืบสวนเกิดความเบื่อหน่ายกรณีในวันหยุดราชการไม่สามารถติดต่อประสานงานได้ เช่น การตรวจสอบข้อมูลของบุคคลต้องสงสัยหรือผู้ที่กระทำความผิด ทางเครื่องคอมพิวเตอร์ มักจะไม่ประสบความสำเร็จเพราะไม่มีเจ้าหน้าที่ จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้เจ้าหน้าที่เกิดความเบื่อหน่ายที่จะใช้การสืบสวนแบบวิทยาการ ซึ่งเป็นเรื่องที่ได้รับผิดชอบควรที่จะแก้ไขต่อไป

แผนภูมิที่ 2.1

ระบบการสืบสวน PROCESS

หมายความว่าเมื่อคดีเกิดขึ้นระบบการสืบสวนจำดำเนินการวิเคราะห์คดีตั้งประเด็นในการสืบสวนและวางแผนการสืบสวนเพื่อสืบหาว่าใครเป็นคนร้ายและร่วมกับใครบ้าง หรือคดีนี้มีใครบ้างที่เป็นคนร้าย คนร้ายมีที่พักเป็นแหล่งหรือไม่ และมีที่ใดบ้าง จะจับกุมได้อย่างไรต้องวางแผนในการเข้าจับกุมและผลสัมฤทธิ์สุดท้าย คือ การสามารถสืบสวนจับกุมคนร้ายได้พร้อมทั้ง

พยาน หลักฐาน เพื่อส่งฟ้องผู้ต้องหาโดยมีกำหนดเวลาของอายุความในคดีนั้น ๆ

หน่วยงานที่ศึกษา

กองบัญชาการตำรวจนครบาล

โครงสร้างและหน้าที่

กองบัญชาการตำรวจนครบาล มีอำนาจหน้าที่ ดังนี้

1. รักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยแก่ประชาชนในเขตอำนาจพื้นที่
รับผิดชอบ

2. ปฏิบัติงานตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และตามกฎหมายอื่น
อันเกี่ยวกับการความผิดอาญาทั้งหลายในเขตอำนาจการรับผิดชอบ

3. ควบคุมการดำเนินการสืบสวนสอบสวนคดีอาญาในเขตอำนาจการรับผิดชอบ

4. ปฏิบัติงานร่วมกัน หรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือได้
รับมอบหมาย

ภารกิจของกองบัญชาการตำรวจนครบาล

กองบัญชาการตำรวจนครบาล มีภารกิจหลัก ในการป้องกันปราบปรามอาชญากรรม
และสืบสวนจับกุมผู้กระทำความผิดและรักษาความสงบเรียบร้อยในเขตกรุงเทพมหานคร รวมพื้นที่รับ
ผิดชอบทั้งสิ้น 1,558,377 ตารางกิโลเมตร พอสรุปรจำแนกภารกิจออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ภารกิจปกติ

1.1 ตรวจตรารักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัย

1.2 ป้องกันและปราบปรามผู้กระทำความผิดกฎหมาย

1.3 อำนวยการจราจรภายในเขตกรุงเทพมหานคร

1.4 ดำเนินการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

1.5 บริหารงานบุคคลภายในหน่วยประสานงานกับหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง

2. ภารกิจพิเศษ

2.1 ถวายความอารักขาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนบุคคลสำคัญต่าง ๆ

2.2 รักษาความสงบเรียบร้อยเกี่ยวกับการเดินขบวนประท้วง หรือการก่อความไม่สงบ

2.3 ให้ความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ

การแบ่งส่วนราชการ

กองบัญชาการตำรวจนครบาล (บช.น.) ซึ่งมีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยแก่ประชาชนในกรุงเทพมหานคร ได้มีพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการกรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2540 จัดตั้งกองบังคับการตำรวจนครบาล 1 ถึง 9 ขึ้นใหม่ ซึ่งเป็นหน่วยปฏิบัติการหลักโดยแต่ละกองบังคับการตำรวจนครบาล จะมีหน่วยงานย่อยระดับสถานีตำรวจนครบาลแต่ละสถานีอยู่ในสังกัดของกองบังคับการตำรวจนครบาล 1-9 (ตามแผนภูมิที่ 2.2) ซึ่งจะมีหน้าที่ในการรับผิดชอบในการป้องกันปราบปรามและควบคุมอาชญากรรมรวมถึงมีหน้าที่ในการถวายความอารักขาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนบุคคลสำคัญต่าง ๆ และยังมีหน่วยงานอื่น ๆ ในบังคับบัญชาอีก คือ

กองกำกับการสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน มีภารกิจรับผิดชอบเกี่ยวกับปัญหาเด็กและเยาวชนโดยตรง หน้าที่หลักที่สำคัญคือ สอดส่อง สืบสวน ควบคุมความประพฤติและป้องกันมิให้เด็กและเยาวชนกระทำความผิด

กองบังคับการอำนวยการ มีภารกิจรับผิดชอบในฐานะที่เป็นฝ่ายอำนวยการ ของกองบัญชาการตำรวจนครบาล ทำหน้าที่ให้ข้อคิดเห็น ตรวจสอบ กลั่นกรองงานก่อนเสนอผู้บังคับบัญชา ประมวลข้อมูล ประมวลสถานการณ์ตามข้อมูล และคาดคะเนอย่างมีเหตุผลเสนอต่อผู้บังคับบัญชาตัดสินใจ ติดตามผลงานและประสานงานในหน่วยงานระดับต่าง ๆ และส่วนราชการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

กองบังคับการตำรวจจราจร มีภารกิจในด้านการอำนวยความสะดวกและรักษาความปลอดภัยในการจราจรทางบกภายในเขตกรุงเทพมหานคร สนับสนุนเสริมการปฏิบัติงานของสถานีตำรวจนครบาลท้องถิ่น

กองบังคับการสายตรวจและปฏิบัติการพิเศษ มีภารกิจในการตรวจตราป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดอาญาในระบบงานสายตรวจ ทั้งให้ยานพาหนะรถยนต์ รถจักรยานยนต์ สุนัขตำรวจ และตำรวจม้า มีหน้าที่ในการรักษาสถานที่สำคัญต่าง ๆ ของทางราชการ ถวายความ

อารักขาพระองค์พระประมุข พระบรมวงศานุวงศ์ และบุคคลสำคัญ ป้องกันควบคุมปราบปราม การก่อความไม่สงบต่าง ๆ รวมทั้งการเสริมสนับสนุนการปฏิบัติงานของตำรวจท้องที่และหน่วย อื่น ๆ อันเกี่ยวกับความผิดอาญาทั้งปวง

ศูนย์ปฏิบัติการโครงการสื่อสารข้อมูลด้วยระบบคอมพิวเตอร์ C3I เป็นศูนย์ที่นำระบบ คอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้เพื่ออำนวยความสะดวกในการปฏิบัติหน้าที่รับแจ้ง เหตุ ควบคุมและสั่งการรถสายตรวจในกองบัญชาการตำรวจนครบาล

กองกำกับการสืบสวนสอบสวน

โครงสร้างกองกำกับการสืบสวนสอบสวนอยู่ในสังกัด กองบัญชาการตำรวจนครบาล 1-9 กองบัญชาการตำรวจนครบาล มีผู้บังคับบัญชาสูงสุด ยศพันตำรวจเอก ตำแหน่ง ผู้กำกับการ สืบสวนสอบสวน มีผู้ใต้บังคับบัญชา ตำแหน่ง รองผู้กำกับการสืบสวน สารวัตรสืบสวน รองสารวัตรสืบสวน ผู้บังคับหมู่ และ ลูกแถว ตามลำดับ

บทบาทและหน้าที่

กองกำกับการสืบสวนสอบสวนในสังกัด กองบังคับการตำรวจนครบาล 1-9 มีบทบาท หน้าที่รับผิดชอบและจับกุมผู้กระทำผิดกฎหมายในคดีอาชญากรรมลักษณะอุกฉกรรจ์ สะเทือนขวัญ หรือมีความซับซ้อน ผู้บังคับบัญชาจึงต้องให้ความสำคัญกับกองกำกับการสืบสวนสอบสวนทั้ง 9 และ กองกำกับการสืบสวนสอบสวนก็ควรมีบทบาทในคดีต่าง ๆ ดังนี้

1. ควรมีหน้าที่รับผิดชอบเฉพาะคดีอุกฉกรรจ์หรือคดีที่มีความสำคัญหรือคดีที่เกิน ความสามารถของฝ่ายสืบสวนระดับสถานีตำรวจนครบาล
2. ควรจะเป็นศูนย์กลางของการสืบสวนทุกรูปแบบ มีความพร้อมทั้งด้านบุคลากร อุปกรณ์ เครื่องมือที่ทันสมัยอีกทั้งเป็นหน่วยงานที่จะคอยให้ความรู้ วิทยาการแก่หน่วยงาน สืบสวนใน ระดับสถานีตำรวจนครบาล
3. ควรได้รับข้อมูลหรือเชื่อมโยงข้อมูลอย่างละเอียดกับฝ่ายสืบสวนสถานีตำรวจนครบาล เพื่อให้ผลการปฏิบัติงานเกิดประสิทธิภาพที่ดี
4. เจ้าหน้าที่ตำรวจในกองกำกับการสืบสวนสอบสวนจะต้องสร้างศรัทธาให้ประชาชน ยอมรับเพื่อประชาชนจะได้ให้ความร่วมมือ แจ้งข่าวสาร เบาะแส แห่งคดี หรือยินดีเป็นพยานเพื่อ ยืนยันการกระทำผิดของผู้กระทำผิดกฎหมาย

5. ควรพิจารณาโดยใช้หลักวิชาการสืบสวนที่ถูกต้อง วิทยาการด้านการสืบสวนหรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ ไม่ควรใช้ความรู้สึก ประสบการณ์ หรือสิ่งที่ปฏิบัติจนเคยชินเป็นที่ตั้ง เพราะสิ่งที่เจ้าหน้าที่ตำรวจปฏิบัตินั้นจะต้องเป็นสิ่งที่สามารถพิสูจน์ได้ในชั้นศาลและเป็นที่ยอมรับจากประชาชนโดยทั่วไป

6. เจ้าหน้าที่ตำรวจใน กองกำกับการสืบสวนสอบสวน จะต้องเป็นผู้มีจริยธรรม คุณธรรม และปฏิบัติหน้าที่อย่างตรงไปตรงมาและเปิดเผย ประชาชนสามารถตรวจสอบการทำงานได้โดยมีสื่อมวลชนเป็นผู้นำเสนอ

สภาพปัญหา

สภาพปัญหาของกองกำกับการสืบสวนสอบสวนและสถานีตำรวจนครบาลต่าง ๆ ที่อยู่ในสังกัดกองบังคับการตำรวจนครบาล 1-9 ที่มีผลทำให้การปฏิบัติหน้าที่สืบสวนจับกุมผู้กระทำผิดกฎหมาย มีแนวโน้มลดลง คือ

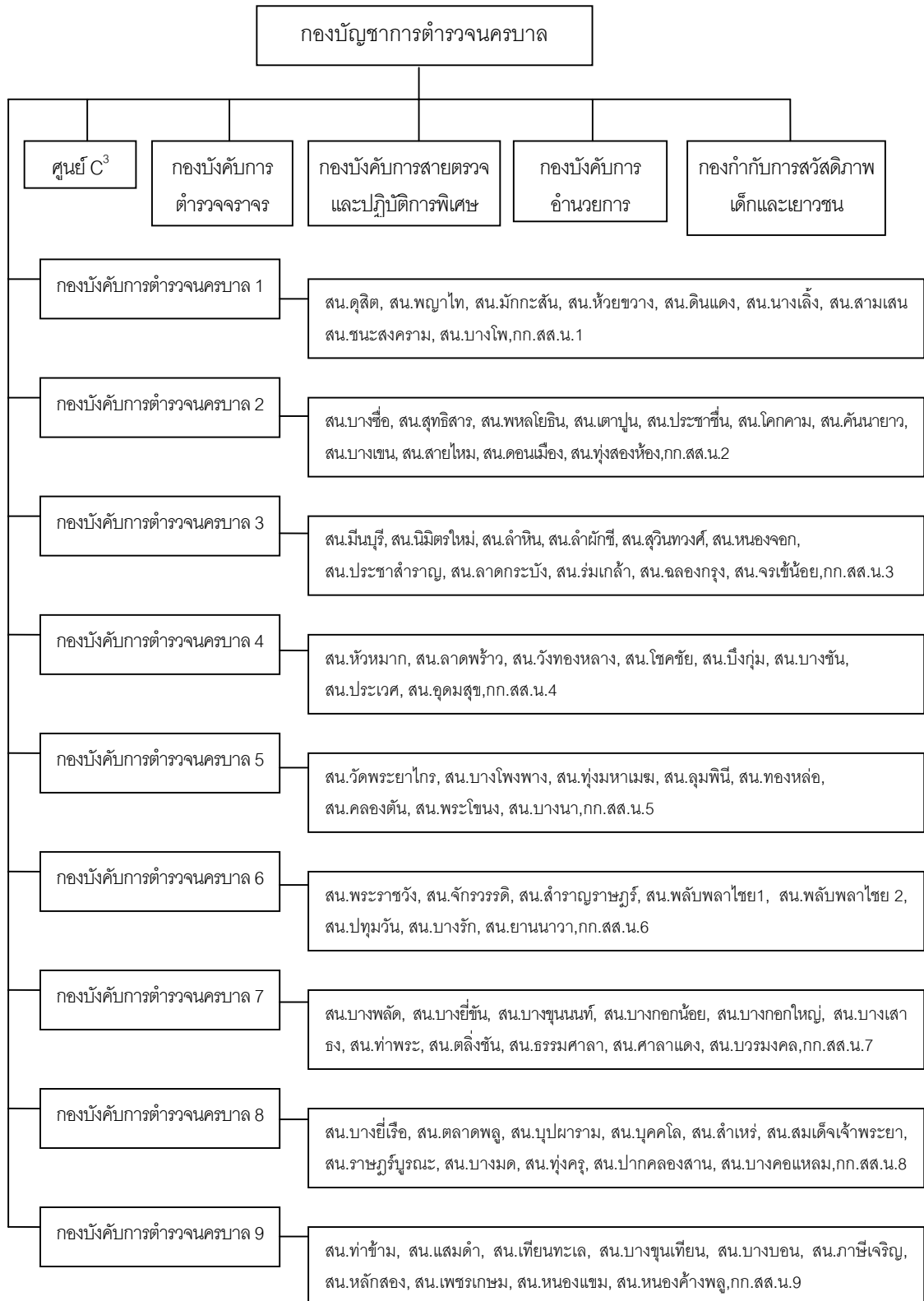
1. การขาดผู้มีความรู้ด้านการสืบสวน
2. การขาดผู้มีความรู้ความชำนาญด้านการนำวิทยาการตำรวจมาใช้
3. การขาดผู้ที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติหน้าที่สืบสวน
4. การขาดการสนับสนุนด้านต่าง ๆ ในการปฏิบัติหน้าที่ เช่น ขาดเครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติหน้าที่ด้านการสืบสวน ไม่ว่าจะเป็นเครื่องมือสื่อสาร เครื่องใช้ในหน่วยงาน ตลอดจนยานพาหนะ

5. โอกาสก้าวหน้าในการปฏิบัติหน้าที่
 ดังนั้นเพื่อพัฒนาหน่วยงานและผลการปฏิบัติหน้าที่ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้บังคับบัญชาควรทราบสภาพปัญหา วิเคราะห์หาสาเหตุ เพื่อปรับปรุงแก้ไข ขอบกพร่องดังกล่าว เพื่อให้ผลการปฏิบัติหน้าที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล อันจะเป็นผลดีต่อสังคมต่อไป

สำหรับการแบ่งส่วนราชการของกองบัญชาการตำรวจนครบาลที่กล่าวมานี้ เป็นไปตามแผนภูมิภาพการบังคับบัญชาของกองบัญชาการตำรวจนครบาลดังนี้

แผนภูมิที่ 2.2

การบังคับบัญชาของกองบัญชาการตำรวจนครบาล

ตารางที่ 2.1

ข้อมูลสถิติคดีอาญา 5 กลุ่มของกองบัญชาการตำรวจนครบาล
ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2548-30 กันยายน 2549

ประเภทความผิด	รับแจ้ง	จับ	ผู้ต้องหา (คน)	คดีค้างเก่า		รวมจับ (คดีค้างเก่า)	
				จับ (คดี)	ผู้ต้องหา (คน)	จับ (คดี)	ผู้ต้องหา (คน)
1. คดีอุกฉกรรจ์ สะเทือนขวัญ	1,309	427	646	268	338	695	984
2. คดีชีวิต ร่างกาย และเพศ	7,326	1,895	2,537	1,939	2,225	3,834	4,762
3. คดีประทุษร้าย ต่อทรัพย์	21,950	4,675	5,662	2,060	2,283	6,735	7,945
4. คดีที่นำสนใจ	16,357	1,000	1,244	692	757	1,692	2,001
5. คดีที่รัฐเป็น ผู้เสียหาย	73,447	73,351	101,430	16	18	73,367	101,448

หลักเกณฑ์การดำเนินคดีอาญาโดยรัฐสมัยใหม่

ระบบการดำเนินคดี

ระบบการดำเนินคดีอาญาในโลกนี้ มี 2 ระบบ คือระบบไต่สวนและระบบกล่าวหาการดำเนินคดีในระบบไต่สวนก็คือ การดำเนินคดีอาญาที่ไม่แยกหน้าที่สอบสวน หน้าที่พิจารณาพิพากษาออกจากกันให้อาศัยต่างหากจากกันเน้นผู้ทำ และผู้ถูกไต่สวนหรือผู้ถูกกล่าวหาที่ตกเป็นกรรมในคดี

ส่วนระบบกล่าวหาคือการนำระบบไต่สวนเดิมมาปรับแต่ง แยกให้องค์กรที่แยกต่างหากจากกันทำงาน อำนาจการพิจารณาก็อยู่ที่ศาล ส่วนการที่จะตรวจสอบขั้นต้นว่าเรื่องเป็นเรื่องหรือไม่ที่จะนำไปสู่ศาลก็ต้องตั้งองค์กรขึ้นมาก็คืออัยการ เมื่อแยกออกมาแล้ว ผู้ต้องหาเป็นกรรมไม่ได้ก็ยกขึ้นไปเป็นประธานในคดี ประธานในคดีต้องมีสิทธิ แม้จะตกอยู่ภายในอำนาจรัฐบางประการ ที่จำเป็นเพื่อให้ดำเนินคดีนั้นไปได้ แต่การจับ การค้นก็ต้องเคารพประธานในคดี

การดำเนินคดีโดยรัฐ เป็นการดำเนินคดีโดยถือว่ารัฐเป็นผู้รับผิดชอบรักษาความสงบเรียบร้อยและเป็นการดำเนินคดีไม่มีคู่ความ ถ้าจะมีเราก็ต้องเรียกว่าเป็นคู่ความในหารูปแบบอัยการไม่อาจจะเป็นคู่ความได้นอกจากนั้นแล้ว เป็นการดำเนินคดีที่ฝ่ายรัฐ

ต้องร่วมมือในการตรวจสอบค้นหาความเอง การดำเนินคดีโดยรัฐเราไม่ได้ผูกขาดไว้แต่ผู้เดียว แต่เปิดโอกาสให้ผู้เสียหายดำเนินคดีด้วย

หลักและแนวคิดของ Due Process of Law

เดิมศาลไทยเห็นใจเจ้าหน้าที่ของรัฐ ปล่อยให้อำนาจนิยม (Crime Control Model) ต่อมาเมื่อได้มีการใช้ รัฐธรรมนูญ สมัยปี พ.ศ. 2540 เริ่มเปลี่ยนเป็น Due Process Model ซึ่งจะกล่าวในแง่มุมมองของ Rule of Law (หลักนิติธรรม) แต่ความหมายในปัจจุบันไม่มีหลักนิติธรรมบัญญัติไว้ในกฎหมายฉบับใดฉบับหนึ่ง แต่หลักดังกล่าวนี้ต้องมีในแผนที่ทางความคิดเพื่อจะได้เข้าใจกฎหมายชัดเจน ถูกต้อง เมื่อไม่เป็นกฎหมายแต่เน้นปรัชญาทางการเมือง ลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งซึ่งมีความหมายคลุมเครือไม่แน่นอนจะมีความหมายแบบกฎหมายโดยแท้ไม่ได้ ความหมายที่คลาสสิกที่สุดคือ ศาสตราจารย์ ไคซีของอังกฤษกล่าวว่า มีองค์ประกอบ 2 อย่าง คือลัทธิเสรีนิยมที่ยึดสิทธิของปัจเจกชนเป็นหลัก Right of Individual และการตรวจสอบโดยฝ่ายตุลาการในการกระทำของรัฐบาล ดังนั้นการรับรองสิทธิขั้นพื้นฐานอย่างเดียวนั้นไม่พอ จะต้องจัดให้มีกระบวนการทางตุลาการมาตรวจสอบทางรัฐว่าทำการถูกต้องหรือไม่

หลักและองค์ประกอบของ Rule of Law

1. ความสามารถทางกฎหมายทางนิติศาสตร์ที่จะชี้แนะประชาชนประพฤติปฏิบัติอย่างไร กฎหมายนี้ต้องชัดเจน เพื่อคนจะได้รู้ล่วงหน้าและเพื่อที่จะปฏิบัติได้
2. ประสิทธิภาพ Avocracy มาจากหลักว่ากฎหมายต้องชัดเจน คนฝ่าฝืนต้องมีมาตรการบังคับ
3. ความมั่นคงในกฎหมาย
4. หลักความมีอำนาจสูงสุดของกฎหมาย (หลักการปกครองภายใต้กฎหมายมิใช่บุคคล)

สิทธิมนุษยชนที่ข้องเกี่ยวกับกฎหมาย

สิทธิมนุษยชนหมายถึง สิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ กล่าวคือเป็นสิทธิที่มนุษย์ทุกคนต้องมี เป็นสิทธิที่ปัจเจกชนมีอยู่และยื่นอำนาจรัฐ

ในทางวิชาการด้านนิติศาสตร์ มีการกล่าวกันว่า ลักษณะสำคัญของกฎหมายสมัยใหม่ มีสองอย่าง อย่างแรกต้องมีเอกภาพคือมีลักษณะยึดโยงกัน อย่างที่สองกฎหมายต้องยอมรับในศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ของบุคคล ดังที่นักนิติศาสตร์ชาวตะวันตกคนหนึ่งกล่าวถึงกฎหมายว่า ต้องบัญญัติภายใต้ข้อสันนิษฐานว่าภายในขอบเขตที่แน่นอนของเสรีชน พระมหากษัตริย์จะก้าวล้ำเข้าไปไม่ได้ คำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นบทบาทบัญญัติของกฎหมายที่ยอมรับในสิทธิเสรีภาพของปัจเจกชน โดยการจำกัดอำนาจรัฐในเรื่องต่าง ๆ

จากความสำคัญของสิทธิมนุษยชนอย่างนี้ กฎหมายหลายฉบับที่มีลักษณะยึดโยงกัน อย่างประมวลกฎหมายที่เรารู้จักกัน เช่น กฎหมายของอาณาจักรแบบิโลนที่เรียกว่า Code Hammurabi ในยุคหนึ่งพันเก้าร้อยปีก่อนคริสตกาล แม้มีลักษณะค่อนข้างจะเป็นเอกภาพแต่เมื่อไม่ยอมรับศักดิ์ศรีในความเป็นมนุษย์ของบุคคลโดยบัญญัติโทษแบบตาต่อตาฟันต่อฟัน นักนิติศาสตร์จึงไม่ยอมรับว่าเป็นกฎหมายดังนั้นกฎหมายจึงแยกขาดจากสิทธิมนุษยชนไม่ได้

หลักเกณฑ์และทฤษฎีการคุ้มครองสิทธิของประชาชน

ตามหลักกฎหมายมหาชน

แนวคิดเรื่องนิติรัฐ

“นิติรัฐ” หมายถึง รัฐซึ่งยอมรับรองและให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของราษฎรไว้ในรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้เพื่อที่ราษฎรจะได้ใช้สิทธิเสรีภาพเช่นว่านั้นพัฒนาบุคลิกภาพของตนได้ตามที่แต่ละคนจะเห็นสมควร ดังนั้น รัฐประเภทนี้จึงเป็นรัฐที่มีอำนาจจำกัดโดยยอมอยู่ภายใต้กฎหมายของตนเองอย่างเคร่งครัด

สิทธิขั้นพื้นฐานเป็นสิทธิซึ่งติดตัวมนุษย์แต่ละคนซึ่งไม่มีใครสามารถพรากจากมนุษย์แต่ละคนได้เป็นสิทธิของมนุษย์ทุกคนที่เรียกว่า สิทธิมนุษยชน สิทธิเสรีภาพขั้นมูลฐานนี้ ได้แก่ สิทธิเสรีภาพในชีวิตร่างกาย สิทธิเสรีภาพในเคหสถาน สิทธิเสรีภาพในการติดต่อสื่อสารถึงกันและกัน สิทธิเสรีภาพในการเดินทางและการเลือกถิ่นที่อยู่ สิทธิเสรีภาพในครอบครัว สิทธิเสรีภาพในการประกอบอาชีพ สิทธิเสรีภาพในทรัพย์สิน สิทธิเสรีภาพในการทำสัญญา สิทธิเสรีภาพในอันที่จะ

แสดงความคิดเห็นทางการเมือง สิทธิเสรีภาพในอันที่จะรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นสมาคม หรือเป็นพรรคการเมือง รวมตลอดถึงสิทธิเสรีภาพในอันที่จะลงคะแนนเสียงเลือกตั้งและสมัครเข้ารับเลือกตั้ง

อย่างไรก็ดีการที่รัฐยอมรับรองและให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของราษฎรไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นไม่ได้หมายความว่า รัฐจะยอมให้ราษฎรใช้สิทธิเสรีภาพของตนกระทำการต่าง ๆ ได้โดยปราศจากการแทรกแซงใด ๆ จากองค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐ รัฐมีผลประโยชน์ของส่วนรวมหรือผลประโยชน์สาธารณะที่จะต้องธำรงรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ของส่วนรวมหรือผลประโยชน์สาธารณะนี้ ในบางกรณีรัฐจำต้องบังคับให้ราษฎรกระทำการหรือละเว้นไม่กระทำการบางอย่าง องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐจึงสามารถล่วงล้ำเข้าไปใน “แดน” แห่งสิทธิเสรีภาพของราษฎรได้บ้างเหมือนกัน แต่องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐจะกล้ากรายหรือรุกล้ำสิทธิเสรีภาพของราษฎรได้ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายบัญญัติไว้อย่างชัดแจ้ง เป็นการทั่วไปและออกใช้ล่วงหน้าให้องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐรุกล้ำหรือจำกัดสิทธิเสรีภาพของราษฎรได้ในกรณีใดและภายในขอบเขตอย่างไร แต่กฎหมายจะให้อำนาจแก่องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐกล้ากรายหรือรุกล้ำสิทธิเสรีภาพของราษฎรได้ก็แต่เพียงเท่าที่จำเป็นแก่การธำรงรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์สาธารณะเท่านั้น บทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ให้อำนาจแก่องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะล่วงล้ำเข้าไปใน “แดน” แห่งสิทธิเสรีภาพไว้อย่างครุมนครือก็ดี ที่ให้อำนาจแก่องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐเกินเลยกว่าความจำเป็นแก่การธำรงไว้ซึ่งผลประโยชน์สาธารณะก็ดี ย่อมขัดต่อเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ

ด้วยเหตุนี้ ในนิติรัฐนั้นไม่เฉพาะแต่ความสัมพันธ์ระหว่างราษฎรกับราษฎรเท่านั้นที่จะต้องเป็นความสัมพันธ์ภายใต้กฎหมาย ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐกับราษฎรก็จะต้องเป็นความสัมพันธ์ตามกฎหมายด้วย จึงมีผู้กล่าวว่าผู้ปกครองที่แท้จริงในนิติรัฐ คือกฎหมายที่รัฐตราขึ้นโดยชอบด้วยรัฐธรรมนูญ หรือการปกครองที่ถือกฎหมายเป็นใหญ่ (The Rule of Law) (สมยศ เชื้อไทย, 2535, น. 127-128)

องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ว่าจะอยู่ในลำดับสูงหรือต่ำอย่างไรก็ตาม หากอาจที่จะรุกล้ำหรือจำกัดสิทธิเสรีภาพของราษฎรได้ตามอำเภอใจไม่ ตรงกันข้าม อำนาจองค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐมีอยู่อย่างจำกัดคือ ถ้าองค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐองค์กรใดจะเข้าไปกล้ากรายหรือรุกล้ำสิทธิเสรีภาพของราษฎรคนหนึ่งคนใด องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐองค์กรนั้นจะต้องแสดงได้ว่ามีกฎหมายฉบับใดให้อำนาจตนกระทำการเช่นนั้น เพียงแต่องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐมีนโยบายและแม้ว่านโยบายที่กำหนดขึ้นจะเป็นนโยบายที่กำหนดขึ้นเพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์สาธารณะถ้าหากยังไม่มีกรณำเอานโยบายนั้นไปบัญญัติเป็นกฎหมายให้อำนาจตนดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบายนั้นแล้ว องค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐองค์กรนั้นก็หาอาจดำเนินการให้เป็นไปตามนโยบายเพื่อรุกล้ำหรือจำกัดสิทธิของราษฎรได้ไม่

เพื่อที่จะให้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของราษฎรเกิดเป็นจริงเป็นจังขึ้นได้ ราษฎรผู้ซึ่งเห็นว่าตนเองถูกองค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐ ล่วงละเมิดสิทธิเสรีภาพโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายจะต้องมีสิทธิโต้แย้งคัดค้านการกระทำขององค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ตนเห็นว่าขัดต่อกฎหมายที่มีผลบังคับอยู่ในบ้านเมืองได้หรือสิทธิที่จะร้องทุกข์การกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายได้ หรืออีกนัยหนึ่งจะต้องมีการตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายได้ หรืออีกนัยหนึ่งจะต้องมีการตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำขององค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐขัดต่อกฎหมายที่มีผลบังคับใช้บังคับอยู่ในบ้านเมือง รัฐก็จะต้องเพิกถอนการกระทำนั้นเสียและทำให้ราษฎรผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำนั้นกลับคืนสู่ฐานะเดิม โดยการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้

หลักการสำคัญ ๆ ของนิติรัฐดังกล่าวข้างต้นจะปรากฏเป็นจริงขึ้นมาในทางปฏิบัติได้ยากหรือไม่ได้เลย ถ้าหากว่าอำนาจหน้าที่ในการตรากฎหมาย (อำนาจนิติบัญญัติ) อำนาจหน้าที่บังคับการให้เป็นไปตามกฎหมาย (อำนาจบริหาร) และอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาตรวจสอบความถูกต้องตามกฎหมายของการกระทำขององค์กรเจ้าหน้าที่ของรัฐ (ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอำนาจตุลาการ) รวมศูนย์อยู่ในบุคคลหรือคณะบุคคลเดียวกันถึงแม้ว่าบุคคลหรือคณะบุคคลนั้นจะได้รับการเลือกตั้งมาจากราษฎรตามวิถีทางประชาธิปไตยก็ตาม ประวัติศาสตร์แห่งการปกครองของมนุษยชาติให้บทเรียนแก่เราว่า “บุคคลทุกคนเมื่อมีอำนาจ มีแนวโน้มที่จะมัวเมาในอำนาจและใช้อำนาจเกินเลยอยู่เสมอ ๆ” การใช้อำนาจอย่างพอเหมาะพอควรจะเป็นไปได้ก็แต่โดยการจำกัดการของรัฐในลักษณะที่ให้ “อำนาจหนึ่ง หยุดยั้งอีกอำนาจหนึ่ง” การแบ่งแยกอำนาจในความหมายของการจัดให้อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหารและอำนาจตุลาการ มีองค์กรผู้ใช้ต่างองค์กรกัน และเป็นอิสระจากกัน จึงเป็นกลไกที่สำคัญยิ่งในการสถาปนानิติรัฐหลักการแบ่งอำนาจจึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของหลักนิติรัฐ ถือได้ว่าเป็นหลักการในทางจัดองค์การหรือองค์กรของรัฐเพื่อมิให้รัฐมีอำนาจเด็ดขาดนั่นเอง

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พอจะสรุปได้ว่าหลักนิติรัฐซึ่งมีวัตถุประสงค์ขั้นสุดทำอยู่ที่การประกันสิทธิเสรีภาพของราษฎรจากการใช้อำนาจตามอำเภอใจ ก่อให้เกิดหลักกฎหมายมหาชนดังต่อไปนี้ (สมยศ เชื้อไทย, 2535, น. 129)

- 1) หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ตามหลักการนี้ การกระทำทั้งหลายขององค์กรฝ่ายบริหารจะต้องชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งตราขึ้นโดยองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ ซึ่งหมายความว่า ในความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับราษฎรนั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐจะมีอำนาจสั่งการให้ราษฎรกระทำการหรือละเว้นไม่กระทำการอย่างใดได้ต่อเมื่อมีบทบัญญัติแห่งกฎหมายให้อำนาจไว้อย่างชัดแจ้งและจะต้องใช้อำนาจนั้นในกรอบที่กฎหมายกำหนดไว้

2) หลักความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย ตามหลักนี้หมายความว่า กฎหมายทั้งหลายที่องค์กรฝ่ายนิติบัญญัติได้ตราขึ้น จะต้องชอบด้วยรัฐธรรมนูญโดยเฉพาะอย่างยิ่ง กฎหมายที่ให้อำนาจองค์กรฝ่ายบริหารล่วงล้ำเข้าไปใน “แดน” แห่งสิทธิเสรีภาพของราษฎรนั้นจะต้องมีข้อความระบุไว้อย่างชัดเจนพอสมควร ว่าให้องค์กรของฝ่ายบริหารองค์กรใดมีอำนาจล่วงล้ำเข้าไปใน “แดน” แห่งสิทธิเสรีภาพของราษฎรได้ในกรณีใด และภายในขอบเขตอย่างไรประการหนึ่ง และจะต้องไม่ให้อำนาจแก่องค์กรฝ่ายบริหารล่วงล้ำเข้าไปใน “แดน” แห่งสิทธิเสรีภาพของราษฎรเกินขอบเขตแห่งความจำเป็นเพื่อธำรงรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์สาธารณะอีกประการหนึ่ง

3) หลักการควบคุมตรวจสอบโดยองค์กรตุลาการ ตามหลักนี้หมายความว่า การควบคุมไม่ให้การกระทำขององค์กรฝ่ายบริหารขัดต่อกฎหมายก็ดี การควบคุมไม่ให้กฎหมายขัดต่อรัฐธรรมนูญก็ดี จะต้องเป็นอำนาจหน้าที่ขององค์กรตุลาการซึ่งมีความเป็นอิสระจากองค์กรฝ่ายบริหารและองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติขององค์กรตุลาการซึ่งจะทำหน้าที่ควบคุมความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำขององค์กรฝ่ายบริหารก็ดีควบคุมความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายที่ดี อาจจะเป็นองค์กรตุลาการอีกองค์กรหนึ่งแยกต่างหากจากองค์กรตุลาการผู้ทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาคดีแพ่งและคดีอาญาก็ได้ อย่างไรก็ตามก็ต้อองค์กรตุลาการนั้น ๆ จะต้องมีความเป็นอิสระอย่างแท้จริงจากทั้งองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติและองค์กรฝ่ายบริหาร กล่าวคือ ในการปฏิบัติหน้าที่ของตนนั้น องค์กรตุลาการไม่จำเป็นต้องฟังคำสั่งคำบัญชาจากองค์กรฝ่ายบริหารและองค์กรฝ่ายนิติบัญญัติ

แนวคิดภายใต้หลักประชาธิปไตย

การปกครองระบอบประชาธิปไตย (Democracy) ยึดหลักว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชนหรืออำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศเป็นของประชาชน ระบอบประชาธิปไตย เริ่มมีมาประมาณ 500 ปี ก่อนคริสตกาล ดินแดนประชาธิปไตยแห่งแรกคือ บริเวณหุบเขากรีกและชายฝั่งเมดิเตอร์เรเนียน อันเป็นที่ตั้งของบรรดานครรัฐกรีกทั้งหลาย ประชาธิปไตยเริ่มแรกของกรีกสมัยนั้นเป็นประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) ได้แก่ การที่ยอมให้พลเมืองชายทุกคนที่บรรลุนิติภาวะ คือ 20 ปี สามารถจับอาวุธป้องกันประเทศ ได้มีสิทธิเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยทุกคน โดยเข้าร่วมเป็นสมาชิกสภาประชาชนซึ่งทำหน้าที่เป็นสถาบันสูงสุดในการแสดงเจตจำนงของรัฐ การที่นครรัฐกรีกต่าง ๆ สามารถปฏิบัติระบอบประชาธิปไตยโดยตรงได้นั้น เป็นเพราะว่าบรรดานครรัฐแต่ละรัฐมีอาณาบริเวณไม่กว้างขวางและจำนวนประชากรไม่มากนัก ไม่มีอุปสรรคแต่อย่างใดในการที่จะให้พลเมืองอายุถึงเกณฑ์ ทุกคนมีส่วนร่วมในการประชุม สภาประชาชน (วิศิษฐ์

ทวีเศรษฐ์ และ สุขุม นวลสกุล, 2543, น. 11) ประชาธิปไตยโดยตรงแบบกรีกได้มีการนำมาใช้ในสังคมนับแต่นั้นมา

ต่อมาระบบประชาธิปไตยโดยตรงแบบกรีกไม่สามารถที่จะนำมาปฏิบัติใช้ได้อีกต่อไป เพราะจำนวนประชากรของแต่ละรัฐ แต่ละประเทศมีจำนวนมากเกินกว่าที่จะให้โอกาสแก่พลเมืองทุกคนเข้ามามีสิทธิในการเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงในการประชุม การวินิจฉัยตัดสินปัญหาของประเทศ เนื่องจากความจำกัดของสถานที่ เวลา ความรู้และการศึกษาของประชาชน จึงได้มีแนวคิดและแนวปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง มีวิวัฒนาการโดยสมัยกรีกโบราณ การมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งถือเป็นส่วนประกอบสำคัญของความเป็นพลเมือง (Citizenship) (หยุด แสงอุทัย, 2540, น. 239) โดยเป็นของควบคู่กันไปตามธรรมชาติในฐานะที่มนุษย์เป็นสมาชิกคนหนึ่งของรัฐ ซึ่งจะแยกตัวเขาออกจากรัฐไม่ได้ นอกจากเขาจะละทิ้งรัฐนั้นไปโดยเด็ดขาด (ดิเรก ชัยนาม, 2493, น. 7) แต่สำหรับทาสและคนรับใช้ไม่มีสิทธิแต่เป็นการกระทำในฐานะปกติของการเป็นพลเมือง เข้าสู่สมัยศักดินานิยม (Feudal Times) การที่บุคคลจะมีสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งได้ ก็ต่อเมื่อเป็นบุคคลที่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินหรือผู้ที่เสียภาษีให้แก่รัฐ เพราะถือว่าเป็นบุคคลที่มีส่วนได้เสียในสังคม เป็นการกำหนดคุณสมบัติในทรัพย์สินของบุคคล สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และฝรั่งเศส เดิมถือว่าการมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน เป็นคุณสมบัติประการหนึ่งในการมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้ง ต่อมาเมื่อมีการปฏิวัติทางการเมืองในอังกฤษ ปี ค.ศ. 1688 การปฏิวัติในอเมริกา ปี ค.ศ. 1776 และการปฏิวัติฝรั่งเศส ปี ค.ศ. 1789 หลักการข้างต้นได้ถูกยกเลิกทั้งหมดและได้เกิดหลักบุคคลมีความเสมอภาคเท่าเทียมกัน มีการให้สิทธิแก่บุคคลใช้สิทธิอย่างกว้างขวาง ตลอดทั้งการมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งในทางการเมือง (วรสิทธิ์ อภิชาติโชติ, 2533, น. 6-9) เป็นพัฒนาการของระบอบประชาธิปไตยโดยผู้แทน (Representative Democracy) โดยการให้สิทธิพลเมืองเป็นผู้ลงคะแนนเสียงเลือกผู้แทนราษฎรเข้าไปทำหน้าที่แทนตนในรัฐสภา เจตจำนง (Will) ของรัฐสภาถือเป็นความต้องการประชาชน (วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ์ และ สุขุม นวลสกุล, 2543, น. 11) การเลือกตั้งจึงได้เป็นหัวใจสำคัญที่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกในระบอบประชาธิปไตยนำไปปฏิบัติใช้จนถึงปัจจุบัน

แนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพ

ประเทศเสรีประชาธิปไตยในปัจจุบันต่างได้นำหลักรัฐธรรมนูญนิยม ตลอดจนหลักสิทธิมนุษยชนมาปรับใช้โดยให้ความสำคัญในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในประเทศของตนโดยให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนเป็นหลัก ส่วนการจำกัดสิทธิและเสรีภาพเป็นข้อยกเว้น เช่น หากเป็นกรณีที่รัฐต้องให้ความคุ้มครองประโยชน์สาธารณะของมหาชน หรือเพื่อความมั่นคง

ของรัฐ เป็นต้น ในบทนี้จะได้กล่าวถึง การที่รัฐให้สิทธิและเสรีภาพแก่ประชาชนผ่านกระบวนการทางกฎหมาย เช่น กฎหมายรัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐ หรือหลักการทางกฎหมาย เช่น หลักสิทธิมนุษยชน หลักนิติรัฐ หลักความเสมอภาค เป็นต้น และการใช้อำนาจของรัฐผ่านหน่วยงานของรัฐ หรือผ่านเจ้าพนักงานของรัฐ อันมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

สิทธิเสรีภาพของประชาชนและการใช้อำนาจของรัฐ

สิทธิเสรีภาพของประชาชน คือความสัมพันธ์ระหว่างรัฐหรือผู้มีอำนาจปกครองรัฐกับผู้อยู่ใต้อำนาจการปกครองของรัฐหรือประชาชนและความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนด้วยกันอย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวถึงสิทธิเสรีภาพของประชาชนแล้ว มุ่งเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรัฐหรือผู้มีอำนาจปกครองรัฐกับประชาชน

ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้จะเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา แต่ในความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีความขัดแย้งที่ยังคงอยู่ตลอดมา กล่าวคือ “มีการขัดแย้งกันระหว่างผู้อยู่ใต้อำนาจปกครองของรัฐซึ่งได้แก่ประชาชนพลเมืองทั้งหลายของรัฐกับผู้ที่มีอำนาจปกครองรัฐในลักษณะที่ผู้ที่มีอำนาจปกครองมีแนวโน้มที่จะใช้อำนาจอย่างเต็มที่ แต่ในขณะเดียวกันผู้อยู่ใต้อำนาจปกครองก็พยายามดิ้นรนที่จะมีสิทธิเสรีภาพให้มากที่สุดเท่าที่จะมีได้ (วีระ โรจายะ, 2532, น. 1)

ทุกครั้งที่ตั้งคมมนุษย์โน้มเอียงหนักไปทางด้านใดด้านหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นการที่ผู้มีอำนาจปกครองใช้อำนาจเกินขอบเขตหรือเป็นหน้าที่ของประชาชนที่ผู้อยู่ใต้อำนาจปกครองมีและใช้สิทธิเสรีภาพอย่างไม่มีขอบเขต ก็เกิดกระแสต้านให้กลับไปสู่จุดที่ควรจะเป็นดุลยภาพ ซึ่งจะกินเวลาช้าหรือเร็วก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ทั้งภายนอกและภายในของสังคมหนึ่ง ๆ

การที่จะทราบว่าจุดใดควรจะเป็นจุดที่เป็นดุลยภาพ หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งจุดที่สิทธิเสรีภาพของประชาชนหรือผู้อยู่ใต้อำนาจปกครองและอำนาจปกครองของรัฐหรือผู้ปกครองมีลักษณะที่สมดุลกัน กล่าวคือประชาชนหรือผู้ใต้อำนาจปกครองมีและใช้สิทธิเสรีภาพที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีโดยที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่สังคมส่วนรวมและบุคคลอื่น และในขณะเดียวกันรัฐหรือผู้มีอำนาจปกครองก็มีและใช้อำนาจปกครองเพื่อความสุขสันติของสังคมส่วนรวมนั้น จำเป็นต้องทราบถึงประวัติความเป็นมาในปัจจุบันเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปว่าความสมดุลระหว่างสิทธิเสรีภาพของประชาชนกับอำนาจปกครองของรัฐหรือผู้มีอำนาจปกครองจะเกิดขึ้นได้ในลักษณะที่ยั่งยืนถาวร ต่อเมื่อรัฐยอมจำกัดอำนาจของรัฐโดยกฎหมายไม่ว่าจะเป็นกฎหมายที่รัฐร่วมกับรัฐอื่นสร้างกฎหมายขึ้นมาที่เรียกว่า “กฎหมายระหว่างประเทศ” และกฎหมายที่รัฐร่วมกับประชาชนพลเมืองของรัฐสร้างขึ้นมากำหนดอำนาจรัฐโดยการที่รัฐให้การรับรองคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้ในกฎหมายดังกล่าว กฎหมายของรัฐที่มีบทบาทสำคัญในการคุ้มครองให้หลักประกัน

สิทธิเสรีภาพของประชาชน ได้แก่กฎหมายที่เรียกกันว่า “รัฐธรรมนูญ” กฎหมายอื่นของรัฐที่มีลำดับศักดิ์รองจากรัฐธรรมนูญก็มีบทบาทในการคุ้มครองให้หลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนเหมือนกัน แต่มีความสำคัญน้อยกว่ารัฐธรรมนูญ

แนวความคิดในเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชน

เดิมนั้นผู้อยู่ใต้ปกครองอ้าง “สิทธิธรรมชาติ” (Natural Rights) เป็นข้ออ้างพื้นฐานของการมีสิทธิเสรีภาพของผู้อยู่ใต้ปกครอง (กุลพล พลวัน, 2528, น. 12)

“สิทธิธรรมชาติ” คือแนวความคิดที่นักปราชญ์กรีกโบราณในสมัย 500 ปีก่อนคริสตกาลเสนอไว้ต่อสังคมในสมัยนั้น สาระสำคัญของแนวความคิดในเรื่อง “สิทธิธรรมชาติ” ได้แก่ มนุษย์ทั้งหลายเกิดมาเท่าเทียมกัน มนุษย์มีสิทธิบางประการที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิดจนถึงแก่ความตาย สิทธิดังกล่าว ได้แก่ สิทธิในชีวิต สิทธิเสรีภาพในร่างกายและความเสมอภาคซึ่งเป็นสิทธิที่ไม่ต้องโอนให้แก่กันได้และใครจะล่วงละเมิดมิได้ หากมีการล่วงละเมิดก็คงจะก่อให้เกิดจินตภาพหรือกระทบกระเทือนเสื่อมเสียต่อสภาพของความเป็นมนุษย์ได้ (วีระ โรจายะ, 2532, น. 2)

ต่อมาเมื่อผู้คนในสังคมเกิดความเชื่อในแนวความคิดที่ว่าด้วย “สิทธิธรรมชาติ” ผู้มีอำนาจปกครองก็จำเป็นต้องเชื่อหรือจำเป็นต้องงดเว้นการปฏิบัติที่เป็นการลบหลู่ความเชื่อดังกล่าวของประชาชน เพราะมิฉะนั้นคงทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับความชอบธรรมในอำนาจปกครองของผู้ปกครองขึ้นได้ (ธิดา ชาลีจันทร์, 2531, น. 43-44) ผู้มีอำนาจปกครองมีหน้าที่เคารพในแนวความคิดที่ว่าด้วย “สิทธิธรรมชาติ”

แนวความคิดที่ว่าด้วย “สิทธิธรรมชาติ” จึงกลายเป็นเครื่องมือที่จำกัดอำนาจของผู้มีอำนาจปกครอง และเป็นแนวความคิดที่แสดงให้เห็นว่าประชาชนมีสิทธิจำกัดอำนาจของผู้มีอำนาจปกครองอาศัยแนวความคิดที่ว่าด้วย “สิทธิตามธรรมชาติ” ซึ่งมีสาระสำคัญว่ามนุษย์เราเกิดมาต่างก็มีสิทธิติดตัวบางประการที่ “รัฐหรือผู้มีอำนาจปกครองรัฐ” ไม่อาจล่วงละเมิดได้ ดังนั้นจึงเปรียบเทียบเสมือนวาระหว่าง “ผู้มีอำนาจปกครองรัฐ” กับ “ผู้อยู่ใต้อำนาจปกครองรัฐ” ซึ่งได้แก่ประชาชนที่ห้ามมิให้ “ผู้ใช้อำนาจปกครองรัฐ” ล่วงละเมิดเข้าไปใช้อำนาจรัฐได้ เมื่อ “ผู้ใช้อำนาจปกครองรัฐ” มีพันธกรณีที่จะต้องงดเว้นไม่ใช้อำนาจรัฐ จึงเท่ากับประชาชนพลเมืองของรัฐมีสิทธิในการจำกัดอำนาจนั่นเอง (วีระ โรจายะ, 2532, น. 2)

กล่าวโดยสรุป แนวความคิดจากอารยธรรมตะวันตกในเรื่องสิทธิธรรมชาติเป็นแนวความคิดที่แสดงให้เห็นว่ารัฐมีอำนาจปกครองประชาชนนั้นเป็นรัฐที่มีอำนาจจำกัด เนื่องจากประชาชนมีสิทธิธรรมชาติ อันได้แก่ สิทธิในชีวิต สิทธิเสรีภาพในร่างกาย สิทธิเสรีภาพในทรัพย์สินและความเสมอภาค ซึ่งต่อมามีการขยายความหมายครอบคลุมไปถึงสิทธิเสรีภาพบริวารต่าง ๆ อาทิ สิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองป้องกันไม่ให้ถูกจับกุมคุมขังโดยอำเภอใจ สิทธิที่จะไม่ถูกล่วงละเมิดในเคหสถาน สิทธิเสรี

ภาพในการเคลื่อนย้ายถิ่นที่อยู่ สิทธิเสรีภาพในการสื่อสาร สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาฯลฯ (วีระ โฉจายะ, 2532, น. 466)

สิทธิเสรีภาพในชีวิต สิทธิเสรีภาพในร่างกายและความเสมอภาค ตลอดจนสิทธิบิรวารทั้งหลายซึ่งมีที่มาจากสิทธิธรรมชาติตามที่กล่าวมาข้างต้นนั้นคือ “สิทธิทางแพ่งหรือสิทธิพลเมือง” ในปัจจุบันนั่นเอง อย่างไรก็ตามกล่าวได้ว่านับตั้งแต่แนวความคิดในเรื่อง “สิทธิธรรมชาติ” มีกำเนิดเกิดขึ้นในสังคมมนุษย์และกลายเป็นแนวความคิดที่ผู้อยู่ใต้อำนาจปกครองยกขึ้นกล่าวอ้างเพื่อจำกัดอำนาจของผู้มีอำนาจปกครองตลอดมานั้น การจำกัดอำนาจปกครองดังกล่าวมีลักษณะเป็นเพียงนามธรรมเท่านั้น

วิวัฒนาการที่เป็นรูปธรรมของแนวความคิดในเรื่องสิทธิเสรีภาพของประชาชน

การจำกัดอำนาจของผู้มีอำนาจปกครองเริ่มมีลักษณะเป็นรูปธรรมตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 13 เป็นต้นไป ทั้งนี้ปรากฏมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพของประชาชนในประเทศอังกฤษ คำประกาศอิสรภาพของประชาชนชาวอเมริกัน และปฏิญญาว่าด้วยสิทธิเสรีภาพของมนุษย์และพลเมืองของประเทศฝรั่งเศส

1) กฎบัตรแมกนา คาร์ตา และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพของประชาชนในสมัยแรกของอังกฤษ

เอกสารทางประวัติศาสตร์ซึ่งแสดงถึงการคุ้มครองสิทธิของบุคคลที่มีชื่อเสียงทั่วโลก และสมควรกล่าวถึงเป็นอันดับแรกคือ แมกนา คาร์ตา (Magna Carta) ของอังกฤษ มูลเหตุที่มีการจัดทำเอกสารฉบับนี้คือในสมัยพระเจ้าจอห์น (John) แห่งอังกฤษพระองค์เกิดขัดแย้งกับพวกพระและขุนนาง เพราะพระองค์ใช้อำนาจเกินขอบเขตพวกพระและขุนนางจึงบังคับให้พระองค์ลงพระปรมาภิไธยในเอกสารฉบับหนึ่ง เมื่อ ค.ศ. 1215 ซึ่งเรียกว่า “Great Charter” หรือมหากฎบัตรแมกนา คาร์ตา (Magna Carta) อันเป็นเอกสารที่ให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพแก่ราษฎรชาวอังกฤษ โดยมีบทบัญญัติรวมทั้งสิ้น 63 ข้อ ข้อความที่สำคัญก็คือ การงดเว้นใช้กฎหมายหรือการยกเว้นไม่ใช้กฎหมายบังคับแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะกระทำมิได้ (Equality Before The Law) (กุลพล พลวัน, 2528, น. 30-31)

หลังจากการรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนโดยมหากฎบัตรแมกนาคาร์ตาแล้ว ประเทศอังกฤษยังได้ประกาศใช้กฎหมายอีกหลายฉบับที่มีเนื้อหาเป็นการรับรองและให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนอันเป็นแบบอย่างให้ประเทศต่าง ๆ ในโลกลอกเลียนบัญญัติตาม เช่น กฎหมายที่มีชื่อว่า “The Act of Habeas Corpus” ซึ่งบัญญัติขึ้นเมื่อ ค.ศ. 1679 (วีระ โฉจายะ, 2532, น. 31-32)

นอกจากนี้ “The Act of Habeas Corpus แล้วประเทศอังกฤษยังมีการประกาศใช้กฎหมายที่มีชื่อว่า “The English Bill of Rights” เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1689 มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นอิสระในการพิจารณาพิพากษาคดี การสั่งคดีโดยไม่ล่าช้า การห้ามเรียกหลักประกันที่ใช้ในการประกันตัวจำเลยมากเกินไป และการห้ามลงโทษโดยวิธีการโหดร้ายและผิดปกติธรรมดา โดยเฉพาะอย่างยิ่งแล้ว “The English Bill of Rights” นี้ได้รับรองสิทธิของประชาชนที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยลูกขุนไว้ด้วย (กุลพล พลวัน, 2528, น. 32)

2) คำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา (The Declaration of Independence) และรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา

เอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีชื่อเสียงทางด้านคุ้มครองสิทธิของบุคคลอีกฉบับหนึ่งก็คือ The Declaration of Independence แห่งสหรัฐอเมริกา เหตุที่มีการประกาศเอกสารฉบับนี้ก็เนื่องจากบรรดามลรัฐอาณานิคมต้องการเป็นเอกราชไม่ยอมขึ้นกับอังกฤษอันเป็นเมืองแม่ อังกฤษจึงส่งกำลังมาปราบปรามเป็นเหตุให้เกิดสงครามระหว่างทหารอังกฤษกับทหารของบรรดามลรัฐอาณานิคม

เมื่อสงครามได้ดำเนินมาประมาณหนึ่งปี มลรัฐอาณานิคม 13 มลรัฐของสหรัฐอเมริกา ก็ได้ประกาศอิสรภาพเป็นทางการเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1776 ซึ่งมีข้อความที่รับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้อย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้จากข้อความในตอนหนึ่งของคำประกาศฯ ว่า

เราถือความจริงซึ่งได้แจ้งประจักษ์โดยตัวเองแล้วว่า พระเจ้าได้ทรงประทานสิทธิติดตัวบางประการอันไม่อาจพรากจากมนุษย์ไปได้ สิทธิเหล่านี้คือ สิทธิในชีวิต สิทธิในเสรีภาพ และสิทธิในการแสวงหาความสุข และเพื่อที่จะป้องกันสิทธิดังกล่าวนี้ มนุษย์จึงได้จัดตั้งรัฐบาลที่ได้รับอำนาจอันชอบธรรมโดยความยินยอมของประชาชน ผู้อยู่ใต้ปกครอง ดังนั้นเมื่อใดก็ตามที่รัฐบาลเปลี่ยนแปลงการปกครองไปในทางที่ทำลายจุดมุ่งหมายดังกล่าว ก็เป็นสิทธิของประชาชนที่จะเปลี่ยนหรือล้มเลิกรัฐบาลนั้นเสียได้ และก่อตั้งรัฐบาลขึ้นใหม่ให้เป็นไปตามหลักการเช่นว่าและให้มีอำนาจที่จะบันดาลความปลอดภัยและความผาสุกให้ได้มากที่สุด (วีระ โลจายะ, 2532, น. 484-485)

เมื่อสงครามระหว่างบรรดามลรัฐ อาณานิคมของสหรัฐอเมริกา กับอังกฤษสิ้นสุดลง ก็ได้มีการจัดทำรัฐธรรมนูญแห่งสหรัฐอเมริกาขึ้นเมื่อวันที่ 17 กันยายน ค.ศ. 1787 แต่ไม่ได้มีการบัญญัติรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนไว้ในรัฐธรรมนูญแต่อย่างใดจนต่อมาใน ค.ศ. 1787 จึงได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญเป็นครั้งแรกเพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและนับตั้งแต่ ค.ศ. 1787 จนถึง ค.ศ. 1791 ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ

เกี่ยวกับการรับรองคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนรวมทั้งสิ้น 10 ครั้งด้วยกันซึ่งพอจะสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ (วีระ โฉจายะ, 2532, น. 35-36)

(1) รัฐสภาไม่มีอำนาจบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดตั้งศาสนาหรือที่เป็นการห้ามการปฏิบัติกิจในศาสนา หรือที่เป็นการจำกัดเสรีภาพในการพูด การเขียนหรือที่เป็นการกระทบกระเทือนต่อสิทธิของประชาชนพลเมืองในการชุมนุมโดยสงบ หรือในการร้องทุกข์ต่อรัฐบาล

(2) บุคคลมีสิทธิเสรีภาพที่จะไม่ให้การปรับปรำตนเอง สิทธิที่จะไม่ถูกพิจารณาคดีซ้ำในความผิดอันเดียวกัน การลงโทษบุคคล การจำกัดสิทธิจะต้องกระทำโดยกระบวนการของกฎหมาย

(3) สิทธิของจำเลยที่จะได้รับการพิจารณาคดีโดยไม่ล่าช้า โดยเปิดเผยและโดยคณะลูกขุนของรัฐที่ความผิดเกิดขึ้น การสืบพยานจะต้องกระทำต่อหน้าจำเลยและจำเลยมีสิทธิที่จะมีทนายแก้ต่างคดี

(4) การกำหนดหลักประกันในการประกันตัวผู้ต้องหาหรือจำเลยและการกำหนดค่าปรับจะสูงเกินควรไม่ได้ และห้ามการลงโทษที่เป็นทารุณโหดร้าย

(5) การที่ได้มีการรับรองสิทธิบางประการไว้ในรัฐธรรมนูญนั้นไม่ได้หมายความว่าประชาชนจะไม่มีสิทธิที่ไม่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ

3) ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และของพลเมือง ค.ศ. 1789 ของฝรั่งเศส

หลังการปฏิวัติใหญ่ของประชาชนชาวฝรั่งเศส เมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม ค.ศ. 1789 ได้มีการจัดตั้งสมัชชาแห่งชาติขึ้นเพื่อทำหน้าที่เป็นสภานิติบัญญัติและสภาร่างรัฐธรรมนูญ ต่อมาเมื่อวันที่ 26 สิงหาคม ค.ศ. 1789 สมัชชาแห่งชาติได้ประกาศ “ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และของพลเมือง” (La Declaration Des Droits De l'homme Et Du Citoyen) ปฏิญญามีคำอารัมภบทว่า

บรรดาผู้แทนของประชาชนชาวฝรั่งเศส ซึ่งประกอบเป็นสมัชชาแห่งชาติได้พิจารณาเห็นว่าความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ความหลงลืมไม่นำพาด้านสิทธิของมนุษย์เป็นต้นเหตุนำมาซึ่งภัยพิบัติแก่ประชาชนและความเหลวแหลกของรัฐบาลจึงทำให้ประกาศเป็นปฏิญญาโดยชัดแจ้ง แสดงถึงสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์อันศักดิ์สิทธิ์และไม่อาจโอนให้แกกันได้ เพื่อให้ปฏิญญาฉบับนี้ซึ่งปรากฏอยู่ต่อหน้าบรรดาสมาชิกของสังคมเสมอآنจักได้เตือนให้ทุกคนคำนึงถึงสิทธิและหน้าที่ของตนอยู่ทุกเมื่อ เพื่อให้การกระทำของอำนาจนิติบัญญัติอำนาจบริหารอันเป็นไปตามความมุ่งหมายของการจัดการปกครองบ้านเมือง ซึ่งแต่นี้สืบไปจะมีมูลฐานอยู่บนหลักธรรมดาและไม่อาจจะคัดค้านได้นั้น มุ่งไปในทางที่จะผดุงรักษาไว้ซึ่งรัฐธรรมนูญ

และความเจริญสุขของประชาชน ฉะนั้น สมัชชาจึงรับรู้และขอประกาศสิทธิต่อไปนี้
ของมนุษย์และของพลเมืองต่อหน้าและภายใต้ความพิทักษ์ของพระเจ้า...

ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และของพลเมือง ค.ศ. 1789 มีเนื้อหาอยู่ทั้งหมด 17 ข้อ
ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 4 เรื่องสำคัญ คือ เรื่องเสรีภาพ เรื่องสังคมการเมือง เรื่องกฎหมาย และเรื่อง
ความเสมอภาค (วีระ โฉจายะ, 2532, น. 37)

เนื้อหาในเรื่องเสรีภาพปฏิญญากล่าวเน้นย้ำว่ามนุษย์เกิดมามีอิสระเสรี ปฏิญญา
ว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และของพลเมือง ค.ศ. 1789 ข้อ 1. สิทธิเสรีภาพเป็นสิทธิมนุษย์ ปฏิญญาว่า
ด้วยสิทธิของมนุษย์และของพลเมือง ค.ศ. 1789 ข้อ 2. และเป็นสิทธิที่มนุษย์มีอยู่ดั้งเดิมก่อน “รัฐ”
หรือ “อำนาจในการปกครองบังคับบัญชา” จะมีกำเนิดขึ้นในโลก ดังนั้น “รัฐ” หรือ “อำนาจในการ
ปกครองบังคับบัญชา” จึงต้องเคารพสิทธิที่จะมีเสรีภาพของมนุษย์ (วีระ โฉจายะ, 2532, น. 38)
เนื้อหาในเรื่องสังคมการเมือง ปฏิญญาฯ กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของสังคมการเมืองว่า “วัตถุประสงค์ของ
สังคมการเมืองทั้งปวงคือการธำรงรักษาไว้ซึ่งสิทธิของมนุษย์อันมีอยู่โดยธรรมชาติและที่ไม่อาจโอน
ได้” ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และของพลเมือง ค.ศ. 1789 ข้อ 2. ซึ่งเท่ากับการเป็นการ
อธิบายว่าสังคมการเมืองเกิดมาเพื่อรับใช้มนุษย์ มนุษย์ไม่มีทางที่จะอยู่ใต้อำนาจสังคมการเมือง
อย่างสิ้นเชิง (วีระ โฉจายะ, 2532, น. 39)

เนื้อหาในเรื่องความเสมอภาคปฏิญญาฯ กำหนดว่ามีกฎหมายเพียงสิ่งเดียวเท่านั้น
ที่มีอำนาจในการห้ามในการสั่งให้ปฏิบัติในการปราบปรามและในการลงโทษ ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิ
ของมนุษย์และของพลเมือง ค.ศ. 1789 ข้อ 5, 7, 8 และ 9 กฎหมายในหลักประกันของความเสมอภาค
เรื่องเดียวกัน, ข้อ 10 และ 11

กฎหมายในเรื่องกำหนดความจำเป็นในการรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน
เนื้อหาในเรื่องความเสมอภาคปฏิญญาฯ ยืนยันความเสมอภาคในตำแหน่งหน้าที่
การงานของรัฐ (เรื่องเดียวกัน, ข้อ 6.) และความเสมอภาคในการเสียภาษี (เรื่องเดียวกัน, ข้อ 13)

ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และของพลเมือง ค.ศ. 1789 นี้ได้ถือว่าเป็นเอกสาร
รับรองสิทธิของประชาชนที่มีชื่อเสียงมากที่สุด และได้มีการกล่าวอ้างถึงหลักแห่งการปฏิญญาฯ
ดังกล่าวนี้อยู่เสมอ จนอาจถือเป็นแม่บทสำหรับการคุ้มครองสิทธิมนุษยย์ในปัจจุบัน

แนวความคิดเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

ที่มาเรื่องความคิดในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Menschenwurde) ในทางประวัติศาสตร์ ความคิดในเรื่องศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มาจากการเกิดความคิดเสรีนิยมของประชาชนที่ในอดีตกาล รัฐไม่เคยให้ความเคารพในสิทธิหรือเกียรติของประชาชนเลย กลับกลายเป็นความคิดมาเป็นที่ว่า รัฐไม่มีอำนาจที่จะกระทำการใดอันเป็นการละเมิดต่อความมีเกียรติของประชาชนในการดำเนินชีวิตส่วนตัวหรือในสังคม

รากเหง้าของข้อบัญญัติที่กำหนดให้ต้องเคารพต่อศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ค้นหาได้ในศตวรรษที่ 17 ส่วนสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนเริ่มแรกคือเรื่องศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ที่คุ้มครองประชาชนต่อการออกหมายจับตามอำเภอใจของเจ้าหน้าที่ของรัฐ (Habeas Corpus) นั้น มีมานานแล้ว อาจศึกษาได้จาก Art.39 ของ Magna Carta 1215 หรือที่ Coke ได้เรียบเรียงไว้ดังนี้ “No Man Can Be Taken Arrested, Attached or Imprisoned, But By Due Process of Law And According To The Law of The Land.”

ที่มาอีกทางหนึ่งเรื่องศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ค้นหาได้จากปรัชญาของ Raousscau ซึ่งมีอิทธิพลอย่างมากต่อการปฏิวัติฝรั่งเศสในคำประกาศสิทธิมนุษยชน ปี 1789 อันเป็นวิญญูณแห่งความคิดปัจเจกชนและเหตุผลนิยมซึ่งถ้าจะพิจารณาในเชิงทฤษฎีแล้ว ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์เป็นสิทธิของมนุษย์ที่มีอยู่ก่อนการกำเนิดรัฐหรือก่อนจะเกิดสิทธิขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญ (กมลชัย รัตนสกวาศ์, 2544, น. 128-129)

เครื่องมือและมาตรการในการนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ

การจับ การค้น

การจับ การค้น เป็นอำนาจที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในการนำตัวผู้กระทำความผิด มาลงโทษขณะเดียวกันก็เป็นการกระทบกระเทือนสิทธิเสรีภาพของประชาชนมากที่สุด จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมากที่สุดประการหนึ่งของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

โดยหลักแล้วผู้ที่มีอำนาจในการจับคือ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ (ดูป.วิ.อ. มาตรา 88 เป็นต้น) ราษฎรจะจับราษฎรด้วยกันเองถือเป็นข้อยกเว้น (ดูป.วิ.อ. มาตรา 79) ส่วนการค้นไม่ว่าจะเป็นในที่รโหฐานเพื่อหาตัวคนหรือสิ่งของ หรือค้นตัวบุคคลในที่สาธารณะสถานจะทำ

ได้โดยพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจเท่านั้น (ดูป.วิ.อ. มาตรา 93) ราษฎรจะค้นที่รโหฐานหรือค้นราษฎรด้วยตนเองในที่สาธารณะสถานไม่ได้

เนื่องจากพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจมีอำนาจกว้างขวาง จึงขอกล่าวรายละเอียดเกี่ยวกับพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจก่อนจะอธิบายเรื่องการจับ การค้น ต่อไป

พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ มาตรา 2 (16) อธิบายว่าหมายความว่า

(ก) เจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน พนักงานฝ่ายปกครอง เช่น นายอำเภอ ปลัดอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตำรวจ ไม่จำกัดยศและตำแหน่งหน้าที่ คือ ตั้งแต่พลตำรวจขึ้นไป

กฎหมายซึ่งบัญญัติให้พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจมีอำนาจหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน เช่น ป.วิ.อ. มาตรา 17 ให้อำนาจทำการ “สืบสวน” คดีอาญาได้ ป.ว.อ. มาตรา 2 (10) อธิบายว่าการสืบสวนคือการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานซึ่งพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจได้ปฏิบัติไปตามอำนาจและหน้าที่เพื่อ “รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน” และเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิด เช่น คอยสอดส่องดูว่ามีบุคคลจะกระทำความผิดขึ้นหรือไม่ หรือหากมีการกระทำความผิด เช่น ช่างคนตายเกิดขึ้นก็ต้องตรวจสอบว่าใครเป็นผู้ฆ่าและฆ่าโดยวิธีใด ป.วิ.อ. บัญญัติเรื่องการสอบสวนไว้ในมาตรา 17 และมาตรา 125

อำนาจของพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่สำคัญ คือ อำนาจในการจับ เช่น ป.วิ.อ. มาตรา 78 อำนาจในการค้น เช่น ป.วิ.อ. มาตรา 92 และ 93 เป็นต้น

(ข) พศติ เจ้าพนักงานกรมสรรพสามิต กรมศุลกากร กรมเจ้าท่า พนักงานตรวจคนเข้าเมืองและเจ้าพนักงานอื่น ๆ ในเมื่อทำการอันเกี่ยวกับการจับกุมปราบปรามผู้กระทำความผิดกฎหมายซึ่งตนมีหน้าที่ต้องจับกุม หรือปราบปราม

ตัวอย่าง พศติซึ่งทำหน้าที่ควบคุมนักท่องเที่ยวอยู่ในเรือนจำยอมไม่ใช่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจหากมาปฏิบัติหน้าที่นอกเรือนจำ เห็นนายแดงขายยาเสพติดให้นายดำในที่สาธารณะสถานจะจับนายแดงไม่ได้ อำนาจในการจับมีเท่ากับราษฎรเท่านั้นซึ่งกรณีดังกล่าว ราษฎรก็จะจับนายแดงไม่ได้ อย่างไรก็ตาม หากมีนักท่องเที่ยวกระทำความผิดอาญาในเรือนจำหรือหลบหนีพศติยอมเป็นพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจในการจับกุมนักท่องเที่ยวนั้น ตามอำนาจหน้าที่ หรือพนักงานสรรพสามิต โดยทั่ว ๆ ไป แล้วยอมไม่ใช่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ จึงไม่มีอำนาจในการจับดังเช่นพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ (ฎีกาที่ 1142/2482) อำนาจในการจับผู้กระทำความผิดมีเท่ากับราษฎรคนหนึ่งเท่านั้น จะมีอำนาจจับในฐานะที่เป็นพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจก็เฉพาะกรณีมีการกระทำความผิดกฎหมายเกี่ยวกับ สุรา ฯลฯ เท่านั้น

เขตอำนาจของพนักงานฝ่ายปกครอง หรือตำรวจ

พนักงานฝ่ายปกครอง เช่น นายอำเภอ ปลัดอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ก็มีเขตอำนาจเฉพาะในท้องที่ซึ่งตนรับผิดชอบ ส่วนตำรวจนั้น ฎีกาที่ 140/2490, 919/2491 และ 1259/2542 วินิจฉัยว่ามีเขตอำนาจในการปฏิบัติหน้าที่ทั่วราชอาณาจักรโดยไม่ต้องคำนึงถึงยศหรือตำแหน่งของตำรวจนั้น ตำรวจตั้งแต่พลตำรวจขึ้นไปก็มีอำนาจสืบสวนคดีอาญาได้ทั่วราชอาณาจักร ตำรวจจึงมีอำนาจจับกุมราษฎรผู้กระทำความผิดและสืบสวนคดีอาญา นอกเขตพื้นที่ของสถานีตำรวจที่ตนประจำอยู่ด้วย (หยุด แสงอุทัย, 2540, น. 110-113, 215-218) เมื่อมีอำนาจ ก็มีความรับผิดชอบตามมาด้วย ด้วยเหตุนี้เจ้าพนักงานตำรวจแม้จะรับราชการประจำอยู่ที่กองกำกับการตำรวจน้ำ ทำหน้าที่ช่างเครื่องซ่อมบำรุงเครื่องยนต์ของเรือที่ใช้ในราชการตำรวจน้ำ ก็ถือเป็นเพียงหน้าที่เฉพาะตามคำสั่งแต่งตั้งของทางราชการ แต่โดยทั่วไปยังมีอำนาจสืบสวนคดีอาญาตาม ป.วิ.อ. มาตรา 17 หากทำการตรวจค้นและจับกุมราษฎรซึ่งกระทำความผิดแล้วเรียกเงาเงินจากราษฎรเพื่อจะไม่นำตัวส่งพนักงานสอบสวน ก็มีความผิดฐานเจ้าพนักงานเรียกสินบนตาม ป.อ. มาตรา 149 (ฎีกาที่ 500/2537 ตัดสินยืนตามฎีกา 1670/2509 กรณีตำรวจดับเพลิง และฎีกาที่ 140/2490) ตรงกันข้ามหากเจ้าพนักงานสรรพสามิตไปจับกุมผู้กระทำความผิดตาม พ.ร.บ. อาวุธปืน แล้วเรียกเงาเงินจากเจ้าของปืนเพื่อคืนปืนให้ไม่ผิด ป.อ. มาตรา 149 เพราะจะเป็น “พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ” เฉพาะเมื่อทำการอันเกี่ยวกับการจับกุมปราบปรามผู้กระทำความผิดกฎหมายเกี่ยวกับสรรพสามิตเท่านั้น การไปจับกุมผู้กระทำความผิดตาม พ.ร.บ. อาวุธปืนไม่ถือเป็น “การทำตามอำนาจหน้าที่” (ฎีกาที่ 1142/2482 และ 1035/2482)

พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ ก็คือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจนั่นเอง จึงมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ป.วิ.อ. ได้เคยบัญญัติให้อำนาจพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ “ชั้นผู้ใหญ่” ไว้โดยเฉพาะ เช่น อำนาจในการออกหมายจับ อำนาจในการจับ โดยไม่ต้องมีหมายจับ (หากมีเหตุออกหมายจับ) แต่อำนาจเหล่านี้ได้ถูกยกเลิกไปหมดแล้วเพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ ดังนั้น พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่ในปัจจุบันจึงมีอำนาจแทบจะไม่ต่างกับพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจนั่นเอง

จับ

“การจับ” เป็นมาตรการที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในการนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษ และเป็นการกระทำที่กระทบกระเทือนต่อสิทธิ เสรีภาพ

ของประชาชนมากที่สุดอย่างหนึ่ง การจับก่อให้เกิดอำนาจในการควบคุมผู้ถูกจับ (ป.วิ.อ. 84 และ มาตรา 87) ผู้จับมีอำนาจ “ค้นตัว” ผู้ถูกจับ และอำนาจอื่น ๆ อีกหลายประการ

เพื่อให้การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชนให้พ้นจากการถูกจับโดยอำเภอใจ โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยหลักแล้วการจับจะกระทำได้อีกต่อเมื่อมี “หมายจับ” จะจับโดยไม่มีหมายก็แต่เฉพาะกรณีเร่งด่วนที่ไม่อาจจะรอให้มีการออกหมายได้เสียก่อน

คำรับสารภาพในชั้นจับกุม หรือในชั้นรับมอบตัวผู้ถูกจับว่าตนได้กระทำความผิด “รับฟัง” ไม่ได้โดยเด็ดขาด

มาตรา 84 วรรคสี่ บัญญัติ “ห้ามมิให้รับฟังเป็นพยานหลักฐาน” ถ้อยคำใด ๆ ซึ่งเป็น “คำรับสารภาพ” ของผู้ถูกจับว่าตนได้กระทำความผิด ซึ่งผู้ถูกจับได้ให้ไว้

(ก) ในชั้นจับกุม ต่อเจ้าพนักงานผู้จับ หรือ

(ข) ในชั้นรับมอบตัวผู้ถูกจับ ต่อพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ

ข้อสังเกต มาตรา 84 วรรคสี่ ไม่ให้รับฟัง โดยเด็ดขาด โดยไม่มีข้อยกเว้นใด ๆ ทั้งสิ้น แม้ว่า (ก) เจ้าพนักงานจะแจ้งให้ผู้ถูกจับทราบ (ไม่ว่าจะแจ้งในชั้นจับกุมหรือแจ้งเมื่อมาถึงที่ทำการของพนักงานสอบสวนแล้วก็ตาม ถึงสิทธิของผู้ถูกจับที่จะไม่ให้การหรือให้การก็ได้แล้วก็ตามและ แม้ว่า (ข) คำรับสารภาพของผู้ถูกจับว่าตนได้กระทำความผิดนั้น ผู้ถูกจับจะให้ถ้อยคำออกมาโดยสมัครใจ เพียงใดก็ตาม

วิเคราะห์ การที่มาตรา 84 วรรคสี่ บัญญัติเช่นนี้ เท่ากับเป็นการคุ้มครองอย่างเต็มรูปแบบถึงสิทธิของผู้ถูกจับตามรัฐธรรมนูญมาตรา 243 วรรคหนึ่ง ที่จะไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง อันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา เพราะเท่ากับว่าคำรับสารภาพของผู้ถูกจับกุมในชั้นจับกุมหรือในชั้นรับมอบตัวผู้ถูกจับนั้น โดยผลของกฎหมายถือว่าเป็นถ้อยคำที่ให้ออกมาโดยไม่สมัครใจ จึงรับฟังไม่ได้โดยเด็ดขาด แม้ว่าตามความเป็นจริงผู้ถูกจับกุมจะให้ถ้อยคำออกมาโดยสมัครใจเพียงใดก็ตาม กฎหมายก็ห้ามศาลมิให้รับฟัง ด้วยเหตุนี้ หากผู้ต้องหาให้การปฏิเสธในชั้นสอบสวนต่อพนักงานสอบสวนและให้การปฏิเสธในชั้นพิจารณา ก็จะทำคำรับสารภาพในชั้นจับกุมหรือในชั้นรับมอบตัวผู้ถูกจับมาเป็นพยานหลักฐานส่วนหนึ่งในการลงโทษบุคคลนั้นมิได้

ข้อสังเกต สิทธิตามรัฐธรรมนูญมาตรา 243 ที่จะไม่ให้ถ้อยคำเป็นปฏิปักษ์ต่อตนเอง อันอาจทำให้ตนถูกฟ้องคดีอาญา” โดยหลักแล้วย่อมสละได้ คำรับสารภาพโดยสมัครใจว่าตนได้กระทำความผิด ก็คือการสละสิทธิในตนเอง อย่างไรก็ตาม เมื่อมาตรา 84 วรรคสี่ ห้ามมิให้รับฟังเป็นพยานหลักฐาน ก็แสดงว่ากรณีนี้ กฎหมายห้ามมิให้มีการสละสิทธิในตนเองรัฐแมสซาชูเซตต์ จะไม่ยอมรับฟังพยานหลักฐานต่าง ๆ ที่ได้มาหลังจากไม่ยินยอมให้ใช้โทรศัพท์เช่นคดี Commonwealth V. Jones, 287 N.E. 2d 599 (Mass, 1972)

ผลของการจับโดยไม่ชอบ

กรณีพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจเป็นผู้จับ

(1) ผู้ที่จะถูกจับกระทำการโต้ตอบการจับโดยอ้างป้องกันตาม ป.อ. มาตรา 68 ได้

ตัวอย่าง ฎีกาที่ 1035/2536 คำว่าเจ้าบ้าน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 92 (5) หมายความว่าผู้เป็นหัวหน้าของบุคคลที่พักอาศัยอยู่ในบ้านหลังนั้น และรวมตลอดถึงคู่สมรสของผู้เป็นหัวหน้าเท่านั้น เพราะบุคคลดังกล่าวเป็นผู้รับผิดชอบในการครอบครองบ้านและปกครองผู้อยู่อาศัยในบ้านหลังนั้น ไม่รวมถึงผู้อยู่อาศัยในบ้านหลังนั้นทุกคนในบ้านเกิดเหตุมีบิดามารดาของจำเลย จำเลยและน้องสาวพักอาศัยอยู่ ในลำเนาทะเลียบบ้านระบุว่าบิดาจำเลยเป็นหัวหน้า มีชื่อจำเลยอยู่ในฐานะเป็นบุตร จำเลยจึงมีได้อยู่ในฐานะเป็นเจ้าบ้าน การที่ผู้เสียหายกับพวกซึ่งเป็นเจ้าพนักงานตำรวจจะเข้าไปทำการจับกุมจำเลยในบ้านดังกล่าวจึงต้องมีหมายค้นถูกต้องเสียก่อน ทั้งที่ผู้เสียหายกับพวกมิใช่เจ้าพนักงานตำรวจชั้นผู้ใหญ่ที่จะทำการค้นได้โดยไม่ต้องมีหมายค้น (หมายเหตุ-หลักนี้ถูกรัฐธรรมนูญ ยกเลิกแล้ว) ดังนั้นเมื่อผู้เสียหายกับพวกเข้าทำการจับกุมจำเลยโดยไม่มีหมายค้นจึงเป็นการจับกุม โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายและเป็นการจับกุมโดยไม่มีอำนาจ จำเลยจึงชอบที่จะป้องกันสิทธิของตนให้พ้นจากภัยอันตรายอันเกิดจากการจับกุมโดยไม่ชอบเช่นนี้ได้ หากจำเลยชกต่อยผู้เสียหายก็เป็นการกระทำเพื่อป้องกันสิทธิของตนพอสมควรแก่เหตุและไม่เป็นความผิดฐานต่อสู้ขัดขวางเจ้าพนักงานในการปฏิบัติการตามหน้าที่และทำร้ายร่างกาย

ข้อสังเกต ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 238 ศาลเท่านั้นที่มีอำนาจออกหมายค้น พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่จะออกหมายค้นด้วยตนเองต่อไปอีกไม่ได้แล้ว การค้นที่รื้อฐานโดยพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจชั้นผู้ใหญ่จึงต้องมี “หมายค้น” ที่ออกโดยศาลเว้นแต่จะเป็นกรณีที่ค้นได้โดยไม่ต้องมีหมายตาม ป.วิ.อ. มาตรา 92 อนุมาตรา 1 ถึง 5

ตัวอย่าง ฎีกาที่ 187/2507 วินิจฉัยว่า “จำเลยกระทำผิดซึ่งหน้าในความผิดลหุโทษ เวลากลางคืนแล้วหลบหนีเข้าบ้านของจำเลยซึ่งเจ้าพนักงานตำรวจผู้ไล่จับรู้จักอย่างดีแล้ว เมื่อไม่ปรากฏว่าจำเลยจะหลบหนีต่อไปอีก ไม่ถือว่าเป็นกรณีฉุกเฉินอย่างยิ่งตามความในมาตรา 96 (2) แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เจ้าพนักงานตำรวจผู้ไล่จับไม่มีอำนาจเข้าไปจับกุมจำเลยในบ้านเรือนจำเลยอันเป็นที่รื้อฐานได้ การที่จำเลยเงื้อมีดจะฟันตำรวจที่เข้ามาจับถือว่าเป็นการป้องกันสิทธิของจำเลยให้พ้นภัยอันตรายพอสมควรแก่เหตุ”

(2) ผู้จะถูกจับต่อผู้ขัดขวางไม่มีความผิดฐานต่อผู้ขัดขวางเจ้าพนักงานตาม ป.อ. มาตรา 138

ตัวอย่าง ฎีกาที่ 1041/2506 ข้อเท็จจริงคือ ส.ต.อ. ดำเห็นนายแดงกำลังนั่งกินข้าวอยู่ในร้านอาหาร ส.ต.อ.ดำจำได้ว่านายแดงคือผู้ที่ทำร้ายร่างกายนายม่วงเมื่อสองวันที่ผ่านมา ส.ต.อ.ดำจึงแสดงตนเข้าไปจับกุมนายม่วง นายม่วงต่อผู้ขัดขวางการจับกุม นายม่วงไม่มีความผิดตาม มาตรา 138 เพราะจะมีความผิดได้ต้องเป็นการต่อผู้หรือขัดขวางเจ้าพนักงาน” ในการปฏิบัติการตามหน้าที่” กล่าวคือเป็นการเข้าจับกุมโดยมีอำนาจเข้าจับกุมได้ การจับกุมของ ส.ต.อ.ดำไม่มีหมายจับและไม่เข้าข้อยกเว้นให้จับได้โดยไม่มีหมายจับตามมาตรา 78 อนุมาตรา 1 ถึง 4 ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและไม่ใช้กรณีตามวรรคท้ายของมาตรา ดังกล่าวด้วย ดังนั้นจึงเป็นการจับกุมโดยไม่มีอำนาจ ผู้ที่ต่อผู้ขัดขวางก็ไม่มีความผิดตามมาตรา 138 (ฎีกาที่ 1041/2506)

(3) ผู้จับมีความผิดตาม ป.อ. ฐานหน่วงเหนี่ยวกักขังตาม ป.อ. มาตรา 310

ตัวอย่าง ฎีกาที่ 1089/2502 กำหนดไม่มีอำนาจสั่งให้ผู้ใหญ่บ้านจับคนไปส่งอำเภอในข้อหากระทำผิดทางอาญาโดยไม่มีหมายจับ เมื่อผู้ใหญ่บ้านกระทำตามคำสั่งของกำนันจึงมีความผิดฐานหน่วงเหนี่ยวกักขังตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 310

(4) ผู้จับอาจมีความผิดตาม ป.อ. ฐานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ถูกจับตาม ป.อ. มาตรา 157 ได้

ตัวอย่าง ฎีกาที่ 4243/2542 จำเลยเป็นเจ้าพนักงานตำรวจเข้าทำการจับกุมผู้เสียหายที่ได้ก่อการทะเลาะวิวาทก่อนหน้านั้นแต่เหตุแห่งการทะเลาะวิวาทได้ยุติลงแล้ว เหตุวิวาทยังไม่ชัดเจนว่าฝ่ายใดเป็นฝ่ายผิด ไม่ใช้การกระทำผิดซึ่งหน้าโดยมีคู่กรณีกับผู้เสียหายซึ่งให้จับแต่มีได้ร้องทุกข์ไว้ตามระเบียบ อีกทั้งไม่ใช่กรณีที่มีเหตุสงสัยว่ากระทำผิดมาแล้วจะหลบหนีจำเลยจึงไม่มีหมายจับไม่มีอำนาจโดยชอบด้วยกฎหมายที่จะจับผู้เสียหาย จำเลยจับผู้เสียหายโดยไม่แจ้งข้อหาไม่ทำบันทึกจับกุมไม่ส่งมอบตัวให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดี กลับนำไปควบคุมที่ด่านตรวจซึ่งเจตนาจำเลยว่าการกระทำโดยโกรธแค้นแสดงอำนาจ เพื่อข่มขู่กักขังผู้เสียหายให้เดือดร้อนเสียหาย การกระทำของจำเลยจึงเป็นความผิดฐานเป็นเจ้าพนักงานปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบและทำให้ผู้อื่นปราศจากเสรีภาพในร่างกาย พฤติการณ์แห่งคดีเป็นเรื่องรุนแรงต่อความรู้สึกรังเกียจของประชาชน ไม่มีเหตุที่จะรอการลงโทษ โดยศาลฎีกาพิพากษายืนตามคำพิพากษาของศาลล่าง จำคุกจำเลย 1 ปี

(5) ผู้จับต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนในการกระทำละเมิดตาม ป.พ.พ.มาตรา 420 (ฎีกาที่ 6301/2541)

(6) พยานหลักฐานที่ได้มาจากการค้นอันสืบเนื่องมาจากการจับที่ไม่ชอบจะ “รับฟัง” ไม่ได้

ตัวอย่าง ส.ต.ต. ขาวมีเหตุอันควรสงสัยว่า นายแดงกระทำความผิดมาแล้ว แต่ไม่มีเหตุอันควรสงสัยว่านายแดง “จะหลบหนี” ส.ต.ต. ขาวได้จับนายแดงโดยไม่มีหมายจับ ซึ่งไม่ชอบด้วยมาตรา 78 อนุมาตรา 3 เมื่อจับแล้วได้ค้นตัวนายแดง โดยอาศัยอำนาจตาม ป.วิ.อ. มาตรา 85 วรรคแรก แม้จะพบของผิดกฎหมายเช่นยาเสพติดก็จะเป็นพยานหลักฐานยืนยันแก่นายแดงในคดีครอบครองยาเสพติดไม่ได้ตาม ป.วิ.อ. มาตรา 226 แม้การค้นจะกระทำโดยชอบแต่ก็สืบเนื่องมาจากการจับที่ไม่ชอบ

อย่างไรก็ตาม ฎีกาที่ 500/2474 ได้วินิจฉัยว่า แม้คำรับสารภาพของจำเลยในชั้นสอบสวนจะรับฟังไม่ได้เพราะถูกจูงใจให้รับสารภาพแต่พยานวัตถุที่ได้มาจากการที่จำเลย

ข้อสังเกต หากเป็นเวลากลางวัน ส.ต.ต. ขาวยอมวิ่งไล่จับนายแดงเข้าไปใน บ้านของนายแดงได้โดยอาศัยอำนาจตาม ป.วิ.อ. มาตรา 92 (3) แต่หากเป็นเวลากลางคืนแล้ว ย่อมต้องดู ป.วิ.อ. มาตรา 96 ประกอบด้วย เพราะบัญญัติไว้เป็นพิเศษเพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในการครอบครองเคหสถานอย่างสงบสุขในเวลากลางคืน

ค้น

ผู้มีอำนาจในการค้น คือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ (รวมทั้ง “ชั้นผู้ใหญ่” ด้วย) ส่วนราษฎรไม่มีอำนาจในการค้น

การค้นโดยมีหมายค้น

การค้นในกรณีใดจึงต้องมีหมายค้น

ป.วิ.อ. มาตรา 57 บัญญัติว่า การค้นในที่รโหฐาน เพื่อ “หาตัวคน” หรือ “หาสิ่งของ” ต้องมี “หมายค้น” แต่การค้นในที่รโหฐานไม่ต้องมีหมายค้นก็ได้หากเข้าหลักเกณฑ์ของ ป.วิ.อ. มาตรา 92

ข้อสังเกต ส่วนการค้นบุคคลในที่สาธารณะสถาน ป.วิ.อ. มาตรา 93 ให้อำนาจพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจที่จะค้นได้โดยไม่ต้องมีหมาย ต่างกับการ “จับ” ซึ่งต้องมี “หมายจับ” แม้จะจับในที่สาธารณะสถาน เว้นแต่เข้าข้อยกเว้นให้จับได้โดยไม่ต้องมีหมายจับ (ดู ป.วิ.อ. มาตรา 57) ซึ่งบัญญัติระบุมাত্রาที่เป็นข้อยกเว้นให้จับได้ ค้นได้โดยไม่ต้องมีหมาย

ผู้มีอำนาจออกหมายค้น

ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 238 คือ “ศาล” เท่านั้นซึ่ง ป.วิ.อ. มาตรา 58 ก็บัญญัติไว้สอดคล้องกัน

ผู้มีอำนาจเป็นหัวหน้าไปจัดการตามหมายค้น

มาตรา 97 มีการแก้ไขเพิ่มเติม โดยให้ยกเลิกความเดิมและใช้ความต่อไปนี้แทน

“มาตรา 97 ในกรณีที่ค้นโดยมีหมาย เจ้าพนักงานผู้มีชื่อในหมายค้นหรือผู้รักษาการแทนซึ่งต้องเป็นพนักงานฝ่ายปกครองตั้งแต่ระดับสามหรือตำรวจซึ่งมียศตั้งแต่ชั้นร้อยตำรวจตรีขึ้นไปเท่านั้น มีอำนาจเป็นหัวหน้าไปจัดการให้เป็นไปตามหมายนั้น”

การค้นโดยไม่มีหมายค้น (ดู ป.วิ.อ. มาตรา 92)

รัฐธรรมนูญ มาตรา 238 บัญญัติว่าการค้นในที่รโหฐานจะกระทำมิได้เว้นแต่จะมีคำสั่งหรือหมายของศาล หรือมีเหตุให้ค้นได้โดยไม่ต้องมีคำสั่งหรือหมายของศาล ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

ข้อสังเกต บทบัญญัติในรัฐธรรมนูญที่ว่า “ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” ป.วิ.อ. มาตรา 92 จึงเป็นกรณีหนึ่งที่กฎหมายบัญญัติให้ค้นได้โดยไม่ต้องมีหมายค้น

มาตรา 25 ให้ยกเลิกความในมาตรา 92 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และให้ใช้ความต่อไปนี้แทน

มาตรา 92 ห้ามมิให้ค้นในที่รโหฐานโดยไม่มีหมายค้น เว้นแต่พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจเป็นผู้ค้น และในกรณีดังต่อไปนี้

(1) เมื่อมีเสียงร้องให้ช่วยมาจากข้างในที่รโหฐานหรือมีเสียงหรือพฤติกรรมอื่นใดอันแสดงได้ว่ามีเหตุร้ายเกิดขึ้นในที่รโหฐานนั้น

(2) เมื่อปรากฏความผิดซึ่งหน้ากำลังกระทำลงในที่รโหฐาน

(3) เมื่อบุคคลที่ได้กระทำความผิดซึ่งหน้าขณะที่ถูกไล่จับหนีเข้าไปหรือมีเหตุอันแน่นแฟ้นควรสงสัยว่าได้เข้าไปซุกซ่อนตัวอยู่ในที่รโหฐานนั้น

การค้นในที่รโหฐานในเวลากลางคืน

โดยหลักแล้วไม่ว่าจะเป็นกรค้นโดยมีหมายหรือไม่มีหมาย จะต้องกระทำในเวลากลางวันเท่านั้น จะทำในเวลากลางคืนได้เฉพาะตามที่ ป.วิ.อ. มาตรา 96 บัญญัติไว้เท่านั้น

มาตรา 96 มีการแก้ไขเพิ่มเติมดังนี้

มาตรา 96 การค้นในที่รโหฐานต้องกระทำระหว่างพระอาทิตย์ขึ้นและตก มีข้อยกเว้นดังนี้

(1) เมื่อลงมือค้นแต่ในเวลากลางวันถ้ายังไม่เสร็จจะค้นต่อไปในเวลากลางคืนก็ได้

(2) ในกรณีฉุกเฉินอย่างยิ่งหรือซึ่งมีกฎหมายอื่นบัญญัติให้ค้นได้เป็นพิเศษจะทำการค้นในเวลากลางคืนก็ได้

(3) การค้นเพื่อจับผู้ร้ายหรือผู้ร้ายสำคัญจะทำในเวลากลางคืนก็ได้ แต่ต้องได้รับอนุญาตพิเศษจากศาลตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในข้อบังคับของประธานศาลฎีกา

การค้นบุคคลในที่รโหฐาน

(1) หากเป็นการค้นโดยมีหมายค้น เช่น หมายค้นระบุให้ค้นหาสิ่งของในบ้านของนายแดง หากเจ้าพนักงานตำรวจผู้ค้นพบนายดำอยู่ในบ้านหลังนั้นและ “มีเหตุควรสงสัยว่า” นายดำเอาสิ่งของที่ต้องการพบชุกซ่อนในร่างกายของนายดำ เจ้าพนักงานผู้ค้นมีอำนาจค้นตัวนายดำได้ เพราะ ป.วิ.อ. มาตรา 100 วรรคสอง ให้อำนาจไว้

อย่างไรก็ตาม หากเจ้าพนักงานผู้ค้นบ้านของนายแดงเพื่อหาสิ่งของที่อาจใช้เป็นพยานหลักฐานยันแก่นายแดง ได้พบนายดำยืนอยู่ในบ้านนายแดงแต่สงสัยว่านายดำมียาเสพติดในความครอบครองหากต้องการค้นตัวนายดำ ต้องอาศัยหลักเกณฑ์ ตาม ป.วิ. อ. มาตรา 93 เพราะแม้นายดำยืนอยู่ในสาธารณสถาน หากจะค้นยังต้องอาศัยหลักเกณฑ์ของมาตรา 93 เมื่อนายดำอยู่ในที่รโหฐานการค้นก็ต้องอาศัยหลักเกณฑ์ของมาตรา 93 เช่นกัน กล่าวคือ “ต้องมีเหตุอันควรสงสัย” มิใช่จะค้นได้ตามอำเภอใจ

(2) หากเป็นการค้นโดยไม่มีหมายค้น เช่น ค้นตาม ป.วิ.อ. มาตรา 92 (4) กล่าวคือสงสัย “ตามสมควร” ว่าสิ่งของที่ “ได้มา” โดยการกระทำความผิดอยู่ในบ้านของนายแดงและนายแดงกำลังจะเคลื่อนย้ายสิ่งของนั้น เช่นนี้เจ้าหน้าที่ตำรวจยอมเข้าไปค้นบ้านนายแดงโดยไม่มีหมายค้นได้ แต่เมื่อเข้าไปแล้วได้พบนายดำในบ้านนั้นและสงสัยว่านายดำจะนำสิ่งของนั้นชุกซ่อนในร่างกาย ก็มีอำนาจค้นตัวนายดำได้ตามที่ ป.วิ.อ. มาตรา 100 วรรคสอง ให้อำนาจไว้

อย่างไรก็ตาม หากเจ้าหน้าที่ตำรวจสงสัยว่านายดำมียาเสพติดอยู่ในความครอบครอง หากจะค้นก็ต้องอาศัยอำนาจตามมาตรา 93 เช่นกัน

การค้นตาม ป.วิ.อ. มาตรา 93 จึงใช้กับกรณีที่ผู้ถูกค้นอยู่ในที่รโหฐานด้วยเช่นกันตามที่กล่าวข้างต้น

การค้นอันสืบเนื่องมาจากการจับ

ป.วิ.อ. มาตรา 85 ให้อำนาจเจ้าพนักงานผู้จับหรือรับตัวผู้ถูกจับไว้ มีอำนาจค้นตัวผู้ต้องหาได้ อำนาจค้นดังกล่าวก็เพื่อ

(1) ให้ผู้จับมีความปลอดภัยมิฉะนั้นผู้ถูกจับอาจนำอาวุธที่ชุกซ่อนอยู่ภายในตัวออกมาทำร้ายผู้จับได้ (หยุด แสงอุทัย, น. 646) หรือ

(2) เพื่อแสวงหาพยานหลักฐานอันเกี่ยวเนื่องกับการกระทำผิดที่ค้นนั้น

ตัวอย่าง นายแดงขอให้ ส.ต.ต.ชาวจับนายดำผู้ที่หมิ่นประมาทตนเมื่อเดือนก่อนโดย นายแดงแจ้งว่าได้ร้องทุกข์ไว้ตามระเบียบแล้ว ส.ต.ต.ชาวจับนายดำได้โดยไม่ต้องมีหมายตาม ป.อ. มาตรา 78 อนุมาตรา 4 เมื่อจับแล้ว ส.ต.ต.ชาวมีอำนาจค้นตัวนายดำได้แม้ว่าการกระทำ ความผิดฐานหมิ่นประมาทจะไม่มีพยานหลักฐานใด ๆ ที่จะค้นพบได้ในตัวของนายดำก็ตาม แต่ ส.ต.ต.ชาวก็มีอำนาจค้นตัวนายดำได้เพื่อความปลอดภัยของ ส.ต.ต.ชาวเพราะนายดำอาจมีอาวุธ ซุกซ่อนอยู่และอาจนำออกมาทำร้าย ส.ต.ต.ชาวผู้จับก็ได้

หากการค้นนั้นแม้กระทำไปเพื่อความปลอดภัยของผู้จับก็ตาม หากเผชิญไปพบของผิด กฎหมาย เช่น ยาเสพติดอยู่ในกระเป๋ากางเกงของนายดำ ยาเสพติดนั้นก็นำมาใช้เป็นพยานหลักฐานยืนยันแก่นายดำในความผิดฐานครอบครองยาเสพติดได้ แม้ว่าในตอนแรกจะเป็นการจับในความ ผิดฐานหมิ่นประมาทและการค้นอันเนื่องมาจากการจับนั้นจะกระทำไปโดยมุ่งหมายเพียงแต่เพื่อ ให้ผู้จับปลอดภัยก็ตาม

ข้อสังเกต การค้นตาม ป.วิ.อ. มาตรา 85 เป็นกรณี “ค้นหลังจับ” กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ “จับแล้วค้น” ส่วนการค้นตาม ป.วิ.อ. มาตรา 93 เป็นกรณีที่ค้นแล้วจึงพบของผิดกฎหมายในความ ครอบครอง เจ้าหน้าที่ผู้ค้นจึงทำการจับ จึงเป็นกรณี “ค้นแล้วจับ”

ผลของการค้นโดยมิชอบ

ผลในทางกฎหมายอาญาและกฎหมายแพ่ง

(1) ผู้จะถูกค้นต่อสู้อหรือขัดขวางการค้น ไม่มีความผิดฐานต่อสู้อหรือขัดขวางเจ้าพนักงาน (ฎีกาที่ 575/2483, ฎีกาที่ 481/2491, 244/2491, 1035/2536)

ฎีกาที่ 1035/2536

คำว่าเจ้าบ้าน ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 92 (5) หมายความว่าผู้เป็นเจ้าของบ้านหรือบุคคลอยู่ในบ้านหลังนั้นและรวมตลอดถึงคู่สมรสของผู้ที่เป็น หัวหน้าเท่านั้น เพราะบุคคลดังกล่าวเป็นผู้รับผิดชอบในการครอบครองบ้านและปกครองผู้อยู่ อาศัยในบ้านหลังนั้น ไม่รวมถึงผู้อยู่อาศัยในบ้านนั้นทุกคน

ในบ้านเกิดเหตุมีบิดามารดาของจำเลย จำเลยและน้องสาวพักอาศัยอยู่ในลำเนา ทะเบียนบ้านระบุว่าบิดาจำเลยเป็นหัวหน้า มีชื่อจำเลยอยู่ในฐานะเป็นบุตรจำเลยจึงมีได้อยู่ใน ฐานะเป็นเจ้าบ้าน การที่ผู้เสียหายกับพวกซึ่งเป็นเจ้าพนักงานตำรวจจะเข้าไปทำการจับกุมจำเลย ในบ้านดังกล่าวจึงต้องมีหมายค้นให้ถูกต้องเสียก่อน ดังนั้น เมื่อผู้เสียหายกับพวกเข้าทำการจับกุม จำเลย โดยไม่มีหมายค้นจึงเป็นการจับกุมโดยไม่ชอบด้วยกฎหมายและเป็นการจับกุมโดยไม่มี อำนาจ จำเลยจึงชอบที่จะป้องกันสิทธิของตนให้พ้นจากภัยอันตรายอันเกิดจากการจับกุมโดยไม่ชอบ

เช่นนี้ได้ หากจำเลยต่ออยผู้เสียหายก็เป็นการกระทำเพื่อป้องกันสิทธิของตนพอสมควรแก่เหตุและไม่เป็นความผิดฐานต่อผู้ขัดขวางเจ้าพนักงานในการปฏิบัติการตามหน้าที่และทำร้ายร่างกาย

(2) ผู้จะถูกค้นกระทำการโต้ตอบต่อผู้ค้นก็อ้างป้องกันได้ (ดูฎีกาที่ 1035/2536)

(3) ผู้ค้นผิดฐานบุกรุก (ฎีกาที่ 754/2498) และอาจมีความผิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการตาม ป.อ. มาตรา 157 ด้วย

(4) ผู้ค้นต้องรับผิดคดีใช้กำลังใหม่ทดแทนในการกระทำละเมิดตาม ป.พ.พ. มาตรา 420 และมาตรา 438 (ฎีกาที่ 6301/2541)

ผลในทางกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

(1) หากค้นแล้วได้ของกลางจะรับฟังเป็นพยานหลักฐานไม่ได้ (ดู ป.วิ.อ. มาตรา 226)

(2) การค้นที่ไม่ชอบทำให้การจับไม่ชอบตามไปด้วย แม้จะจับตามหมายจับ (ดู ฎีกาที่ 1035/2536 ข้างต้น) อย่างไรก็ตามการจับที่ไม่ชอบไม่กระทบต่อการสอบสวนที่ชอบจึงไม่กระทบต่อการฟ้องของอัยการ เพราะมีการสอบสวนที่ชอบมาแล้ว (ฎีกาที่ 495/2500 และ 2699/2516)

อย่างไรก็ตาม หากการค้นที่ไม่ชอบนั้นนำไปสู่การได้มาซึ่งพยานหลักฐานก็จะใช้รับฟังไม่ได้เพราะ ป.วิ.อ. มาตรา 226 บัญญัติไว้ชัดเจนแล้ว ซึ่งหากพยานหลักฐานนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในคดี เช่น ยาเสพติดในคดีครอบครองยาเสพติด หากยาเสพติดนั้น “รับฟัง” ไม่ได้เสียแล้วศาลก็คงจะต้องยกฟ้อง (เทียบฎีกาที่ 857/2482)

ข้อสังเกต แนวคำวินิจฉัยของศาลฎีกาในประเด็น มาตรา 226 ให้ดู ฎีกาที่ 857/2482 และ 837/2483 ซึ่งได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 แล้ว ประกอบด้วย

อำนาจค้นเคหสถานตามกฎหมายพิเศษ

พ.ร.บ. ป้องกันและปราบปรามยาเสพติด พ.ศ. 2519 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดย พ.ร.บ. ป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2534 ได้ให้อำนาจในการค้นเคหสถานไว้อย่างกว้างขวางในมาตรา 14 ดังนี้

(1) เข้าไปในเคหสถาน สถานที่ใด ๆ หรือยานพาหนะใด ๆ ในเวลากลางวันระหว่างพระอาทิตย์ขึ้นและพระอาทิตย์ตกเพื่อตรวจค้น ยึดหรืออายัดยาเสพติดที่มีไว้โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือจับกุมบุคคลใด ๆ ที่มีเหตุอันควรสงสัยว่า กระทำความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด แต่ในกรณีที่มีเหตุอันควรสงสัยว่ามียาเสพติดซ่อนอยู่โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือบุคคลที่จะถูกจับได้หลบซ่อนอยู่ในเคหสถานหรือสถานที่นั้น ประกอบกับมีเหตุอันควรเชื่อว่าหากไม่ดำเนินการในทันที ยาเสพติดนั้นจะถูกโยกย้ายหรือบุคคลที่หลบซ่อนอยู่จะหลบหนีก็ให้อำนาจเข้าไปในเวลากลางคืนภายหลังพระอาทิตย์ตกได้

(2) คั้นเคสสถาน สถานทีหรือบุคคลใด ๆ ทีมีเหตุอันควรสงสัยว่า มียาเสพติดซุกซ่อนอยู่โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย ยึดหรืออายัดยาเสพติดหรือทรัพย์สินอื่นใดทีได้ใช้หรือจะใช้ในการกระทำความผิดตามกฎหมายเกี่ยวกับยาเสพติด หรือทีอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้

มีข้อสังเกตว่า หากเป็นการคั้นในเวลากลางคืน มาตรา 14 (1) ได้วางหลักเกณฑ์ไว้ 2 ประการคือ (1) มีเหตุอันควรสงสัยว่ามียาเสพติดซุกซ่อนอยู่โดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย และ (2) ประกอบกับมีเหตุอันควรเชื่อว่หากไม่ดำเนินการในทันทียาเสพติดนั้นจะถูกโยกย้าย

ในกรณีเช่นนี้ เห็นได้ชัดว่เป็นเรื่องเร่งด่วนไม่อาจทีจะขอให้ศาลออกหมายคั้นได้ทัน จึงทำการคั้นได้โดยไม่ต้องมีหมายคั้น ศาลฎีกาได้วินิจฉัยไว้ในฎีกาที 4536/2543 ว่หากมีเหตุสองประการแล้วการคั้นโดยไม่มีหมายสามารถกระทำได้โดยชอบ สิ่งของทีได้จากการคั้นใช้เป็นพยานหลักฐานได้ โดยศาลฎีกากล่าวด้วยว่ ไม่ต้องพิจารณาว่า จะเข้าเหตุตาม ป.วิ.อ. มาตรา 92 (1)-(5) หรือไม่ โดยถือว่คั้นได้ตามกฎหมายยาเสพติดอยู่แล้ว

ข้อทีน่าคิดก็คือ การคั้นในเวลากลางวัน เจ้าพนักงานก็สามารถคั้นได้ตามมาตรา 14 (1) และ (2) อย่างกว้างขวางโดยไม่ต้องมีหมายคั้น ทั้ง ๆ ทีไม่ใช่เรื่องเร่งด่วนแต่อย่างใด กล่าวคือ แม้จะไม่มีข้อเท็จจริงว่จะมีการ “โยกย้าย” สิ่งของทีต้องการคั้น เจ้าพนักงานก็มีอำนาจคั้นได้โดยไม่ต้องมีหมายต่างกับ ป.วิ.อ. มาตรา 92 (4) ซึ่งบัญญัติไว้ว่จะคั้นได้โดยไม่ต้องมีหมายคั้นต้องมีเหตุอันควรเชื่อว่เนื่องจากการเนิ่นช้ากว่าจะเอาหมายคั้นมาได้สิ่งของนั้นจะถูก “โยกย้าย” เสียก่อน

ในประเด็นนี้ คณะกรรมการกฤษฎีกาได้ประชุมใหญ่เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2541 วินิจฉัยว่เจ้าพนักงานมีอำนาจคั้นได้ตามที พ.ร.บ. ยาเสพติดบัญญัติไว้ในมาตรา 14 (1) และ (2) โดยถือว่เข้าข้อยกเว้นตามรัฐธรรมนูญมาตรา 35 วรรคสองและมาตรา 238 กล่าวคือ “มีเหตุให้คั้นได้โดยไม่ต้องมีคำสั่งหรือหมายของศาล ทั้งนี้ตามทีกฎหมายบัญญัติ” โดยถือว่ พ.ร.บ. ยาเสพติดได้บัญญัติให้คั้นได้โดยไม่ต้องมีหมายของศาล

ปัญหาทีน่าคิดก็คือ พ.ร.บ. ยาเสพติดมาตรา 14 (1) และ (2) ให้อำนาจคั้นได้โดยไม่ต้องมีหมายคั้นทั้ง ๆ ทีไม่ใช่กรณีเร่งด่วน (ยกเว้นการคั้นในเวลากลางคืน) จึงควรต้องพิจารณาว่า จะสอดคล้องหรือไม่กับรัฐธรรมนูญมาตรา 238 ทีวางหลักว่ การคั้นในทีรโหลฐานจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะมีหมายของศาล ซึ่งหมายความว่า การคั้นในทีรโหลฐานจะกระทำต่อเมื่อมีหมายของศาลเท่านั้น เพื่อให้ศาลได้มีโอกาสตรวจสอบว่มีเหตุทีจะคั้นหรือไม่ แม้รัฐธรรมนูญจะบัญญัติข้อยกเว้นไว้ให้ออกกฎหมายบัญญัติให้คั้นได้โดยไม่ต้องมีหมายคั้น แต่บทบัญญัติดังกล่าวก็จะต้องเป็นกรณีเร่งด่วนเช่นจะมีการโยกย้ายสิ่งของจึงจะคั้นได้โดยไม่ต้องมีหมายคั้น หากกฎหมายบัญญัติข้อยกเว้นให้มีการคั้นได้โดยไม่ต้องมีหมายคั้นในกรณีใด ๆ ก็ได้แม้ไม่ใช่เรื่องเร่งด่วน ดังเช่น พ.ร.บ. ยาเสพติดมาตรา 14 (1) และ (2) แล้ว หลักของรัฐธรรมนูญทีกำหนดให้ต้องมีหมายคั้นก็จะ

ไร้ความหมาย เพราะอาจจะมีกรออกกฎหมายยกเว้นหลักให้เจ้าหน้าที่มีอำนาจค้นได้โดยไม่ต้องมีหมายค้นได้ในหลาย ๆ กรณีอย่างกว้างขวาง หลักการของรัฐธรรมนูญก็จะไร้ความหมาย

ผู้เขียนเห็นว่าบทบัญญัติมาตรา 14 (1) และ (2) (ยกเว้นกรณีการค้นในเวลากลางคืน ซึ่งมาตรา 14 (1) ระบุเหตุเร่งด่วนไว้แล้วกล่าวคืออาจมีการ “โยกย้าย”) น่าจะขัดกับรัฐธรรมนูญ มาตรา 238 ซึ่งวางหลักว่าการค้นที่รื้อฐานต้องมีหมายของศาล กฎหมายที่จะให้อำนาจการค้นโดยไม่มีหมายค้นจะต้องเป็นกรณีจำเป็นเร่งด่วนเท่านั้น เมื่อกรณีตามมาตรา 14 (1) และ (2) (ยกเว้นการค้นเวลากลางคืน) ไม่ใช่เรื่องเร่งด่วนเลยจึงน่าจะขัดต่อรัฐธรรมนูญ

ในประเด็นนี้ (การค้นยาเสพติดในเวลากลางวัน) ศาลจังหวัดอุตรดิตถ์ในคดีแดงที่ 2358/2542 ได้วินิจฉัยว่าอำนาจค้นโดยมีต้องมีหมายค้นตาม พ.ร.บ. ยาเสพติด มาตรา 14 ดังกล่าวไม่สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญมาตรา 238 โดยศาลได้วินิจฉัยต่อไปด้วยว่าการค้นในคดีนี้ก็ไม่ชอบด้วย ป.วิ.อ. มาตรา 92 วรรคแรก (4) เพราะไม่ใช่เรื่องเร่งด่วน เนื่องจากจำเลย “ไม่มีพฤติการณ์ที่จะเคลื่อนย้ายเมทแอมเฟตามีนออกจากที่เกิดเหตุ”

หลักคิดและพัฒนาการในเรื่องความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่

พระราชบัญญัติความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ การที่เจ้าหน้าที่ดำเนินกิจการต่าง ๆ ของหน่วยงานของรัฐนั้น หากได้เป็นไปเพื่อประโยชน์อันเป็นการเฉพาะตัวไม่ การปล่อยให้มีความรับผิดทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ ในกรณีที่ปฏิบัติงานในหน้าที่และเกิดความเสียหายแก่เอกชนเป็นไปตามหลักกฎหมายเอกชนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์จึงเป็นการไม่เหมาะสมก่อให้เกิดความเข้าใจผิดว่า เจ้าหน้าที่จะต้องรับผิดในการกระทำต่าง ๆ เป็นการเฉพาะตัวเสมอไป เมื่อการที่เข้าไปทำให้หน่วยงานของรัฐต้องรับผิดชอบต่อบุคคลภายนอกเพียงใดก็จะมีกรฟ้องไล่เบี้ยเอาจากเจ้าหน้าที่เต็มจำนวนนั้น ทั้งที่บางกรณีเกิดขึ้นโดยความไม่ตั้งใจหรือความผิดพลาดเพียงเล็กน้อยในการปฏิบัติหน้าที่ นอกจากนั้นยังมีการนำหลักเรื่องลูกหนี้ร่วมในระบบกฎหมายแพ่งมาใช้บังคับ ให้เจ้าหน้าที่ต้องร่วมรับผิดในการกระทำของเจ้าหน้าที่ผู้อื่นด้วย ซึ่งระบบนั้นมุ่งหมายแต่จะได้เงินครบโดยไม่คำนึงถึงความเป็นธรรมที่จะมีต่อแต่ละคน กรณีเป็นการก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่เจ้าหน้าที่และยังเป็นการบั่นทอนขวัญและกำลังใจในการทำงานของเจ้าหน้าที่ด้วย จนบางครั้งกลายเป็นปัญหาในการบริหารเพราะเจ้าหน้าที่ไม่กล้าตัดสินใจดำเนินงานเท่าที่ควรเพราะเกรงความรับผิดชอบที่จะเกิดแก่ตน อนึ่ง การให้คุณให้โทษแก่เจ้าหน้าที่เพื่อควบคุมการทำงานของเจ้าหน้าที่ยังมีวิธีการในการบริหารงานบุคคลและการดำเนินการทางวินัยกำกับดูแลอีกส่วนหนึ่ง อันเป็นหลักประกันมิให้เจ้าหน้าที่ทำการใด ๆ

โดยไม่รบกวนคอบอยู่แล้ว ดังนั้นจึงสมควรกำหนดให้เจ้าหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบทางละเมิดในการปฏิบัติงาน ในหน้าที่เฉพาะเมื่อเป็นการจงใจกระทำเพื่อการเฉพาะตัว หรือจงใจให้เกิดความเสียหายหรือประมาท เลินเล่ออย่างร้ายแรงเท่านั้นและให้แบ่งแยกความรับผิดชอบของแต่ละคนมิให้นำหลักลูกหน้ร่วม มาใช้บังคับ ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมและเพิ่มพูนประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของรัฐ จึง จำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

พระราชบัญญัติความรับผิดชอบทางละเมิดของเจ้าหน้าที่ พ.ศ. 2539 ซึ่งมีผลใช้บังคับแล้ว ตั้งแต่วันที่ 15 พฤศจิกายน 2539 เป็นกฎหมายที่วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับความรับผิดชอบของหน่วยงาน ของรัฐและเจ้าหน้าที่ในผลแห่งละเมิดที่เกิดขึ้นแก่บุคคลหนึ่งบุคคลใดอันเนื่องมาแต่การกระทำใน การปฏิบัติงานในหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ ซึ่งผลของการละเมิดนั้นอาจจะเกิดแก่เอกชนหรือเกิดแก่ หน่วยงานของรัฐเองก็ได้ โดยพระราชบัญญัตินี้ได้กำหนดให้ใช้บังคับแก่หน่วยงานของรัฐอันได้แก่ กระทรวง ทบวง กรม ราชการส่วนภูมิภาค ราชการส่วนท้องถิ่น และรัฐวิสาหกิจที่จัดตั้งขึ้นโดย พระราชบัญญัติหรือพระราชกฤษฎีกาทุกแห่ง ส่วนหน่วยงานอื่นของรัฐนอกจากที่กล่าวมาแล้วนั้น การจะใช้บังคับพระราชบัญญัติแก่หน่วยงานอื่นดังกล่าวจะต้องตราเป็นพระราชกฤษฎีกากำหนด ให้หน่วยงานอื่นเป็นหน่วยงานของรัฐตามพระราชบัญญัตินี้เสียก่อน (นิยามคำว่า “หน่วยงานของ รัฐ” ในมาตรา 4) และสำหรับเจ้าหน้าที่ที่อยู่ในบังคับแห่งพระราชบัญญัตินี้ก็คือบุคคลต่าง ๆ ที่ ปฏิบัติงานอยู่ในหน่วยงานของรัฐนั่นเอง อันได้แก่ ข้าราชการ พนักงาน ลูกจ้าง หรือผู้ปฏิบัติงาน ประเภทอื่น ๆ เช่น ผู้ซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นกรรมการประเภทใดประเภทหนึ่ง เป็นต้น (นิยามคำว่า “เจ้าหน้าที่” ในมาตรา 4)

ในส่วนสาระสำคัญของพระราชบัญญัตินี้ แบ่งออกเป็นหัวข้อใหญ่ ๆ รวม 2 หัวข้อ ดังนี้

1. กรณีเกิดละเมิดขึ้นแก่เอกชน
2. กรณีเกิดละเมิดขึ้นแก่หน่วยงานของรัฐ

กรณีเกิดละเมิดขึ้นแก่เอกชน

ในกรณีที่เจ้าหน้าที่ได้ปฏิบัติภารกิจไปตามหน้าที่แล้วเกิดละเมิดขึ้นแก่เอกชน พระราชบัญญัตินี้ได้กำหนดให้หน่วยงานของรัฐที่เจ้าหน้าที่นั้นสังกัดอยู่เป็นผู้รับผิดชอบโดยตรงในผลแห่งละเมิดนั้น และผู้เสียหายสามารถฟ้องร้องให้หน่วยงานของรัฐชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแก่ตนได้เท่านั้น จะฟ้อง ร้องเจ้าหน้าที่ไม่ได้ (มาตรา 5 วรรคหนึ่ง) หรือแม้แต่ในกรณีที่เจ้าหน้าที่นั้นไม่ได้สังกัดหน่วยงาน ของรัฐแห่งใด ผู้เสียหายก็จะฟ้องเจ้าหน้าที่นั้นโดยตรงไม่ได้จะต้องฟ้องกระทรวงการคลังแทน

(มาตรา 5 วรรคสอง) แต่ถ้าการละเมิดนั้นไม่ได้เกิดจากการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ ผู้เสียหายก็ต้องฟ้องตัวเจ้าหน้าที่ผู้ทำละเมิดเท่านั้น จะฟ้องหน่วยงานของรัฐไม่ได้ (มาตรา 6)

อย่างไรก็ดี ในกรณีที่เกิดการละเมิดขึ้นแล้วและผู้เสียหายได้ฟ้องคดีต่อศาล โดยฟ้องให้หน่วยงานของรัฐรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทน หากในกรณีนั้นหน่วยงานของรัฐพิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นเรื่องที่ต้องรับผิดชอบเป็นส่วนตัวหรือเจ้าหน้าที่ต้องร่วมรับผิดชอบในฐานะส่วนตัวด้วย หน่วยงานของรัฐก็มีสิทธิขอให้ศาลเรียกเจ้าหน้าที่เข้ามาเป็นคู่ความในคดีได้ หรือถ้าผู้เสียหายฟ้องให้เจ้าหน้าที่ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนและในกรณีนั้นเจ้าหน้าที่พิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นเรื่องที่ต้องรับผิดชอบหรือต้องร่วมรับผิดชอบ เจ้าหน้าที่ก็มีสิทธิขอให้ศาลเรียกหน่วยงานของรัฐเข้ามาเป็นคู่ความในคดีได้เช่นเดียวกัน (มาตรา 7 วรรคหนึ่ง)

สำหรับการฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนดังกล่าวนี้ ผู้เสียหายก็ต้องฟ้องเสียภายในเวลา 1 ปี นับแต่วันที่ผู้เสียหายรู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวผู้จะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทน หรือภายใน 10 ปี นับแต่วันที่มีการทำละเมิด มิฉะนั้นก็จะหมดอายุความฟ้องร้อง ทั้งนี้ ตามมาตรา 448 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ แต่ในคดีที่ผู้เสียหายฟ้องหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ให้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนนั้น ถ้าหากศาลพิจารณายกฟ้องเนื่องจากหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ซึ่งถูกฟ้องนั้นไม่ใช่ผู้ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทน อายุความในการฟ้องร้องผู้ที่ต้องรับผิดชอบแต่ไม่ได้ถูกเรียกเข้ามาในคดีนั้นจะขยายออกไปอีกจนถึง 6 เดือน นับแต่วันที่คำพิพากษานั้นถึงที่สุด (มาตรา 7 วรรคสอง) สำหรับการเรียกร้องให้หน่วยงานของรัฐชดใช้ค่าสินไหมทดแทนนั้น ผู้เสียหายไม่จำเป็นต้องฟ้องร้องเป็นคดีต่อศาลเสมอไป ผู้เสียหายที่จะยื่นคำขอต่อหน่วยงานนั้นเองเพื่อให้พิจารณาชดใช้ค่าสินไหมทดแทนก็ได้ ในกรณีเช่นนี้หน่วยงานของรัฐก็ต้องพิจารณาคำขอนั้นโดยไม่ชักช้า และต้องให้แล้วเสร็จภายใน 180 วัน แต่หากพิจารณาไม่เสร็จภายในกำหนดเวลานั้น ก็ต้องรายงานปัญหาและอุปสรรคให้รัฐมนตรีเจ้าสังกัดหรือรัฐมนตรีผู้กำกับดูแลทราบ และอาจขอขยายระยะเวลาออกไปได้อีก 180 วัน เมื่อหน่วยงานพิจารณาวินิจฉัยเป็นประการใดแล้ว หากผู้เสียหายไม่พอใจ ก็สามารถร้องทุกข์ต่อคณะกรรมการวินิจฉัยร้องทุกข์ต่อไปได้ภายใน 90 วันนับแต่วันที่ได้รับแจ้งคำวินิจฉัยของหน่วยงานของรัฐ (มาตรา 11) หรือหากต่อไปในอนาคตได้มีการจัดตั้งศาลปกครองขึ้น ผู้เสียหายก็มีสิทธินำคดีไปสู่ศาลปกครองได้ภายในกำหนดเวลาดังกล่าวเช่นกัน (มาตรา 14)

แม้ว่าเจ้าหน้าที่จะไม่ต้องรับผิดชอบโดยตรงต่อผู้เสียหายในการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนก็ตามแต่ก็ไม่ได้หมายความว่า เจ้าหน้าที่จะหลุดพ้นจากความรับผิดชอบทั้งหมดไปเสียทีเดียว กล่าวคือเจ้าหน้าที่ต้องรับผิดชอบในจำนวนค่าสินไหมทดแทนนั้นด้วย ถ้าหากตนได้กระทำให้เกิดการละเมิดขึ้นด้วยความจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง ในกรณีเช่นนี้เมื่อหน่วยงานของรัฐได้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายไปแล้ว ก็มีสิทธิมาไล่เบี้ยเอาแก่เจ้าหน้าที่ได้ (มาตรา 8 วรรคหนึ่ง) แต่

หน่วยงานของรัฐจะมีสิทธิไต่เบี่ยได้มากน้อยเพียงใดนั้น จะต้องพิจารณาถึงระดับของความร้ายแรงแห่งการกระทำและความเป็นธรรมในแต่ละกรณีเป็นเกณฑ์ โดยเจ้าหน้าที่อาจจะต้องถูกไต่เบี่ยจนเต็มจำนวนของความเสียหายก็ได้ (มาตรา 8 วรรคสอง) และถ้าการละเมิดนั้นเกิดจากความผิดหรือความบกพร่องของหน่วยงานของรัฐเกิดจากระบบการดำเนินงานส่วนรวม ก็ต้องหักส่วนแห่งความรับผิดชอบนั้นออกเสียด้วยจะให้เจ้าหน้าที่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนในส่วนนี้ไม่ได้ (มาตรา 8 วรรคสาม) นอกจากนี้ ถ้าการละเมิดเกิดจากการกระทำของเจ้าหน้าที่หลายคน เจ้าหน้าที่แต่ละคนก็จะรับผิดชอบแต่เฉพาะการละเมิดในส่วนที่ตนเป็นผู้กระทำเท่านั้น ไม่ต้องร่วมรับผิดชอบถึงในส่วนที่คนอื่นเป็นผู้กระทำด้วย คือไม่ให้ถือว่าเจ้าหน้าที่ทุกคนเป็นลูกหนี้ร่วมกันในมูลละเมิดนั้น (มาตรา 8 วรรคสี่) หรือถ้าเจ้าหน้าที่ได้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายไปก่อน เจ้าหน้าที่ก็มีสิทธิมาไต่เบี่ยเอาจากหน่วยงานของรัฐได้ในทำนองเดียวกัน สิทธิในการไต่เบี่ยเอาจากหน่วยงานของรัฐได้ในทำนองเดียวกัน สิทธิในการไต่เบี่ยในทั้งสองกรณีนี้มีอายุความ 1 ปีนับแต่วันที่หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ได้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหาย (มาตรา 9)

ในกรณีที่หน่วยงานของรัฐได้ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายไปแล้ว และเป็นกรณีที่เจ้าหน้าที่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนนั้นด้วย หน่วยงานของรัฐก็มีอำนาจออกคำสั่งเรียกให้เจ้าหน้าที่ชำระเงินค่าสินไหมทดแทนดังกล่าวภายในเวลาที่กำหนดได้โดยไม่ต้องฟ้องคดีต่อศาล (มาตรา 12)

กรณีที่เกิดละเมิดขึ้นแก่หน่วยงานของรัฐ

ในกรณีที่เจ้าหน้าที่ได้กระทำละเมิดต่อหน่วยงานของรัฐไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐที่เจ้าหน้าที่นั้นสังกัดอยู่ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐก็ตาม ถ้าการละเมิดนั้นไม่ได้เกิดจากการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ กรณีก็ต้องบังคับกันไปตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อันเป็นหลักทั่วไปในเรื่องละเมิดแต่ถ้าเกิดจากการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่แล้ว การจะเรียกให้เจ้าหน้าที่นั้นต้องรับผิดชอบใช้ค่าเสียหายก็ต้องพิจารณาไปตามหลักเกณฑ์เดียวกันกับกรณีที่เจ้าหน้าที่กระทำละเมิดต่อเอกชนที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น กล่าวคือ เจ้าหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่หน่วยงานของรัฐก็ต่อเมื่อได้กระทำไปโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงเท่านั้น หากไม่ได้จงใจหรือไม่ได้ประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรง หรือประมาทเลินเล่อเรื่องเล็กน้อยตามปกติธรรมดา เจ้าหน้าที่ก็ไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่หน่วยงานของรัฐ สำหรับกรณีที่เจ้าหน้าที่ต้องรับผิดชอบ การจะเรียกให้เจ้าหน้าที่ชดใช้ค่าสินไหมทดแทนได้เท่าใด ก็จะต้องพิจารณาถึงระดับความร้ายแรงแห่งการกระทำและความเป็นธรรมในแต่ละกรณีไป เจ้าหน้าที่อาจไม่ต้องชดใช้

จนเต็มจำนวนก็ได้ และถ้าหน่วยงานของรัฐหรือระบบการดำเนินงานส่วนรวมก็มีส่วนผิดหรือมีความบกพร่องอยู่ด้วยก็ต้องหักส่วนแห่งความรับผิดชอบออก จะให้เจ้าหน้าที่ต้องรับผิดชอบในส่วนนี้ไม่ได้รวมทั้งในกรณีที่การละเมิดนั้นเกิดจากเจ้าหน้าที่หลายคน เจ้าหน้าที่แต่ละคนก็รับผิดชอบส่วนที่ตนได้กระทำละเมิดเท่านั้นไม่ต้องรับผิดชอบอย่างลูกหนึ่งรวม (มาตรา 10 วรรคหนึ่ง ประกอบกับ มาตรา 8)

แต่ไม่ว่าการละเมิดนั้นจะเกิดจากการกระทำในทางปฏิบัติหน้าที่หรือไม่มีตามสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนในทั้ง 2 กรณีนั้น จะมีอายุความ 2 ปี นับแต่วันที่หน่วยงานของรัฐรู้ถึงการละเมิดและรู้ตัวเจ้าหน้าที่ผู้จะพึงต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทน อย่างไรก็ตามในกรณีที่หน่วยงานของรัฐที่เสียหายเห็นว่าเจ้าหน้าที่ไม่ต้องรับผิด แต่กระทรวงการคลังตรวจสอบแล้วเห็นว่าเจ้าหน้าที่ต้องรับผิด อายุความในการใช้สิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนจะมีกำหนด 1 ปี นับแต่วันที่หน่วยงานของรัฐมีคำสั่งตามความเห็นของกระทรวงการคลัง (มาตรา 10 วรรคสอง)

ในกรณีที่เจ้าหน้าที่กระทำการละเมิดต่อหน่วยงานของรัฐอันเป็นการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่ หน่วยงานของรัฐก็มีอำนาจออกคำสั่งให้เจ้าหน้าที่นั้นชำระเงินค่าสินไหมทดแทนภายในเวลาที่กำหนดได้โดยไม่ต้องฟ้องคดีต่อศาล ในทำนองเดียวกับการใช้สิทธิไต่เบี่ยในกรณีที่เกิดการละเมิดขึ้นแก่เอกชนดังกล่าวข้างต้น แต่ถ้าไม่ได้เป็นการกระทำในการปฏิบัติหน้าที่หน่วยงานของรัฐก็ไม่มีอำนาจเช่นนั้น ต้องฟ้องร้องเป็นคดีไปตามปกติ (มาตรา 12)

นอกจากสาระสำคัญต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้นแล้ว พระราชบัญญัติฉบับนี้ยังกำหนดให้คณะรัฐมนตรีต้องจัดให้มีระเบียบเพื่อให้เจ้าหน้าที่ซึ่งต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนนั้นสามารถผ่อนชำระเงินที่ต้องรับผิดชอบนั้นได้ โดยให้ค่างึงถึงรายได้ สุฐานะ ครอบครัวและความรับผิดชอบ และพฤติการณ์อื่น ๆ แห่งกรณีนั้นประกอบด้วย (มาตรา 13)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สมเกียรติ พวงทรัพย์ (2526) ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อสัมฤทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่สืบสวนจับกุมของตำรวจนครบาล” การศึกษาพบว่า

1. ประชาชนให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับผู้กระทำผิด และให้ความร่วมมือในการเป็นพยานในคดีในระดับปานกลาง
2. เจ้าหน้าที่ตำรวจสนใจและให้ความสำคัญเกี่ยวกับผลประโยชน์และวิทยากรอยู่ในเกณฑ์ที่น้อยมาก

3. การที่เจ้าหน้าที่ตำรวจได้รับความร่วมมือจากตำรวจหน่วยงานอื่นในการสืบสวนอยู่ในระดับปานกลาง

4. การฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อเสริมสร้างความรู้ในการสืบสวนอยู่ในเกณฑ์ต่ำ
วาทีน คำทรงศรี (2528) ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยบางประการที่สัมพันธ์กับการปฏิบัติหน้าที่งานด้านการสืบสวนของรองสารวัตรสืบสวนสอบสวน สถานีตำรวจนครบาล กองบัญชาการตำรวจนครบาล” พบว่า

1. ความสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน ผลการฝึกประสบการณ์ และสถานภาพสมรสที่แตกต่างกันมีผลทำให้การปฏิบัติงานด้านการสืบสวนสอบสวนของรองสารวัตรสืบสวนสอบสวน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

2. ผู้มีความสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง มีผลการฝึกประสบการณ์มาก จะมีผลต่อการปฏิบัติงานด้านการสืบสวนสอบสวนดีกว่าผู้ที่มีความสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนต่ำและมีผลการฝึกประสบการณ์น้อย

3. อายุ ระยะเวลาปฏิบัติงาน ความรู้สามัญ สาขาคุณวุฒิและภูมิลำเนา ไม่มีผลทำให้การปฏิบัติงานด้านการสืบสวนสอบสวนของรองสารวัตรสืบสวนสอบสวนแตกต่างกัน

วิชัย วงศ์วิรุฬห์ (2530) ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสืบสวนจับกุมคดีอุกฉกรรจ์ของเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายสืบสวนในเขตของกองบัญชาการตำรวจนครบาล” ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพล ดังนี้

1. ปัจจัยภายในหน่วยงาน ได้แก่ งบประมาณ สวัสดิการ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือสื่อสาร ยานพาหนะ และน้ำมันเชื้อเพลิง มีอิทธิพลต่อการสืบสวนคดีอุกฉกรรจ์ของเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายสืบสวน

2. ปัจจัยภายนอกหน่วยงาน ได้แก่ ความร่วมมือของประชาชน การประสานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สายลับ กลุ่มอิทธิพล กฎหมาย ระเบียบวินัย และข้อบังคับ วิทยาการด้านการสืบสวน มีอิทธิพลต่อการสืบสวนคดีอุกฉกรรจ์ของเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายสืบสวน

3. ภูมิหลังทางสังคม ได้แก่ อายุ จำนวนผู้อยู่ในความอุปการะ สถานภาพและการสมรส การศึกษา อาชีพการงาน ฐานะ และผลการฝึกอบรมทางด้านการสืบสวนไม่มีอิทธิพลต่อการสืบสวนคดีอุกฉกรรจ์ของเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายสืบสวน

ภาคพงศ์ สายอุบล (2538) ได้ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานด้านการสืบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายสืบสวนของตำรวจภูธรจังหวัดนครปฐม”สรุปผลการศึกษาได้ ดังนี้

1. ภูมิหลังทางสังคม ได้แก่ ปัจจัยด้านอายุ ผู้ที่อยู่ในอุปการะ สถานภาพการสมรส การศึกษา อายุราชการ เงินเดือน ตำแหน่ง ระยะเวลาที่ปฏิบัติหน้าที่สืบสวน การฝึกอบรมด้านการสืบสวนไม่มีผลกระทบต่อการปฏิบัติงานด้านการสืบสวน ยกเว้น ปัจจัยด้านระดับการศึกษาซึ่งมีผลกระทบแต่ไม่มีค่านัยสำคัญทางสถิติ

2. ปัจจัยภายในหน่วยงาน ได้แก่ ปัจจัยด้านกำลังพล งบประมาณ สวัสดิการ เครื่องมือสื่อสาร ยานพาหนะและน้ำมันเชื้อเพลิง ขวัญและกำลังใจ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานด้านการสืบสวน

3. ปัจจัยภายนอกหน่วยงาน ได้แก่ ปัจจัยด้านความร่วมมือของประชาชน การประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง วิทยาการด้านการสืบสวน สายลับ ลักษณะพื้นที่ การเสนอข่าวของสื่อมวลชน กลุ่มอิทธิพล กฎหมาย ระเบียบวินัยและข้อบังคับ พบว่ามีปัญหาของกลุ่มอิทธิพลเป็นปัจจัยที่มีค่านัยสำคัญทางสถิติซึ่งมีผลต่อการปฏิบัติงานด้านการสืบสวน

อาชวันต์ โชติกเสถียร (2535, น. บทคัดย่อ) ศึกษาปัจจัยการบริหารที่มีผลต่อความสำเร็จในการสืบสวนจับกุมคดีอาญาของเจ้าหน้าที่ตำรวจ กก.สส.น. เหนือ พบว่า ปัจจัยการบริหารที่มีผลต่อความสำเร็จในการสืบสวน มีดังนี้

1. เจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวน กก.สส.น. เหนือ ทั้งบริหารและระดับปฏิบัติมีทัศนคติที่ตรงกันต่อปัจจัยการบริหารที่มีความสำเร็จในการจับกุมคดีอาญา ยกเว้น เรื่องการจัดสรรงบประมาณและการพิจารณาความดีความชอบ

2. เจ้าหน้าที่ฝ่ายสืบสวน กก.สส.น. เหนือ ส่วนใหญ่เห็นด้วยว่าเอกภาพในการบังคับบัญชาจำเป็นมากในการสืบสวน

3. ในการคัดเลือกบุคคลเจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่เห็นด้วยว่าควรให้ต้นสังกัดเป็นผู้คัดเลือกบุคคลเข้ามาปฏิบัติงานและไม่ควรมีการนำเอากำลังเจ้าหน้าที่ไปช่วยราชการนอกหน่วย

4. การพิจารณาความดีความชอบควรพิจารณาความความชอบให้กับผู้สืบสวนหาข่าวได้มากกว่าการพิจารณาให้กับตัวผู้สามารถจับกุมผู้ต้องหาได้

5. เจ้าหน้าที่ส่วนใหญ่เห็นว่าการหาข้อมูลข่าวสารเบื้องต้นก่อนการวางแผนเป็นสิ่งจำเป็น หากขาดการวางแผนที่ดีย่อมมีผลเสียหายต่อการสืบสวนคดี

กรอบแนวคิดในการศึกษา

ตัวแปรอิสระ

ตัวแปรตาม

